

Jak reagować na CYBERPRZEMOC

Poradnik dla szkół

Wydanie II (poprawione)

© sherrrie - Fotolia.com

Jak reagować na cyberprzemoc

Poradnik dla szkół

Łukasz Wojtasik (red.)

Wydanie II

Copyright © Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę (dawniej Fundacja Dzieci Niczyje)

Tekst publikacji jest dostępny na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

Tekst licencji dostępny jest na stronie <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/>.

Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę.

Autorzy:

Anna Borkowska, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej

Dorota Macander, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej

Dariusz Stachecki, Gimnazjum im. F. Szodrskiego w Nowym Tomysłu

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę (dawniej Fundacja Dzieci Niczyje):

Julia Barlińska

Katarzyna Fenik

Justyna Podlewska

Weronika Sobierajska

Marta Wojtas

Łukasz Wojtasik

Redakcja: *Marta Tomaszewska*

Korekta: *Beata Kaczyńska*

Projekt graficzny: *Ewa Brejnakowska-Jończyk*

Skład i łamanie: *Zbigniew Wąsik*

Druk: DEJA VU

Wydawnictwo współfinansowane przez Save the Children Sweden

ISBN: 978-83-926185-4-6

Spis treści

Wstęp	4
I. Cyberprzemoc – charakterystyka zjawiska	5
1. Cyberprzemoc – charakterystyka zjawiska <i>Łukasz Wojtasik</i>	6
II. Szkolny system zapobiegania i reagowania na cyberprzemoc	11
1. System reagowania w szkole na ujawnienie cyberprzemocy <i>Anna Borkowska, Dorota Macander</i>	12
2. Postulaty w zakresie bezpiecznej szkolnej infrastruktury informatycznej. Opis zaleceń na przykładzie praktyki <i>Dariusz Stachecki</i>	23
3. Edukacja na rzecz bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w Internecie <i>Julia Barlińska</i>	35
III. Cyberprzemoc – aspekty prawne i psychologiczne	44
1. Prawna ochrona dzieci przed cyberprzemocą. Analiza przepisów prawnych. Doświadczenia Helpline.org.pl <i>Justyna Podlewska, Weronika Sobierajska</i>	45
2. Psychologiczne aspekty cyberprzemocy <i>Katarzyna Fenik</i>	73
3. Młodzież w sieci – podłoże zachowań agresywnych i antyspołecznych <i>Julia Barlińska</i>	76
IV. Aneks	80

Wstęp

Przemoc rówieśnicza z użyciem mediów elektronicznych stała się w ostatnich latach poważną kwestią społeczną. Wyniki badań pokazują, że przemocy w sieci doświadcza ponad połowa dzieci w Polsce! Specyfika Internetu i telefonów komórkowych powoduje, że nawet pozornie błahe akty cyberprzemocy stanowią dla ich ofiar poważny problem, z którym często nie potrafią sobie poradzić. Problem cyberprzemocy w oczywisty sposób dotyczy szkół. W klasie, szatni, czy na boisku szkolnym dochodzi do aktów przemocy z użyciem telefonów komórkowych lub Internetu. Coraz częściej też „tradycyjne” konflikty rówieśnicze ze szkoły przenoszą się do sieci. Kontaktując się z nauczycielami w ramach działań Fundacji Dajemy Dzieciom Się (dawniej Fundacja Dzieci Niczyje), coraz częściej spotykamy się z pytaniami, jak szkoła może skutecznie przeciwdziałać problemowi cyberprzemocy. W niniejszym poradniku, wspólnie z zaproszonymi do współpracy profesjonalistami, staramy się udzielić na to pytanie odpowiedzi.

Poradnik rozpoczyna tekst charakteryzujący problem przemocy rówieśniczej w sieci. Artykuły w drugiej części poradnika poświęcone są praktycznym rozwiązaniom na rzecz przeciwdziałania cyberprzemocy w szkole. Specjalistki z Centrum Metodycznej Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej (Anna Borkowska, Dorota Macander) opisują w swoim artykule założenia szkolnego systemu zapobiegania cyberprzemocy wraz ze szczegółową procedurą reagowania za przypadki przemocy rówieśniczej wśród uczniów. Tekst Dariusza Stacheckiego, doświadczonego nauczyciela informatyki z gimnazjum w Nowym Tomysłu, poświęcony jest standardom bezpieczeństwa szkolnej infrastruktury informatycznej. Ostatni artykuł w tej części poradnika, autorstwa Julii Barlińskiej, dotyczy edukacji na rzecz bezpieczeństwa dzieci online. Autorka charakteryzuje w nim bogatą ofertę edukacyjną fundacyjnego programu Dziecko w Sieci.

W kolejnej części poradnika specjalistki z FDDS opisują prawne i psychologiczne aspekty zjawiska przemocy rówieśniczej w sieci. Justyna Podlewska oraz Weronika Sobierajska przedstawiają analizę przepisów prawnych chroniących ofiary przemocy w sieci i praktyczne informacje, jak z nich korzystać. Katarzyna Fenik omawia podstawowe aspekty psychologiczne problemu. Kwestie podłoża zachowań agresywnych w sieci rozwija w swoim tekście Julia Barlińska.

W aneksie do poradnika (część IV) znajdziecie Państwo między innymi scenariusz zajęć edukacyjnych Stop cyberprzemocy oraz inne materiały przydatne do prowadzenia działań na rzecz zapobiegania cyberprzemocy w szkole.

Mam nadzieję, że lektura poradnika Jak reagować na cyberprzemoc pozwoli Państwu zorientować się w problematyce cyberprzemocy i zainicjować lub udoskonalić wdrażanie w szkole systemowych rozwiązań na rzecz zapobiegania temu problemowi. Jeżeli kiedykolwiek będziecie Państwo potrzebowali specjalistycznej konsultacji w tym zakresie, polecam kontakt z konsultantami Telefonu dla Rodziców i Nauczycieli w sprawie Bezpieczeństwa Dzieci pod numerem telefonu 800 100 100. Zapraszam również do odwiedzenia serwisu www.edukacja.fdds.pl, gdzie znajdziecie Państwo ofertę edukacyjną oraz wiele artykułów i materiałów multimedialnych dotyczących problematyki cyberprzemocy.

Łukasz Wojtasik
koordynator programu Dziecko w Sieci
Fundacji Dajemy Dzieciom Się

I. Cyberprzemoc – charakterystyka zjawiska

Cyberprzemoc – charakterystyka zjawiska

Łukasz Wojtasik

Poważne zagrożenia dla młodych internautów zazwyczaj kojarzone są z problemem pedofilii lub innymi formami działań dorosłych przeciwko dzieciom. Kwestie te nie tracą niestety na aktualności, jednak w ostatnim czasie, wraz z coraz większą dostępnością nowych mediów dla dzieci i coraz szerszą gamą możliwości, jakie media te oferują, poważnym zagrożeniem dla najmłodszych stają się również ich rówieśnicy. Problem określany terminem *cyberbullying* lub coraz popularniejszym w Polsce terminem *cyberprzemoc* zauważony został zaledwie kilka lat temu, jednak bardzo szybko uznany został za istotną kwestię społeczną i przeciwdziałanie mu jest obecnie priorytetem większości programów edukacyjnych poświęconych bezpieczeństwu dzieci w sieci.

Czym jest cyberprzemoc?

Zjawisko cyberprzemocy najkrócej definiuje się jako przemoc z użyciem technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Technologie te to głównie Internet oraz telefony komórkowe. Część definicji ogranicza stosowanie terminu *cyberbullying* czy *cyberprzemoc* wyłącznie do przemocy rówieśniczej, inne nie stawiają ograniczeń wiekowych, niewątpliwie jednak najczęściej terminów tych używa się właśnie w kontekście przemocy wśród najmłodszych. Podstawowe formy zjawiska to nękanie, straszenie, szantażowanie z użyciem sieci, publikowanie lub rozsyłanie ośmieszających, kompromitujących informacji, zdjęć, filmów z użyciem sieci oraz podszywanie się w sieci pod kogoś wbrew jego woli. Do działań określanych mianem cyberprzemocy wykorzystywane są głównie: poczta elektroniczna, czaty, komunikatory, strony internetowe, blogi, serwisy społecznościowe, grupy dyskusyjne, serwisy SMS i MMS.

W odróżnieniu od „tradycyjnej” przemocy (ang. *bullying*) zjawisko cyberprzemocy charakteryzuje wysoki poziom anonimowości sprawcy. Ponadto na znaczeniu traci klasycznie rozumiana „sifa”, mierzona cechami fizycznymi czy społecznymi, a atutem sprawcy staje się umiejętność wykorzystywania możliwości, jakie dają media elektroniczne. Charakterystyczna dla problemu szybkość rozpowszechniania materiałów kierowanych przeciwko ofierze oraz ich powszechna dostępność w sieci sprawiają, że jest to zjawisko szczególnie niebezpieczne. Kompromitujące zdjęcia, filmy czy informacje potrafią zrobić w Internecie bardzo szybką „karierę”, a ich usunięcie jest często praktycznie niemożliwe. Dodatkową uciążliwością dla ofiar cyberprzemocy jest stałe narażenie na atak, niezależnie od miejsca czy pory dnia lub nocy. Kolejną ważną cechą problemu jest stosunkowo niski poziom kontroli społecznej tego typu zachowań. Sytuacja doznawania przez dziecko krzywdy za pośrednictwem mediów elektronicznych jest często trudna do zaobserwowania

przez rodziców czy nauczycieli, szczególnie jeżeli mają ograniczoną wiedzę i doświadczenia związane z korzystaniem z mediów elektronicznych.

Historia problemu

Pierwsze doniesienia medialne dotyczące zjawiska przemocy rówieśniczej w sieci pojawiły się na początku lat dwutysięcznych. Były to m.in. przypadek japońskiego ucznia nagranego w krępującej sytuacji w szatni szkolnej kamerą w telefonie komórkowym; sprawa zdjęcia amerykańskiej uczennicy, której fotografia przerobiona została na zdjęcie pornograficzne; czy głośna historia filmu, w którym chłopiec z Kanady nieporadnie odgrywa scenę walki z filmu „Gwiezdne Wojny”. Wszystkie te przypadki zyskały rozgłos właśnie dlatego, że upublicznione materiały zrobiły w sieci bardzo szybką „karierę”, a ofiary poniosły bardzo poważne konsekwencje. W opracowaniach dotyczących początków problemu cyberprzemocy najczęściej przytaczany jest ostatni z wymienionych wyżej przypadków. Film z udziałem kanadyjskiego ucznia nazwanego przez internautów „Star War Kid” zdobył w sieci olbrzymią popularność przez długi czas pozostając, obok filmów z udziałem Paris Hilton, najczęściej pobieranym plikiem filmowym z Internetu. Jego bohater po załamaniu nerwowym wraz z rodziną zmienił miejsce zamieszkania i przez kilka lat pozostawał pod ścisłą opieką psychiatryczną. Z czasem media coraz częściej przytaczały historie przemocy rówieśniczej w sieci, kończące się próbami samobójczymi lub nawet samobójstwami. Badania socjologiczne pokazały natomiast, że problem cyberprzemocy to nie tylko jednostkowe spektakularne przypadki, ale codzienne zjawisko wśród dzieci i młodzieży, którego skala, w zależności od przyjętej definicji problemu i metody badawczej, dotyczy od 20% do nawet ponad połowy dzieci i młodzieży.

W Polsce głośno o problemie przemocy rówieśniczej z użyciem mediów elektronicznych zrobiło się wraz z historią gdańskiej gimnazjalistki, która popełniła samobójstwo w efekcie przemocy doznanej ze strony rówieśników. W historii ważną rolę odegrało nagranie kamerą w telefonie komórkowym aktu krzywdzenia dziewczyny. Domniemywano, że groźba upublicznienia zarejestrowanego filmu przyczyniła się do tragicznego finału tej historii.

W ostatnim czasie coraz częściej media przytaczają poważne przypadki cyberprzemocy. Podobnie jak w innych krajach, tak i w Polsce badania pokazują, że przypadki medialne to jedynie mały wycinek powszechnie występującego zjawiska.

Skala problemu

W Polsce problem przemocy rówieśniczej w sieci rozpoznany został na początku 2007 r. przez Fundację Dzieci Niczyje i firmę badawczą Gemius S.A. W toku badań *Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne*¹ dzieci pytane były o doświadczenia następujących sytuacji:

- ⇒ przemoc werbalna w sieci (wulgarne wyzywanie, poniżanie, ośmieszanie, straszenie, szantaż),
- ⇒ rejestrowanie filmów i zdjęć wbrew woli dziecka,

¹ Badanie on-line *Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne* styczeń 2007 FDN, Gemius S.A., N=891 internautów w wieku 12–17 lat.

- ⇒ publikowanie w sieci filmów, zdjęć i informacji ośmieszających dziecko,
- ⇒ podszywanie się w sieci pod dziecko.

Respondenci pytani byli również o ich odczucia i reakcję w danej sytuacji oraz proszeni o próbę określenia sprawcy zdarzenia.

Przemoc werbalna

Aż 52% internautów w wieku 12–17 lat przyznało, że za pośrednictwem Internetu lub telefonii komórkowej miało do czynienia z przemocą werbalną – niemal połowa badanych doświadczyła wulgarnego wyzywania (47%), co piąty poniżania, ośmieszania i upokarzania (21%), a co szósty straszenia i szantażowania (16%). Najbardziej negatywne reakcje towarzyszą przypadkom poniżania – zdenerwowanie (59%), strach (18%) lub wstyd (13%). Jedynie 30% dzieci deklaruje, że taka sytuacja nie robi na nich żadnego wrażenia. Jedynie nieznacznie niższy poziom negatywnych emocji towarzyszy sytuacjom straszenia i szantażu w sieci. Mimo to blisko połowa dzieci nie informuje nikogo o takich przypadkach. Jedynie co dziesiąte dziecko zawiadamia o takich przypadkach swoich rodziców lub nauczyciela.

Filmy i zdjęcia

Ponad połowa nastoletnich internautów (57%) przyznaje, że była przynajmniej raz obiektem zdjęć lub filmów wykonanych wbrew jej woli. Względnie rzadko (18%) sytuacja taka jest zdarzeniem jednorazowym – w 2/5 przypadków (39%) zdarzenie takie powtarzało się. Zdecydowanie najczęściej autorami takich zdjęć są rówieśnicy – znajomi ze szkoły (87%) lub spoza szkoły (30%). Zdecydowana większość (80%) „niechcianych obrazów” ma niegroźny z pozoru kontekst humorystyczny. Jednakże aż połowa badanych (49%) deklaruje w takich sytuacjach wyraźnie negatywne odczucia. Popularnymi motywami robienia zdjęć/filmów są: złośliwość (21%) oraz popisywanie się przed innymi (17%). Celem co ósmego zdjęcia lub filmu jest ośmieszanie bohatera (12%).

O sytuacjach niechcianych zdjęć i filmów dzieci zazwyczaj nikogo nie informują (54%). Jeżeli zdecydują się komuś opowiedzieć o takiej sytuacji, to są to najczęściej rówieśnicy (24%). Zdecydowanie rzadziej zawiadamiani są rodzice (6%).

Kompromitujące materiały

14% internautów w wieku 12–17 lat zgłasza przypadki publikowania w sieci kompromitujących ich materiałów: informacji (9%) oraz zdjęć lub filmów (5%). W znaczącej większości sytuacje takie ograniczają się do pojedynczego lub kilkunastokrotnego zdarzenia (po 39% wskazań). Sprawcami są najczęściej rówieśnicy (ze szkoły: 59%, spoza szkoły: 43%), znacznie rzadziej dorośli (10%) czy też znajomi z Internetu (13%). W 15% przypadków informacje, zdjęcia lub nagrania pochodzą od osób obcych lub nieujawniających swojej tożsamości. Pomimo stosunkowo nieznacznej skali problemu, zasługuje on na szczególną uwagę ze względu na wysoki stopień negatywnych emocji, które towarzyszą ofiarom – zdenerwowanie (66%), wstyd (33%) i strach (12%). Na tle innych form cyberprzemocy, przypadki pu-

blikacji kompromitujących materiałów są stosunkowo często zgłaszane osobom dorosłym (rodzice: 13%, pedagodzy: 12%). Jedynie 27% ofiar nikogo nie informuje o takich zdarzeniach.

Podszywanie się

Blisko jedna trzecia dzieci doświadczyła w sieci sytuacji, w której ktoś się pod nie podszywał. Przeważnie były to pojedyncze przypadki (19%), rzadziej z kilkukrotnymi (8%) lub wielokrotnymi (2%) powtórzeniami. Najczęściej podszywającą się osobą był rówieśnik (ze szkoły: 56%, spoza szkoły: 22%); zdecydowanie rzadziej dorosły (5%) lub znajomy z Internetu (6%). Za aż co piąty przypadek odpowiadały osoby nieznajome (20%). Podszywanie się jest zdecydowanie najbardziej irytującym działaniem spośród analizowanych. Aż 65% osób zareagowało w takich sytuacjach zdenerwowaniem, tylko co czwarty respondent deklarował, że nie wywarło to na nim żadnego wrażenia (24%). Przykrość sprawiło to 14% poszkodowanym, a strach wzbudziło u 5% osób.

Przeciwdziałanie cyberprzemocy

Dzieci zazwyczaj nie uświadamiają sobie jak krzywdzące mogą być działania podejmowane *online*, a ofiary cyberprzemocy pozostawione sam na sam z problemem często nie potrafią sobie z nim poradzić. Dlatego bardzo ważną rolę w przeciwdziałaniu cyberprzemocy pełni najbliższe otoczenie dziecka. Rodzice i nauczyciele powinni podejmować działania profilaktyczne oraz szybko interweniować w sytuacji, gdy zachodzi podejrzenie, że dziecko jest ofiarą lub sprawcą przemocy w sieci.

Problem cyberprzemocy coraz częściej jest przedmiotem programów profilaktycznych i kampanii informacyjnych. W Polsce Fundacja Dzieci Niczyje realizuje od stycznia 2008 r. kompleksową akcję społeczną *Stop Cyberprzemocy*², w ramach której prezentowane są w mediach reklamy prasowe, telewizyjne i radiowe zwracające uwagę dorosłych na specyfikę i skalę problemu cyberprzemocy oraz rolę rodziców w zapewnieniu dziecku bezpieczeństwa w sieci. Drugim ważnym elementem akcji jest propozycja edukacyjna adresowana do uczniów szkół gimnazjalnych. Ze strony www.dzieckowsieci.pl nauczyciele gimnazjalni mogą pobrać scenariusze lekcji oraz krótki film prezentujący przypadek cyberprzemocy z perspektywy ofiary, sprawcy oraz świadka. Po prezentacji filmu nauczyciele prowadzą zajęcia z czynnym udziałem uczniów (dyskusja, praca w grupach), odwotując się do zaprezentowanej w filmie sytuacji oraz wypowiedzi jego bohaterów.

² Akcja *Stop Cyberprzemocy* realizowana jest przez FDN we współpracy z Fundacją Orange w ramach kampanii *Dziecko w Sieci* oraz programu Komisji Europejskiej *Safer Internet Plus*.

W celu przeciwdziałania problemowi cyberprzemocy i innym zagrożeniom związanym z korzystaniem przez dzieci z mediów elektronicznych w lutym 2007 r. w ramach kampanii *Dziecko w Sieci* powołany został projekt Helpline.org.pl. Pod adresem www.helpline.org.pl oraz bezpłatnym numerem telefonu 0 800 100 100 mogą uzyskać pomoc zarówno najmłodsi, jak i dorośli (rodzice oraz profesjonaliści).

Badania opinii publicznej wskazują na bardzo wysoki poziom zrozumienia wagi problemu przemocy w sieci – akcję *Stop Cyberprzemocy* za potrzebną uznaje aż 98% dorosłych Polaków³.

---

³ Polacy o kampanii *Stop Cyberprzemocy*, TNS OBOP dla FDN, czerwiec 2008.

II. Szkolny system zapobiegania i reagowania na cyberprzemoc

System reagowania w szkole na ujawnienie cyberprzemocy

Anna Borkowska, Dorota Macander

Wstęp

Zapewnienie uczniom bezpieczeństwa w szkole jest ważnym elementem organizacji pracy każdej placówki oświatowej. Rolę szkoły, zadania dyrektora i nauczycieli w tym obszarze regulują przepisy prawa oświatowego, administracyjnego, cywilnego, karnego i pracy. Regulacje prawne w większości określają ogólne zasady zapewnienia bezpieczeństwa uczniów i odpowiedzialność prawną pracowników szkoły za ich przestrzeganie. Nie przedstawiają jednak systemu reagowania w konkretnych sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa uczniów, czy szczegółowych procedur postępowania.

Zjawisko cyberprzemocy jest jednym z zagrożeń, o którym warto pamiętać, oraz zdawać sobie sprawę z jego złożoności i możliwości wystąpienia. Pojawia się również potrzeba przygotowania i stosowania rozwiązań organizacyjnych w tym obszarze, uwzględniających potrzeby i realia szkolne.

Ujawnienie zjawiska cyberprzemocy wymaga podjęcia w szkole konkretnych działań interwencyjnych. Aby interwencja była skuteczna, warto zadbać o następujące sprawy:

- 1) wprowadzić działania profilaktyczne w szkole, uświadamiające całej społeczności szkolnej (uczniom, rodzicom, nauczycielom i innym pracownikom szkoły) zasady korzystania i zagrożenia płynące z użytkowania różnych technologii komunikacyjnych;
- 2) opracować procedurę reagowania w szkole na zjawisko cyberprzemocy;
- 3) podejmować interwencję w każdym przypadku ujawnienia lub podejrzenia cyberprzemocy (procedura nie będzie wówczas tylko „martwym” zapisem w dokumentach szkolnych).

Działania profilaktyczne w szkole

Głównym celem działań profilaktycznych szkoły w zakresie przeciwdziałania cyberprzemocy jest ograniczenie lub całkowite wyeliminowanie zachowań agresywno-przemocowych, realizowanych przy użyciu technologii komunikacyjnych w szkole i poza nią, a także zapobieganie powstawaniu tego rodzaju problemów.

Aby działania te były efektywne, powinny opierać się na kilku kluczowych zasadach. Podstawowym warunkiem powodzenia każdego programu zaradczego jest stworzenie takiego środowiska szkolnego, które charakteryzuje się ciepłem, życzliwym nastawieniem i zainteresowaniem ze strony dorosłych. Liczne badania wskazują, iż integracja uczniów i tworzenie związków opartych na przyjaźni, budowanie

dobrych relacji nauczyciel-uczeń jest ważnym środkiem prewencyjnym. Wytwarzanie pozytywnych więzi i kreowanie przyjaznego, wspierającego środowiska szkolnego znacząco osłabia ryzyko przejawiania zachowań agresywnych przez uczniów.

Zarazem jednak w szkole muszą istnieć wyraźnie wytyczone granice akceptowanych zachowań. Skuteczne zapobieganie działaniom przemocowym jest możliwe tylko wtedy, gdy w szkole funkcjonuje czytelny system norm współżycia społecznego i jasny system konsekwencji w przypadku złamania zasad. Władze szkolne powinny szczególnie wyraźnie przekazywać zarówno uczniom, jak i ich rodzicom, iż zamierzają reagować na wszelkie przejawy zachowań przemocowych (a więc także cyberprzemoc) wśród uczniów.

Fundamentalnym elementem każdego programu mającego na celu ograniczenie zjawiska cyberprzemocy powinno być również dostarczanie uczniom wiedzy i umiejętności posługiwania się technologią komunikacyjną. Uświadamianie całej społeczności szkolnej (uczniom, rodzicom, nauczycielom i innym pracownikom szkoły) zagrożeń płynących z użytkowania Internetu i telefonii komórkowej, a jednocześnie uczenie zasad odpowiedzialnego i bezpiecznego korzystania z tych technologii jest ważnym czynnikiem w zapobieganiu cyberprzemocy. Uczniowie muszą wiedzieć, jak korzystać z mediów, aby nie stały się one narzędziem agresji i przemocy rówieśniczej oraz jakie mogą być konsekwencje ryzykownych działań w sieci.

Rolą szkoły jest więc prowadzenie edukacji uczniów także w tym obszarze, co znajduje odzwierciedlenie w nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego, która nakłada na szkoły obowiązek prowadzenia edukacji medialnej i profilaktyki zachowań ryzykownych w Internecie (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy progra-

© Lisa F. Young - Fotolia.com

mowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół – DzU z dnia 15 stycznia 2009 r., nr 4, poz. 17).

Pomocą dla nauczycieli i wychowawców może stać się coraz bogatsza oferta programów profilaktycznych i edukacyjnych z zakresu nowoczesnych technologii.

Procedura reagowania w szkole w sytuacji cyberprzemocy

Jednym z ważnych zadań szkoły jest przygotowanie i stosowanie algorytmu interwencji w przypadku cyberprzemocy, uwzględniającego potrzeby i realia szkolne. Proponowana poniżej procedura zawiera zasady postępowania pracowników szkoły w sytuacji ujawnienia cyberprzemocy. Jest podpowiedzią, jak i kiedy nauczyciele (dyrektor szkoły) powinni reagować wobec ofiar, sprawców i świadków oraz w jaki sposób współpracować z rodzicami tych uczniów.

Ujawnienie przypadku cyberprzemocy

Informacja o tym, że w szkole miała miejsce cyberprzemoc, może pochodzić z różnych źródeł. Osobą zgłaszającą fakt prześladowania może być poszkodowany uczeń, jego rodzice lub inni uczniowie – świadkowie zdarzenia, nauczyciele.

Procedury postępowania przyjęte w niektórych szkołach dopuszczają anonimowe zawiadamianie o aktach przemocy na terenie szkoły, w tym także faktu cyberprzemocy, np. proponując uczniom korzystanie ze „skrzynki zaufania”, do której mogą oni wrzucać anonimowe informacje dotyczące przypadków przemocy.

Warunkiem powodzenia tego typu metod jest dobre zaplanowanie, przeprowadzenie działań przygotowawczych (uzyskanie akceptacji uczniów, uczulenie ich, że fałszywe informacje to również forma przemocy itd.), a następnie konsekwentne reagowanie na zgłaszane problemy. W przeciwnym razie istnieje ryzyko potraktowania „skrzynki” jako okazji do dobrej, choć mało wybrednej zabawy, polegającej na wrzucaniu donosów i inwektyw pod adresem uczniów i nauczycieli.

Niezależnie od tego, kto zgłasza przypadek cyberprzemocy, procedura interwencyjna powinna obejmować:

- udzielenie wsparcia ofierze przemocy;
- zabezpieczenie dowodów i ustalenie okoliczności zdarzenia;
- wyciągnięcie konsekwencji wobec sprawcy przemocy oraz praca nad zmianą postawy ucznia.

Ustalenie okoliczności zdarzenia

Wszystkie przypadki przemocy, a więc także przemocy z wykorzystaniem mediów elektronicznych, powinny zostać właściwie zbadane, zarejestrowane i udokumentowane.

1. Jeśli wiedzę o zajściu posiada nauczyciel niebędący wychowawcą, powinien przekazać informację wychowawcy klasy, który informuje o fakcie pedagoga szkolnego i dyrektora.
2. Pedagog szkolny i dyrektor wspólnie z wychowawcą powinni dokonać analizy zdarzenia i zaplanować dalsze postępowanie.
3. Do zadań szkoły należy także ustalenie okoliczności zdarzenia i ewentualnych świadków.
4. Warto zadbać o udział nauczyciela informatyki w procedurze interwencyjnej, szczególnie na etapie zabezpieczania dowodów i ustalania tożsamości sprawcy cyberprzemocy.

Zabezpieczenie dowodów

1. Wszelkie dowody cyberprzemocy powinny zostać zabezpieczone i zarejestrowane. Należy zanotować datę i czas otrzymania materiału, treść wiadomości oraz, jeśli to możliwe, dane nadawcy (nazwę użytkownika, adres e-mail, numer telefonu komórkowego itp.) lub adres strony www, na której pojawiły się szkodliwe treści czy profil.
2. Takie zabezpieczenie dowodów nie tylko ułatwi dalsze postępowanie dostawcy usługi (odnalezienie sprawcy, usunięcie szkodliwych treści z serwisu), ale również stanowi materiał, z którym powinny się zapoznać wszyst-

kie zaangażowane w sprawę osoby: dyrektor i pedagog szkolny, rodzice, a wreszcie policja, jeśli doszło do złamania prawa.

3. Na etapie zabezpieczania dowodów cyberprzemocy i identyfikacji sprawcy warto korzystać z pomocy nauczyciela informatyki.

Jak możesz zarejestrować dowody cyberprzemocy?

- Telefon komórkowy

Nie kasuj wiadomości. Zapisuj wszystkie zarówno tekstowe, jak i nagrane na pocztę głosową w pamięci telefonu.

- Komunikatory

Niektóre serwisy pozwalają na zapisywanie rozmów. Możesz również np. skopiować rozmowę, wkleić do dokumentu Word (lub innego edytora tekstu), zapisać i wydrukować.

- Strony serwisów społecznościowych, www

Aby zachować kopię materiału, który widzisz na ekranie, wciśnij jednocześnie klawisze Control i Print Screen, a następnie wykonaj operację „Wklej” w dokumencie Word.

- Czat

Podobnie jak w przypadku stron www, jeśli chcesz zachować kopię materiału, który widzisz na ekranie, wciśnij klawisze Control i Print Screen, a następnie wykonaj operację „Wklej” w dokumencie Word. Możesz też po prostu wydrukować interesującą cię stronę.

- E-mail

Wydrukuj wiadomość, prześlij ją do nauczyciela lub pedagoga, który zajmuje się ustaleniem okoliczności zajścia. Zachowanie całości wiadomości, a nie tylko samego tekstu jest bardziej pomocne, ponieważ zawiera informacje o jej pochodzeniu.

Identyfikacja sprawcy

Młodzi ludzie często mają złudne przekonanie, iż nowe technologie zapewniają im pełną anonimowość. Jak przekonują specjaliści, istnieje wiele sposobów identyfikacji źródła cyberprzemocy. Osoby zajmujące się ustaleniem okoliczności zajścia powinny mieć jednak świadomość, iż znalezienie miejsca pochodzenia materiału nie zawsze oznacza odnalezienie osoby, która jest za zdarzenie odpowiedzialna.

1. Wielu sprawców cyberprzemocy posługuje się „skradzioną tożsamością”, wykorzystując telefony innych uczniów, profile w serwisach społecznościowych, ich konta pocztowe itp. do wysyłania wiadomości bądź zamieszczania krzywdzących materiałów. Trudności z wykryciem „cyberagresora” mogą pojawić się również w sytuacji, gdy materiał przesyłany jest między telefonami komórkowymi drogą bezprzewodową lub wiadomości tekstowe na telefon wysyłane są z bramki internetowej.
2. Jak pokazuje praktyka, w większości przypadków identyfikacja agresora nie jest zbyt trudna. Ofiary cyberprzemocy często potrafią wskazać sprawcę, którym najczęściej okazuje się być kolega ze szkoły, bądź przynajmniej mają przypuszczenie, kto może nim być.

Co może pomóc w identyfikacji sprawcy?

1. Świadkowie – inni uczniowie odwiedzający „obraźliwe” strony mogą posiadać informacje na temat ich autora, mogą też zidentyfikować numer telefonu komórkowego sprawcy, jeśli nie jest on zastrzeżony.
2. Kontakt z dostawcą usługi internetowej – może on nie tylko zablokować konto agresora lub usunąć szkodliwe treści, ale także podać dane sprawcy cyberprzemocy. Dane takie nie mogą być jednak udostępniane osobom prywatnym. Aby je pozyskać, konieczny jest kontakt z policją.
3. Kontakt z operatorem sieci komórkowej w przypadku, gdy numer telefonu sprawcy jest zastrzeżony – może on podjąć kroki w kierunku ustalenia sprawcy, jeśli otrzyma dane o dacie i godzinie rozmowy. Również w tym przypadku operator może udostępnić te dane tylko policji.

3. Gdy ustalenie sprawcy nie jest możliwe, należy skontaktować się z dostawcą usługi w celu usunięcia z sieci kompromitujących lub krzywdzących materiałów. Do podjęcia takiego działania zobowiązuje administratora serwisu art. 14 Ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną.
4. W przypadku, gdy zostało złamane prawo, a tożsamości sprawcy nie udało się ustalić należy bezwzględnie skontaktować się z policją.

Działania wobec sprawcy cyberprzemocy

Gdy sprawca cyberprzemocy jest znany i jest on uczniem szkoły, pedagog szkolny pełniący w szkole rolę koordynatora działań wychowawczych wobec uczniów wymagających szczególnej uwagi powinien podjąć dalsze działania.

1. Rozmowa z uczniem-sprawcą przemocy o jego zachowaniu:
  - celem rozmowy powinno być ustalenie okoliczności zajścia, wspólne zastanowienie się nad jego przyczynami i poszukanie rozwiązania sytuacji konfliktowej;
  - sprawca powinien otrzymać jasny i zdecydowany komunikat o tym, że szkoła nie akceptuje żadnych form przemocy;
  - należy omówić z uczniem skutki jego postępowania i poinformować o konsekwencjach regulaminowych, które zostaną wobec niego zastosowane;
  - sprawca powinien zostać zobowiązany do zaprzestania swojego działania i usunięcia z sieci szkodliwych materiałów;
  - ważnym elementem rozmowy jest też określenie sposobów zadośćuczynienia wobec ofiary cyberprzemocy;
  - jeśli w zdarzeniu brała udział większa grupa uczniów, należy rozmawiać z każdym z nich z osobna, zaczynając od lidera grupy;
  - nie należy konfrontować sprawcy i ofiary cyberprzemocy.
2. Powiadomienie rodziców sprawcy i omówienie z nimi zachowania dziecka:
  - rodzice sprawcy powinni zostać poinformowani o przebiegu zdarzenia i zapoznani z materiałem dowodowym, a także z decyzją w sprawie dalszego postępowania i podjętych przez szkołę środków dyscyplinarnych wobec ich dziecka;

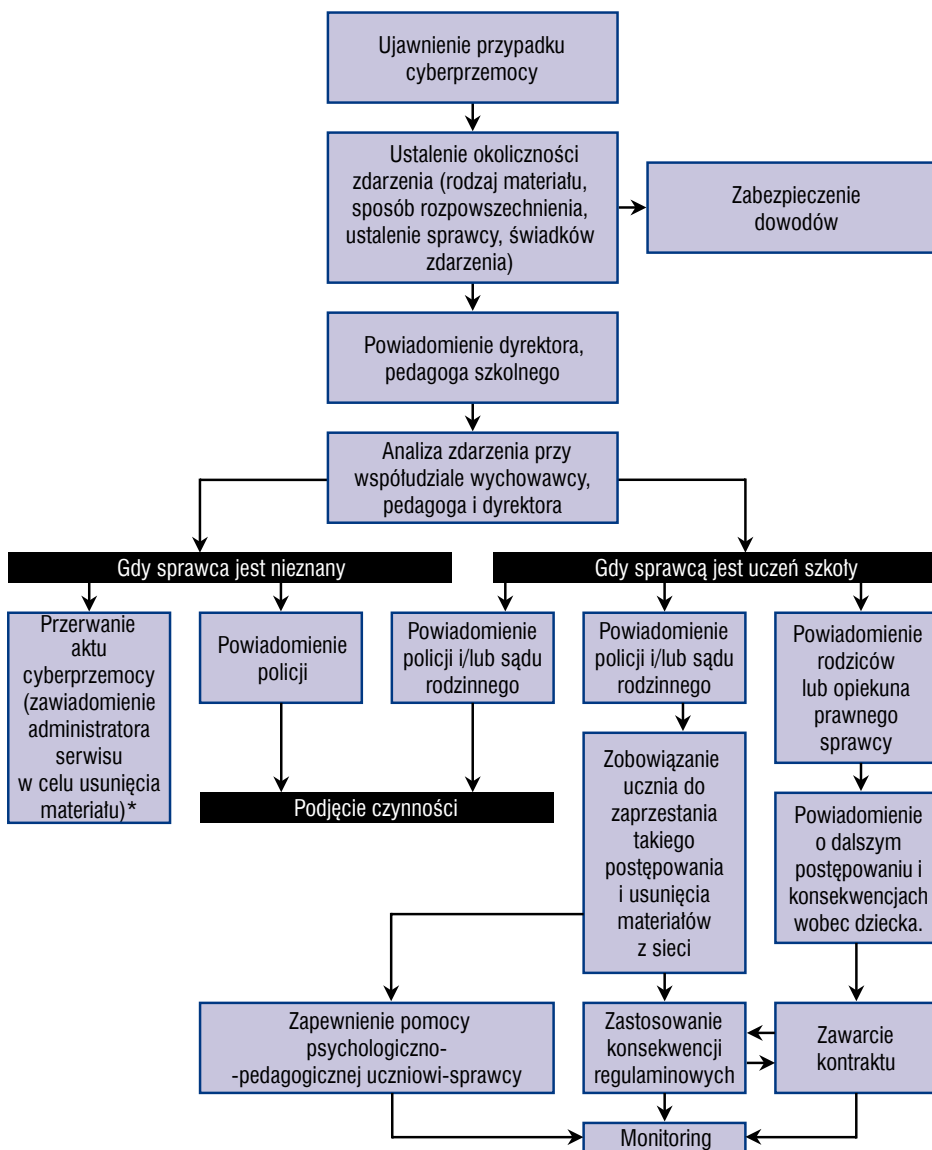

- w miarę możliwości należy starać się pozyskać rodziców do współpracy i ustalić jej zasady;
  - warto wspólnie z rodzicami opracować projekt **kontraktu** dla dziecka, określającego zobowiązania ucznia, rodziców i przedstawiciela szkoły oraz konsekwencje nieprzestrzegania przyjętych wymagań i terminy realizacji zadań zawartych w umowie.
3. Objęcie sprawcy opieką psychologiczno-pedagogiczną:
- praca ze sprawcą powinna zmierzać w kierunku pomocy uczniowi w zrozumieniu konsekwencji swojego zachowania, w zmianie postawy i postępowania ucznia, w tym sposobu korzystania z nowych technologii;
  - jeśli szkoła posiada odpowiednie warunki, pomoc psychologiczna może być udzielona sprawcy na terenie szkoły;
  - w uzasadnionym przypadku można w toku interwencji zaproponować uczniowi (za zgodą rodziców) skierowanie do specjalistycznej placówki i udział w programie terapeutycznym.

Zastosowanie środków dyscyplinarnych wobec sprawcy cyberprzemocy

1. Cyberprzemoc powinna podlegać sankcjom określonym w wewnętrznych przepisach szkoły. Szkoła może tu stosować konsekwencje przewidziane dla sytuacji „tradycyjnej” przemocy. Warto jednak rozszerzyć repertuar dostępnych środków, np. o czasowy zakaz korzystania ze szkolnej pracowni komputerowej w czasie wolnym i przynoszenia do szkoły akcesoriów elektronicznych (PSP, mp3) itp.
2. Należy pamiętać, iż celem sankcji wobec sprawcy jest:
  - zatrzymanie przemocy i zapewnienie poczucia bezpieczeństwa poszkodowanemu uczniowi;
  - wzbudzenie refleksji na temat swojego zachowania, zrozumienie krzywdy, jaką spowodował, i powstrzymanie przed podobnym zachowaniem w przyszłości;
  - pokazanie społeczności szkolnej, że cyberprzemoc nie będzie tolerowana i że szkoła jest w stanie efektywnie zareagować w tego rodzaju sytuacji.
3. Podejmując decyzję o rodzaju kary, należy wziąć pod uwagę:
  - rozmiar i rangę szkody – czy materiał został upubliczniony w sposób pozwalający na dotarcie do niego wielu osobom (określa to rozmiar upokorzenia, jakiego doznaje ofiara), czy trudno jest wycofać materiał z sieci itp.;
  - czas trwania prześladowania – czy było to długotrwałe działanie, czy pojedynczy incydent;
  - świadomość popełnianego czynu – czy działanie było zaplanowane, a sprawca był świadomy, że wyrządza krzywdę koledze (niektóre akty cyberprzemocy popełniane są nieświadomie lub z niewielką świadomością konsekwencji), jak wiele wysiłku włożył w ukrycie swojej tożsamości itp.;
  - motywację sprawcy – należy sprawdzić, czy działanie sprawcy nie jest działaniem odwetowym w odpowiedzi na uprzednio doświadczone prześladowanie;
  - rodzaj rozpowszechnianego materiału.

Procedura reagowania wobec sprawcy cyberprzemocy

* Pomoc można uzyskać w Helpline.org.pl

Działania wobec ofiary cyberprzemocy

1. Wsparcie psychiczne

Podobnie jak w przypadku innych form przemocy, ofiara cyberprzemocy potrzebuje pomocy i emocjonalnego wsparcia ze strony dorosłych. Musi także wiedzieć, że szkoła podejmie odpowiednie kroki w celu rozwiązania problemu.

Podczas rozmowy z uczniem – ofiarą cyberprzemocy:

- Zapewnij go, że dobrze zrobił, mówiąc Ci o tym, co się stało.
- Powiedz, że widzisz i rozumiesz, że jest mu trudno ujawnić to, co go spotkało.
- Powiedz mu, że nikt nie ma prawa tak się zachowywać wobec niego.
- Zapewnij go, że szkoła nie toleruje żadnej formy przemocy i że postarasz się mu pomóc, uruchamiając odpowiednie procedury interwencyjne.
- Bądź uważny na pozawerbalne przejawy uczuć dziecka – zażenowanie, skrepowanie, wstyd, lęk, przerażenie, smutek, poczucie winy.

2. Porada

Uczeń będący ofiarą cyberprzemocy powinien otrzymać poradę, jak ma się zachować, aby zapewnić sobie poczucie bezpieczeństwa i nie doprowadzić do eskalacji prześladowania.

Poradz uczniowi, aby:

- Nie utrzymywał kontaktu ze sprawcą, nie odpowiadał na maile, telefony itp.
- Nie kasował dowodów: e-maili, SMS-ów, MMS-ów, zdjęć, filmów i przedstawił je Tobie lub innej osobie dorosłej.
- Zastanowił się nad zmianą swoich danych kontaktowych w komunikatorach, zmianą adresu e-mail, numeru telefonu komórkowego itp.
- Jeśli korzysta z komunikatora, to ustawił go tak, żeby nikt spoza listy kontaktów nie mógł się z nim połączyć.

3. Monitoring

- Po zakończeniu interwencji warto monitorować sytuację ucznia sprawdzając, czy nie są wobec niego podejmowane dalsze działania przemocowe bądź odwetowe ze strony sprawcy.
- Rodzice dziecka będącego ofiarą cyberprzemocy powinni być poinformowani o problemie i otrzymać wsparcie i pomoc ze strony szkoły. W rozmowie z nimi pedagog lub wychowawca przedstawiają kroki, jakie zostały podjęte w celu wyjaśnienia zajścia oraz zapewnienia bezpieczeństwa poszkodowanemu uczniowi, a także, jeśli to wskazane, zaproponować rodzicom i dziecku pomoc specjalisty (psychologa, pedagoga).

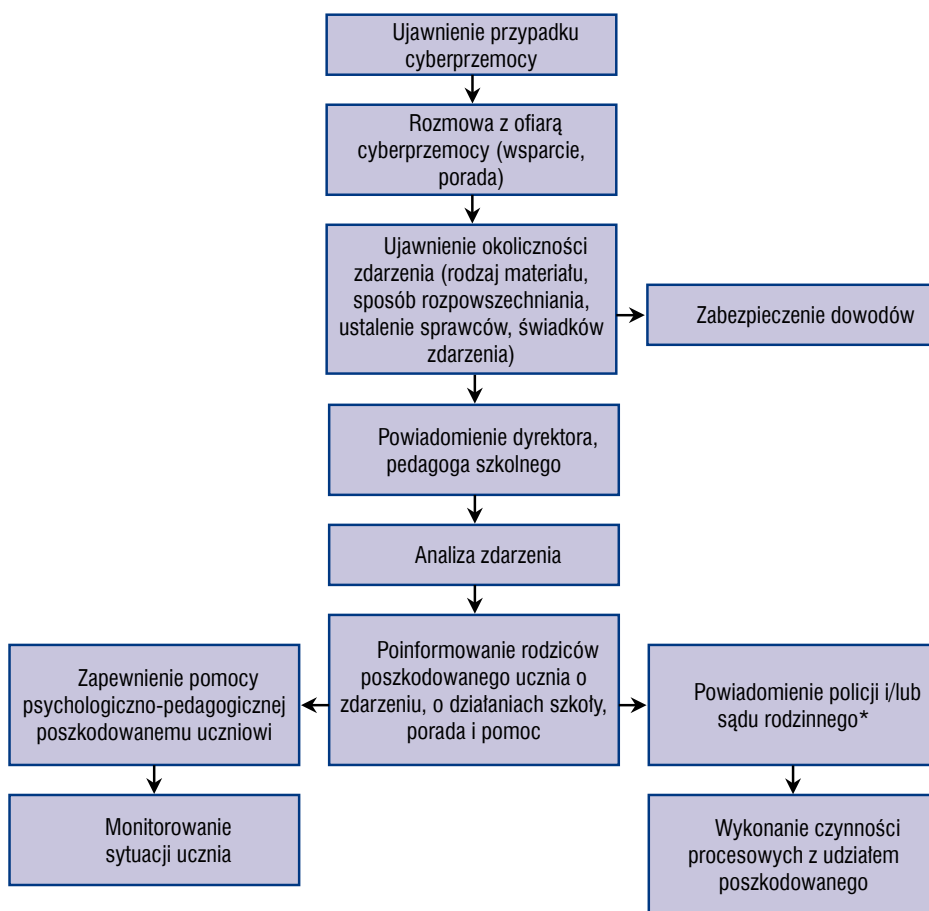
Ochrona świadków zgłaszających zdarzenie

Profesjonalną opieką należy otoczyć także świadków zdarzenia uczestniczących w ustalaniu przebiegu zajścia. Osoby podejmujące działania interwencyjne muszą mieć świadomość skutków, jakie działania te niosą nie tylko dla ofiar, ale i świadków zdarzeń.

1. Ważne jest, by w wyniku interwencji nie narazić ich na zemstę i groźby ze strony sprawcy. Osoba, której uczeń zaufał, informując o jakimkolwiek akcie przemocy, a więc także cyberprzemocy, ma obowiązek postępować tak, by swoim zachowaniem i działaniem nie narazić świadka zgłaszającego problem.

2. Postępowanie interwencyjne wymaga od wyjaśniającego sprawę dyskrecji i poufnego postępowania. Występowaniu w roli świadka często towarzyszą dramatyczne przeżycia – uczniowie boją się, że sami również mogą stać się obiektem prześladowań, obawiają się etykiety „donosiela”. Pedagog powinien wzbudzić swoim zachowaniem zaufanie i poczucie bezpieczeństwa u takiego ucznia oraz wykazać dla niego zrozumienie i empatię.
3. Niedopuszczalne jest konfrontowanie świadka ze sprawcą, jako metody wyjaśniania sprawy, czy ostentacyjne wywoływanie go z lekcji celem złożenia zeznań, ze względu na bezpieczeństwo i nie narażanie go na odwet ze strony agresora. Nie zadbanie o tego rodzaju podstawowe zasady bezpieczeństwa może sprawić, że następnym razem uczeń nie podejmie działań na rzecz obrony słabszych i pokrzywdzonych i nie zgłosi zagrażającego zdarzenia.

Procedura reagowania wobec ofiary cyberprzemocy

* Szkoła jest zobowiązana do powiadomienia policji i/lub sądu rodzinnego w przypadku przestępstw ściganych z urzędu.

Jak zachować się wobec świadka zgłaszającego cyberprzemoc:

1. Powiedz, że dobrze zrobił, zgłaszając fakt przemocy.
2. Powiedz, że wymagało to od niego wiele odwagi.
3. Zapewnij o swojej dyskrecji.
4. Nie ujawniaj jego danych, jeśli nie jest to konieczne (np. gdy sprawa została zgłoszona na policję).
5. Pod żadnym pozorem nie konfrontuj go ze sprawcą.
6. Zadbaj o jego bezpieczeństwo, nie upubliczniając jego udziału w sprawie.

Sporządzenie dokumentacji z zajęcia

1. Pedagog szkolny zobowiązany jest do sporządzenia notatki służbowej z rozmów ze sprawcą, poszkodowanym, ich rodzicami oraz świadkami zdarzenia. Dokument powinien zawierać datę i miejsce rozmowy, personalia osób biorących w niej udział i opis ustalonego przebiegu wydarzeń.
2. Jeśli rozmowa przebiegała w obecności świadka (np. wychowawcy), powinien on podpisać notatkę po jej sporządzeniu.
3. Jeśli zostały zabezpieczone dowody cyberprzemocy, należy je również włączyć do dokumentacji pedagogicznej (wydruki, opis itp.).

Współpraca szkoły z policją i sądem rodzinnym

Praca wychowawcza i profilaktyczna szkoły polega między innymi na utrzymaniu kontaktów z przedstawicielami organów ścigania oraz z sądem rodzinnym.

Większość przypadków cyberprzemocy nie wymaga powiadamiania sądu rodzinnego czy policji i powinna być rozwiązywana przy użyciu dostępnych szkole środków wychowawczych. Istnieją jednak sytuacje, gdy konieczne staje się zgłoszenie sprawy do sądu rodzinnego, a mianowicie:

- 1) jeśli rodzice sprawcy cyberprzemocy odmawiają współpracy lub nie stawiają się do szkoły, a uczeń nie zaniechał dotychczasowego postępowania, dyrektor szkoły powinien pisemnie powiadomić o zaistniałej sytuacji sąd rodzinny, szczególnie jeśli do szkoły napływają informacje o innych przejawach demoralizacji dziecka;
- 2) gdy szkoła wykorzysta wszystkie dostępne jej środki wychowawcze (rozmowa z rodzicami, konsekwencje regulaminowe wobec ucznia, spotkania z pedagogiem itp.), a ich zastosowanie nie przynosi pożądanych rezultatów, dyrektor powinien zwrócić się do sądu rodzinnego z wnioskiem o podjęcie odpowiednich środków wynikających z Ustawy o postępowaniu z nieletnimi.

W 2004 r. Rada Ministrów przyjęła *Krajowy Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży*, który zawiera między innymi moduł *Procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z policją ...*, w którym przybliżone zostały zadania szkoły w tym zakresie i możliwości jej współpracy z policją, gdy uczeń przejawia zachowania świadczące o demoralizacji bądź popełnia czyn karalny.

© ABC photos – Fotolia.com

Poważne przypadki cyberprzemocy przebiegające z naruszeniem prawa (np. groźby karalne, propozycje seksualne, publikowanie nielegalnych treści itp.) powinny zostać bezwzględnie zgłoszone na policję. Zgłoszenia dokonuje dyrektor szkoły.

W placówkach oświatowych wyznaczeni zostali koordynatorzy ds. bezpieczeństwa, którzy integrują działania wszystkich podmiotów szkolnych i współpracują również, obok dyrektora placówki, z policją (Uchwała Rady Ministrów nr 186/2006 w sprawie działalności administracji rządowej przeciw-

ko przemocy w szkołach i placówkach). Pracownicy szkoły wyznaczeni do współpracy z policją, specjaliści ds. nieletnich oraz dzielnicowi powinni wspólnie ustalić wzajemnie zasady kontaktu, by móc na bieżąco wymieniać informacje i rozwiązywać problemy związane z bezpieczeństwem i dobrem uczniów.

W ramach ogólnej współpracy szkoły z policją mogą być organizowane:

- spotkania pedagogów szkolnych, nauczycieli, dyrektora szkoły z zaproszonymi specjalistami ds. nieletnich dotyczące zagrożeń cyberprzemocą w środowisku lokalnym;
- spotkania młodzieży szkolnej z udziałem policjantów m.in. na temat odpowiedzialności nieletnich za popełniane czyny karalne, na temat zasad bezpieczeństwa oraz sposobów unikania zagrożeń związanych z cyberprzemocą;
- wspólny udział (szkoły i policji) w lokalnych programach profilaktycznych, związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom oraz zapobieganiem przemocy/cyberprzemocy i przestępczości nieletnich.

Obecność policji w szkole

Policja powinna być wzywana do szkoły w sytuacji, gdy ujawnione zostanie naruszenie prawa. W przypadku zagrożenia zdrowia lub życia policję należy wezwać natychmiast.

Warto także zaprosić policjanta – specjalistę ds. nieletnich, gdy wyczerpane zostaną środki wychowawcze możliwe do zastosowania przez szkołę. Policja udziela pomocy szkole w rozwiązywaniu trudnych problemów, mogących mieć podłoże przestępcze.

Każda wizyta policjanta w szkole dotycząca uczniów powinna być wcześniej zasygnalizowana dyrektorowi lub uzgodniona z innym pracownikiem szkoły (koordynatorem ds. bezpieczeństwa).

Postulaty w zakresie bezpiecznej szkolnej infrastruktury informatycznej. Opis zaleceń na przykładzie praktyki

Dariusz Stachecki

Wstęp

Wykorzystanie nowoczesnej technologii jest stylem pracy współczesnej szkoły. Musimy pamiętać o tym, że młodzież, z którą pracujemy, to tzw. cyfrowi tubylcy, czyli ci, którzy technologią posługują się na co dzień, traktując ją jako źródło wiedzy, nauki, rozrywki i komunikacji. Aby być autentycznym w tym procesie, nauczyciel musi wykorzystywać te same kanały komunikacyjne, które są przez młodzież postrzegane jako wiarygodne, atrakcyjne i adekwatne do rzeczywistości. Dziś po prostu inaczej uczyć już się nie da.

Pamiętając o tym, staramy się zagwarantować młodzieży jak najszerzy dostęp do technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Dziś w żadnej polskiej szkole nie dziwi pracownia komputerowa, powszechne są skomputeryzowane biblioteki, a także wykorzystanie nowoczesnej technologii na lekcjach innych przedmiotów niż informatyka. Komputery gwarantują szybki dostęp do informacji, uatrakcyjniają lekcje, pomagają uczyć skuteczniej, aktywniej i ciekawiej. W tej technologicznej rzeczywistości szkolnej musimy poświęcić wiele uwagi, aby treści dostępne za pomocą Internetu były rzetelne i pożądane, żeby korzystanie z urządzeń komunikacyjnych w szkole było bezpieczne, a aktywność młodzieży nie pozwalała na zetknięcie się z różnymi formami cyberprzemocy.

Szkolna struktura informatyczna

Otrzymywany w ostatnich latach z Ministerstwa Edukacji Narodowej sprzęt informatyczny, współfinansowany przez Europejski Fundusz Społeczny, znacząco poprawił wyposażenie szkół w komputery. Jest ich coraz więcej i pełnią one różnorodne funkcje. Coraz częściej mamy do czynienia już nie z jedną czy dwiema pracowniami komputerowymi, ale możemy mówić o całej infrastrukturze informatycznej, zapewniającej dostęp do wielu usług niezbędnych w codziennej pracy szkoły. Można dokonać podziału ze względu na funkcje, jakie komputery pełnią w życiu szkoły i obszary zastosowań. Te podziały są transparentne i wzajemnie się przenikają. Ze względu na temat niniejszego opracowania i różny sposób zaawansowania informatycznego placówek oświatowych czytelniejszy będzie ten drugi podział. Na przykładzie wielu szkół, które kładą nacisk na efektywne wykorzystanie technologii informacyjnej, możemy wyróżnić następujące obszary i miejsca, gdzie stosuje się komputery.

Pracownia komputerowa

Pracownia jest najczęściej wykorzystywanym miejscem dostępu do zasobów sieci lokalnej, plików, drukarek, usług zapewnianych przez szkołę oraz sieci Internet. Powinna być tym miejscem w szkole, gdzie odbywają się lekcje informatyki lub technologii informacyjnej, ale również miejscem, gdzie prowadzone są wszelkie formy aktywności klubów i kółek zainteresowań wykorzy-

stujących do swej pracy komputery oraz technologie informacyjne i komunikacyjne.

Z zasobów pracowni mogą również korzystać nauczyciele innych przedmiotów niż informatyczne, dlatego bardzo ważne jest takie przygotowanie pracowni, aby podczas prowadzonych zajęć zapewnić maksymalny komfort pracy. Nauczyciel prowadzący powinien mieć dostęp do komputera umożliwiającego sprawne przeprowadzenie lekcji (udostępnienie potrzebnych zasobów, wykonanie wydruków itd.). Powinniśmy przestrzegać zasady, że podczas lekcji informatyki z jednego komputera korzysta jeden uczeń. Dlatego lekcje z tego przedmiotu powinny być prowadzone z podziałem na grupy. Zasada ta powinna również dotyczyć lekcji języka obcego, realizowanych w pracowni komputerowej. Natomiast inne lekcje mogą odbywać się już z udziałem całego zespołu klasowego, a jeden komputer powinien przypadać na co najwyżej dwóch uczniów.

Internetowe Centrum Informacji Multimedialnej (ICIM)

Pojawienie się w bibliotekach szkolnych komputerów zmieniło ich oblicze. Dzisiejsza biblioteka szkolna powinna stać się multimedialnym sercem szkoły. Dziś komputery w bibliotece są wykorzystywane nie tylko do przygotowania i opracowywania zbiorów, ale służą jako multimedialny interfejs dostępu do globalnej informacji. Informacje te dostępne są w różnej formie – w postaci tradycyjnej książki, materiałów elektronicznych, treści multimedialnych, programów komputerowych czy w formie zasobów internetowych. ICIM jest miejscem, gdzie każdy uczeń może skorzystać z komputera i fachowego wsparcia nauczyciela bibliotekarza, aby odrobić zadanie domowe, pozyskać interesujące wiadomości, zeskanować lub wydrukować dokument, nagrać płytę, zredagować artykuł czy przygotować prezentacje. Ta różnorodność funkcji, jakie pełnią te centra sprawia, że cieszą się one ogromną popularnością uczniów i są przez nich systematycznie oblegane.

Komputery w świetlicy szkolnej

W wielu szkołach komputery znajdują się na wyposażeniu świetlicy szkolnej. Praca z komputerem w świetlicy ma jednak trochę inny charakter niż w bibliotece szkolnej. Tu często uczniowie korzystają z komputerów podczas zajęć świetlicowych oraz podczas własnej aktywności. Ta aktywność to również rozrywka, internetowe gry, portale o tematyce nie tylko edukacyjnej. Tu uczniowie często mają więcej swobody, ale ta swoboda zawsze musi być realizowana pod kontrolą i opieką wychowawcy świetlicy, a sprzęt tak przygotowany i skonfigurowany, aby maksymalnie odizolować ucznia od tych treści i tych obszarów aktywności, które uważamy za niepożądane.

Mobilna pracownia komputerowa

Coraz większe znaczenie w życiu szkoły i w sferze wykorzystania technologii na różnych przedmiotach nauczania ma mobilna pracownia komputerowa. Pracownia taka składa się najczęściej z kilkunastu komputerów przenośnych, które mogą być bez przeszkód wykorzystane na lekcji każdego przedmiotu, w każdej izbie lekcyjnej w szkole. W tym celu szkoła musi być pokryta sygnałem sieci radiowej, umożliwiającym korzystanie z zasobów sieci lokalnej, a tym samym zapewniającej dostęp do Internetu i pozostałych usług.

Funkcjonowanie takiej pracowni w szkole to kolejne wyzwanie dla szkolnego administratora. Pokrycie powierzchni całej szkoły odpowiedniej jakości sygnałem jest często bardzo trudne, dlatego też czasem punkty dostępowe instaluje się tylko w wybranych pomieszczeniach. Sieć radiowa musi być niezawodna i sprawna, a przede wszystkim bezpieczna. Dostęp do sieci powinien być zabezpieczony kluczem z wykorzystaniem metody szyfrowania WPA, a jeszcze lepiej WPA2. Dobrze zabezpieczona sieć to taka, która używa wielu metod równoległe, a więc można użyć dodatkowo mechanizmów weryfikacji komputerów, które umożliwiają przyłączenie się do sieci tylko zdefiniowanym przez administratora urządzeniom. Prócz metod weryfikacji na poziomie sprzętu, stosuje się również metody uwierzytelniania użytkownika w identyczny sposób, jak z komputerów stacjonarnych.

Sprawne zorganizowanie mobilnej pracowni to nie lada wyzwanie. Nie wystarczy zabrać komputer na lekcję. Trzeba mieć pewność, że jest on sprawny, ma zainstalowane odpowiednie oprogramowanie, może korzystać z sieci lokalnej lub sieci Internet, że ma naładowane baterie i tak dalej. Dlatego warto w szkole wprowadzić odpowiednie mechanizmy udostępniania technologii. Taką rolę mogą przyjąć na siebie specjalnie przygotowane i zorganizowane biblioteki szkolne, które w wielu szkołach pełnią rolę dostawców multimedialnych treści kształcenia.

Stanowiska pracy własnej nauczycieli

Komputery przeznaczone do pracy nauczycieli wykorzystywane są przez nich do przygotowania zajęć, sprawdzenia prac uczniowskich, wypełniania dziennika elektronicznego czy organizacji pracy *e-learningowej*. Każda z tych czynności musi mieć zagwarantowany właściwy poziom bezpieczeństwa. Jednym z naczelnych postulatów jest ten, że nie mają do nich dostępu uczniowie.

Polityka bezpieczeństwa szkolnej struktury informatycznej

Komputery w administracji

Nowoczesna szkoła to szkoła skomputeryzowana w zakresie administracji i zarządzania. Dziś to nie tylko komputer w sekretariacie, ale również na biurkach dyrektora, kierownika gospodarczego, kierownika świetlicy, pedagoga, psychologa, intendenta, w kadrach i księgowości. Komputery w administracji powinny być odizolowane od tych, do których mają dostęp uczniowie.

Każda szkoła powinna posiadać własną politykę bezpieczeństwa związaną z funkcjonowaniem infrastruktury informatycznej, podobnie jak to jest w różnych firmach i zakładach pracy. Gdy policzymy liczbę urządzeń komputerowych znajdujących się w szkole, weźmiemy pod uwagę ich różnorodność oraz funkcje, jakie mają spełniać, okaże się, że wprowadzenie jednolitej i spójnej polityki bezpieczeństwa jest zadaniem niełatwym, ale nie niemożliwym.

Bezpieczeństwo powinno dotyczyć z jednej strony sprzętu – jego optymalnego wykorzystania oraz utrzymania we właściwej sprawności i kondycji, gwarantującej wyso-

ką funkcjonalność całej infrastruktury. Z drugiej natomiast polityka bezpieczeństwa powinna gwarantować użytkownikowi bezpieczne korzystanie z zasobów sieci szkolnej. Dotyczy to zarówno zasad bezpiecznej i higienicznej pracy, jak i bezpieczeństwa moralnego, czyli takiego dostępu do informacji, który w miarę możliwości nie naraża na bezpośrednie obcowanie z treściami niepożądanymi, nie powoduje zgorszenia i chroni prywatność. Powinna również skutecznie prze-

© Alfonso d'Agostino - Fotolia.com

ciwdziać próbom wykorzystania sprzętu i zasobów sieci do działań mających na celu stosowanie cyberprzemocy wobec innych.

Kluczową kwestią jest wprowadzenie jasno zdefiniowanych kryteriów korzystania z sprzętu informatycznego. W każdej pracowni komputerowej powinien znajdować się regulamin, który precyzyjnie określa zakres, w którym można stosować urządzenia komputerowe, oraz definiuje prawa i obowiązki użytkownika komputera oraz nauczyciela prowadzącego, czy osoby nadzorującej proces korzystania z zasobów. Takie regulaminy powinny być zdefiniowane dla każdego obszaru, w którym korzysta się z komputerów, a więc nie tylko pracowni informatycznej, ale również Internetowych Centrów Informacji Multimedialnej w bibliotece szkolnej, komputerów w świetlicy czy mobilnej pracowni komputerowej. Podobne regulaminy powinny dotyczyć obsłu-

gi stanowisk komputerowych zlokalizowanych w klasach, a także w miejscach pracy własnej nauczycieli. Podobne reguły powinny dotyczyć wszystkich użytkowników komputera i sieci komputerowej, ucznia, nauczyciela czy pracownika administracji szkoły. Oczywiście powinno się wziąć pod uwagę specyfikę pracy oraz zakres czynności, jaki za pomocą komputera jest wykonywany.

W związku z tym, że większość komputerów pracuje w sieci, regulaminy te mogą być ściśle przestrzegane, a poziom uprawnień poszczególnych użytkowników ułatwi egzekwowanie tych zasad w praktyce. Pozwoli to również na realizację postulatów związanych z bezpieczeństwem sieci komputerowej oraz bezpieczeństwem jej użytkowników.

Postulaty bezpiecznej struktury informatycznej

Biorąc pod uwagę specyfikę szkolnej sieci komputerowej, jej różnorodność i funkcjonalność, możemy sformułować kilka zasadniczych postulatów dotyczących bezpiecznej i sprawnie zarządzanej infrastruktury informatycznej.

Właściwie zaplanowana i zorganizowana sieć komputerowa

W wielu szkołach komputery wykorzystywane są nie tylko w pracy dydaktycznej, ale i w administrowaniu szkołą. Należy tak zaplanować sieć komputerową, aby skutecznie odizolować sieć administracyjną i sieć dydaktyczną. Niedopuszczalne jest, aby uczniowie mieli możliwość (choćby potencjalną) do wglądu w dokumenty szkolne, księgowość, płace, opinie o uczniach, orzeczenia poradni, dane osobowe czy dostęp do edycji dziennika lekcyjnego.

Postulat ten można zrealizować w różny sposób. Można wydzielić specjalną strukturę okablowania, utworzyć wirtualne sieci, przeznaczyć odpowiednie pule adresowe. To zadanie dla szkolnego administratora.

Uczniowie nie mogą pracować przy komputerach przeznaczonych dla nauczyciela

Taką klauzulę powinien zawierać każdy regulamin. Konsekwencja w przestrzeganiu tego zalecenia w znaczny sposób podnosi poziom bezpieczeństwa każdej sieci komputerowej. Zasada ta powinna dotyczyć zarówno komputerów z tzw. miejsc pracy własnej nauczyciela, jak i komputerów zainstalowanych w pracowniach przedmiotowych oraz komputerów przenośnych. Czasami łatwiej i szybciej jest pozwolić uczniowi, aby wykonał pracę na naszym komputerze, jednak na pewno nie jest to bezpieczne. Musimy pamiętać o tym, że z naszego komputera łatwiej uzyskać dostęp do tych materiałów, do których uczeń nie powinien mieć dostępu, łatwiej zainfekować komputer, złamać zabezpieczenia..., a niektórzy tylko na to czekają. Nie dajmy im takiej okazji!

Każdy komputer posiada zabezpieczenie antywirusowe

W ostatnich latach realizacja tego postulatu jest znacznie łatwiejsza niż kiedyś, ponieważ każda pracownia z dostaw resortowych była wyposażona w oprogramowanie antywirusowe. Dostępne są też na rynku ciekawe oferty edukacyjne producentów, np.

pakiety typu „bezpieczna szkoła”, które za symboliczną wręcz opłatą zapewniają ochronę wszystkim komputerom w całej placówce. Pamiętać należy jednak, że zakup oprogramowania antywirusowego to nie wszystko. Programy muszą mieć możliwość systematycznego aktualizowania sygnatur wirusów. Powinno się to odbywać każdego dnia.

Z punktu widzenia zarządzania siecią dobrą praktyką jest pobieranie aktualizacji i nowych sygnatur przez serwer i przechowywanie ich w odpowiednich repozytoriach udostępnianych innym komputerom. Zmniejszy to znacznie ruch w sieci i obniży obciążenie nigdy nie najszybszych łączy internetowych.

Dostęp do poczty elektronicznej

Dostęp do poczty elektronicznej szkoły powinny mieć tylko i wyłącznie osoby uprawnione. Niedopuszczalne jest, aby szkolną korespondencję obsługiwał uczeń! Należy pamiętać, że poczta elektroniczna ma takie samo znaczenie, jak tradycyjna korespondencja. Szkoła powinna mieć wobec tego zdefiniowany specjalny regulamin określający, kto może odbierać pocztę, według jakich kryteriów jest ona archiwizowana, przekierowywana i kto oraz w jakim trybie może w imieniu szkoły udzielać odpowiedzi. Należy pamiętać, że szkolna poczta internetowa to wizytówka szkoły, więc musimy zadbać o to, by miała ona wysoki poziom. Darmowe serwery nie zawsze zapewniają nam taki poziom usług, jakiego byśmy oczekiwali. Pierwsza sprawa to nazwa domeny internetowej. Niezbyt poważnie wygląda następujący adres szkoły: spnogaczkowowo231@buziaczek.pl. Z kolei taki adres poczty dyrektora – pyzia29@flirt.pl sugeruje wręcz pewne treści. Bardzo dobrą praktyką jest posiadanie przez szkołę własnej domeny internetowej i założenie kont pocztowych wszystkim jej pracownikom, np. według schematu nazwisko@domena.pl. Założyć domenę możemy u jednego z wielu dostawców usług internetowych bezpośrednio w NASK lub u jednego z partnerów (www.nask.pl; www.dns.pl). Taki sposób zorganizowania poczty może w znacznym stopniu ułatwić kontakt nauczycieli z rodzicami, z uczniami, usprawnia również jakość tych kontaktów.

Zabezpieczenie przed treściami niepożądanymi

Każdy komputer, do którego ma dostęp uczeń, powinien być tak skonfigurowany, aby zapewnić bezpieczeństwo treści. Całkowite wyeliminowanie przypadkowego dostępu do treści niepożądanych jest w praktyce niemożliwe, gdyż ograniczenia te musiałyby być na tak wysokim poziomie, że zasoby sieci stały by się nieosiągalne. Jednak możemy skutecznie eliminować te serwisy internetowe i w taki sposób filtrować treści, aby zapewnić uczniom możliwie maksymalną ochronę. Można to zrobić, stosując dostępne na rynku pakiety zabezpieczające (cenzor, opiekun, strażnik ucznia itp.). Na szczególne polecenie zasługują wersje sieciowe, gdyż dają możliwość łatwej konfiguracji całej sieci, centralnego zarządzania dostępem i sprawnego aktualizowania baz niechcianych treści.

Można również stosować, nawet równolegle, inne mechanizmy wbudowane w aplikacje serwerowe. Większość szkolnych pracowni działa na podstawie Microsoft SBS (Small Business Server), który w wersji Premium (a taka do szkół trafiała) posiada zaawansowany serwer proxy i firewall – MS ISA Server, dzięki któremu można precyzyjnie definiować reguły dostępu dla poszczególnych grup użytkowników. W tym miejscu warto polecić opiekunom pracowni program BlackLists dla ISA 2004 (<http://sbs.oeiizk.edu.pl/blacklists/>). Jest to doskonałe narzędzie ułatwiające

administratorom wprowadzanie reguł blokujących, które umożliwiają ograniczanie dostępu do niepożądanych treści. Dzieje się to na podstawie tzw. czarnych list, na których znajdują się adresy stron internetowych zawierających np. pornografię czy przemoc.

Wielu opiekunów wybiera również rozwiązania *Open Source*, np. całkowicie bezpłatny *Dansguardian*, który być może jest dość trudny w konfiguracji dla zwykłego użytkownika, jednak opiekun pracowni komputerowej powinien sobie z nim poradzic i efektywnie zabezpieczyć szkolną sieć komputerową.

Równie ważne jak kontrola i zabezpieczenie sieci lokalnej jest profilaktyka. Musimy z uczniami rozmawiać o tym, jakie zasoby sieci są dostępne, jakie zagrożenia mogą płynąć z Internetu, na jakiego typu ataki jesteśmy narażeni w sferze moralnej, finansowej, bezpieczeństwa naszych danych itd. Świat wirtualny niesie ze sobą realne zagrożenia. Nie wolno nam w szkole udawać, że takich zagrożeń nie ma, eliminować je i nie przyznawać, że istnieją. Naszym zadaniem jest uświadamiać, że jeśli nawet szkolna sieć jest bezpieczniejsza, to jednak inne środowiska, do których dziecko może mieć dostęp, takie nie są. Uczeń musi posiadać również pewną kulturę korzystania z sieci oraz świadomość, co należy zrobić, gdy natknie się na treści niepożądane, do kogo się zwrócić i w jaki sposób zareagować. Starajmy się służyć pomocą, reagować i zadbać, aby zawsze były dostępne adresy serwisów, e-mail i numery telefonów do odpowiednich służb (www.helpline.org.pl – tel. 0 800-100-100, www.dyzurnet.pl, itp.).

Bezpieczeństwo szkolnych serwisów internetowych

Wiele szkół posiada własne serwisy internetowe. To bardzo ważne, żeby szkoła mogła aktywnie uczestniczyć w sieci i prezentować swoją ofertę edukacyjną oraz dzielić się życiem szkoły z wszystkimi zainteresowanymi, dostarczać wielu ciekawych i pożytecznych usług. Pamiętać jednak należy o dużej odpowiedzialności za treści, które na takich witrynach się znajdują. Dostęp administracyjny powinny mieć tylko wybrane osoby, które tworzą, edytują i nadzorują serwis. Złe zabezpieczone szkolne strony internetowe mogą być pożywką dla osób parających się szeroko rozumianą przestępczością internetową. Policyjne kontrole niejednokrotnie wykazały, że nielegalne treści (przemoc, pornografia, pedofilia) były dostępne za pośrednictwem serwisów internetowych szkół, a nawet parafii rzymskokatolickich.

Administratorzy szkolnych serwisów internetowych powinni moderować publikowane w nich treści. Należy dobrze się zastanowić, czy warto dać uczniom możliwość zamieszczania komentarzy, a jeśli tak, to w jaki sposób to zorganizować? Dobrym sposobem jest mechanizm akceptacji każdego wpisu przez upoważnioną do tego osobę. Zapobiegnie to pojawianiu się wielu często niecenzuralnym czy wręcz wulgarnym komentarzom. Praktyka pokazuje, że tam, gdzie istnieje wysoki poziom anonimowości użytkownika, często pojawiają się niepożądane treści, czasami dla żartu lub dobrej zabawy. Jednak konsekwencje takich wpisów mogą być opłakane.

Umiejętny sposób korzystania z for internetowych

Znaczna część szkolnych serwisów internetowych jest wyposażona w różnego typu fora dyskusyjne. Jest to doskonały mechanizm wymiany myśli, poglądów czy nawet bardzo popularnego ostatnio e-nauczania (*e-learning*). O wartości takich forów decyduje poziom prowadzonych tam dyskusji. Znakomitym rozwiązaniem jest

korzystanie ze szkolnego forum przez uczniów oraz nauczycieli i rodziców. Z takich dyskusji można wiele się dowiedzieć, bowiem często podejmowane są tematy, na które w szkole zwyczajnie nie ma czasu, czy nawet „głupio się zapytać”. Taka elektroniczna forma wypowiedzi, a nawet pewna pseudoanonimowość sprawia, że można w sposób wartościowy rozmawiać nawet o rzeczach trudnych. Prowadząc przez wiele lat różne szkolne fora zauważyłem, że bardzo dobrym rozwiązaniem jest nadawanie uprawnień moderatorskich najbardziej aktywnym uczniom, którzy wtedy w sposób znakomity dbają o wysoki poziom dyskusji. Czują się oni współgospodarzami serwisu i mają świadomość odpowiedzialności za ich bezpieczeństwo i wysoki poziom merytoryczny. Nie pojawiają się żadne przekleństwa, wulgaryzmy, a wszelkie przejawy cyberagresji lub cyberprzemocy są błyskawicznie identyfikowane i eliminowane.

Prywatność TAK, anonimowość NIE – indywidualne konta sieciowe

Każdy użytkownik w szkolnej sieci lokalnej powinien mieć zdefiniowane własne konto. Pracownie z dostaw MEN są tak skonfigurowane, że po instalacji jest dostępnych 500 kont uczniowskich na każdym z 4 poziomów zabezpieczeń oraz 100 kont nauczycielskich. Login do konta uczniowskiego zawiera słowo „student”, numer oraz oznaczenie poziomu zabezpieczeń (np. student213c). W szkołach jednak dla wygody praktycznie wykorzystuje się jedynie kilkanaście lub kilkadziesiąt kont. Lepszym rozwiązaniem jest druga z popularnych metod – przypisywanie danego konta pojedynczemu uczniowi. W praktyce oznacza to, że uczeń Janek Kowalski posiada konto student213c. Jeżeli wybierzemy tę metodę powinniśmy dysponować bazą, dzięki której możemy błyskawicznie zidentyfikować danego ucznia. Takie rozwiązanie jest dużo lepsze, gdyż zapewnia prywatność każdemu użytkownikowi. Jego pliki czy prace są tylko jego i nie ma do nich dostępu nikt niepowołany.

Namawiam jednak wszystkich opiekunów pracowni do zastosowania takiego rozwiązania, które jest bardziej spersonalizowane. Warto przyjąć taką zasadę, że każdy uczeń i każdy nauczyciel jest w sieci sobą, a nie anonimowym numerem. Dzięki dostępnym dla administratorów skryptom można szybko utworzyć całą strukturę użytkowników i nadać im określone uprawnienia. Wtedy login ucznia może wyglądać tak: JanekKowalski – hasło uczeń ustala sobie sam. Konto to może być w pełnej nazwie bardziej opisane (np. Jan Kowalski, uczeń klasy 2c). W ten sposób realizujemy zarówno postulat prywatności, jak i braku anonimowości. Dzięki takiemu podejściu użytkownicy sieci (nauczyciele i uczniowie) mogą dysponować indywidualnymi kontami pocztowymi, a każda aktywność danego użytkownika jest rejestrowana i może być monitorowana. Moja kilkunastoletnia praktyka pokazuje, że taki sposób przydzielania indywidualnych kont uczniom znacząco podnosi poziom bezpieczeństwa sieci. Uczniowie dbają o swoje hasła dostępu, nie ujawniają ich. Mają świadomość, że każda ich niepożądana i „niebezpieczna” aktywność może być błyskawicznie zidentyfikowana.

Wielopoziomowa struktura użytkowników. Polityka dostępu i haseł

Niezależnie od tego, czy przyjęliśmy omawiany w poprzednim punkcie model, czy stosujemy predefiniowane konta użytkowników, zawsze powinniśmy korzystać z możliwości definiowania wielopoziomowej struktury użytkowników. Dzięki mechanizmom serwera możemy tworzyć jednostki organizacyjne, zawierające za-

awansowane struktury zabezpieczeń (GPO) i przypisywać do nich odpowiednich użytkowników. Takie jednostki definiują bardzo precyzyjnie, jakie zasoby są dla danego ucznia dostępne, a jakie nie. Jakie czynności może wykonać, a jakich nie. Do jakich stron internetowych może mieć dostęp, z jakich programów korzystać, czy może posługiwać się pamięcią zewnętrzną (np. *pen-drive*), czy jest to na tym poziomie zabronione. Tworzenie określonych poziomów zabezpieczeń ma kolosalne znaczenie z punktu widzenia polityki bezpieczeństwa szkolnej sieci komputerowej

Bardzo łatwo można uczniów przenosić z jednego kontenera posiadającego określony poziom dostępu do drugiego – w taki sposób możemy zezwolić uczniom na więcej, na przykład podczas spotkań klubu dziennikarskiego czy klubu młodych astronomów niż podczas np. lekcji geografii.

Każde konto użytkownika sieci powinno mieć indywidualne hasło. Hasło do konta to klucz otwierający przed posiadaczem dostęp do prywatności użytkownika i identyfikujący go w sieci. Kto posiada hasło, posiada dostęp do wirtualnej tożsamości użytkownika. Dlatego hasło jest bardzo ważne i powinno być pilnie strzeżone. Podczas tworzenia kont administrator posługuje się hasłem wspólnym dla wszystkich. Na przykład definiuje, że każde nowo utworzone konto ma hasło „start”, które należy zmienić po pierwszym zalogowaniu. Wtedy użytkownik ustala indywidualne hasło dla siebie i dba o to, żeby było znane tylko jemu, żeby nie zapisywać go na okładce zeszytu czy w innym widocznym miejscu. Przed zmianą hasła nauczyciel powinien uświadomić uczniom, jakie to jest ważne i w jaki sposób konstruować bezpieczne hasło. W hasle nie stosujemy np. zdrobnień imion (login: Agnieszka hasło: aga), roku urodzenia, imienia sympatii czy domowego zwierzątka. Bezpieczne hasło powinno się składać z małych i dużych liter, cyfr i dozwolonych znaków specjalnych. Nie powinno też być krótsze niż 8 znaków.

Monitoring

Gdyby uczniowie logowali się na tzw. wspólne konta (a tak, niestety, w wielu szkołach jest), to poczucie anonimowości zwiększa ryzyko powstania zachowań niepożądanych, bo przecież każdy może robić to, co chce, bo nikt przecież nikogo nie sprawdzi...

Zastosowanie polityki indywidualnych kont oraz indywidualnych dobrze zdefiniowanych i strzeżonych haseł daje możliwość opiekunowi pracowni lub administratorowi pełnego monitoringu aktywności ucznia.

- Monitoring treści – można sprawdzić, co użytkownik sieci robił, jakie witryny internetowe oglądał, z jakich treści korzystał, jakie materiały pobrał, jakie pliki zapisał itd.
- Monitoring zasobów – można sprawdzić, z jakich zasobów korzystał uczeń, do jakich serwisów się logował, jakie elementy zostały przez niego wysłane lub pobrane. Można oczywiście definiować, do jakich zasobów użytkownik może mieć dostęp, a do jakich nie.
- Monitoring aktywności (logi systemowe) – logi systemowe to biblia każdego administratora; można się z nich dowiedzieć wielu rzeczy zarówno na temat kondycji sprzętu, jak i o poczynaniach użytkowników. Lektura takich logów pozwala określić, kto oraz w jakich godzinach się logował i jaką aktywność podejmował w sieci.

Ponadto gorąco polecam wykorzystanie rozmaitych programów, które zarządzają komputerami, użytkownikami i dostępem do treści i usług. Do najpopularniejszych

tego typu programów należą *Net Support School* czy *Wirtualny nadzór*. Nauczyciel ma bezpośredni podgląd na swoim monitorze ekranów użytkowników, może podejmować błyskawicznie interwencję, blokując nawet dostęp do komputera. Może włączyć tryb rejestracji i utworzyć film przedstawiający całą aktywność użytkownika. Może korzystać z wielu ciekawych narzędzi, które dają mu pełną kontrolę nad siecią oraz nad tym, co w niej robią użytkownicy.

Jawność polityki bezpieczeństwa

Aby wszystkie wymienione wcześniej postulaty miały sens, muszą być jawne. Od początku do końca zdefiniowane i podane do wiadomości wszystkim użytkownikom sieci. Warto uczniom zademonstrować, jak wygląda ich aktywność, prezentując zapis monitoringu ich działalności. Jeżeli uczniowie będą mieli przekonanie o tym, że ich prace w szkolnej sieci są bezpieczne, że nie zostaną zmodyfikowane lub usunięte przez złośliwe działanie rówieśników – ich poczucie bezpieczeństwa będzie wysokie. Jednocześnie świadomość, że każda aktywność jest monitorowana, że może być szybko zidentyfikowana – skutecznie eliminuje zakusy polegające na spłataniu komuś figla, na świadomym czy nieświadomym wyrządzeniu przykrości.

Konsekwencja w działaniu

Warunkiem każdego skutecznego działania jest konsekwencja. Nawet najlepiej zdefiniowana polityka bezpieczeństwa nie sprawdzi się, jeżeli nie będzie konsekwentnie realizowana. Od zasad, które wyraźnie określimy, sprecyzujemy i podamy do publicznej wiadomości nie może być odstępstw. Czyli, na przykład, nie mogą istnieć powszechnie znane anonimowe konta użytkowników obok precyzyjnie zdefiniowanej struktury indywidualnych kont sieciowych. Przecież każdy, kto będzie chciał, aby jego działanie było anonimowe, to właśnie z takich kont skorzysta.

Nauczyciele, opiekunowie pracowni i administrator powinni reagować na każdą zgłoszoną im uwagę. Brak reakcji powoduje przekonanie, że zasady zasadami, a rzeczywistość rządzi się innymi prawami. Wtedy nasze działania będą nieskuteczne.

Rola opiekunów pracowni komputerowych i ICIM

W zakresie bezpiecznej szkolnej infrastruktury sieciowej oraz bezpiecznego jej wykorzystania istotną rolę pełnią opiekunowie pracowni. Wszędzie tam, gdzie znajdują się komputery, powinna być wyznaczona osoba odpowiedzialna za poprawne ich funkcjonowanie. Każdy obszar funkcjonowania komputerów powinien mieć wyznaczonego stałego opiekuna. Nie zawsze jest to osoba prowadząca w danym momencie zajęcia. Osoba taka powinna mieć wiedzę na temat organizacji i konfiguracji pracowni oraz dysponować dostępem administracyjnym. W praktyce zadaniem opiekuna jest nadzór nad poprawnym funkcjonowaniem pracowni, instalacja i konfiguracja oprogramowania oraz zgłaszanie wszelkich uwag administratorowi lub dyrekcji szkoły.

Do obowiązków opiekuna powinno również należeć zgłaszanie awarii i opis usterek do właściwego serwisu. Opiekun powinien dbać o aktualizację zabezpieczeń antywirusowych, konfigurację i aktualizację programów oraz mechanizmów zapew-

niających odpowiedni poziom bezpieczeństwa w zakresie dostępu do treści niepożądaných. W przypadku wykrycia nieprawidłowości, reakcja opiekuna powinna być natychmiastowa.

Opiekun pracowni komputerowej lub ICIM powinien ukończyć odpowiednie szkolenie, które było obowiązkowe dla co najmniej jednej takiej osoby w szkole w ramach przyznania pracowni lub centrum dostaw MEN. Ponadto opiekun powinien być w stałym kontakcie z osobą pełniącą obowiązki szkolnego lidera technologii informacyjnej lub administratora szkolnej sieci.

Prawa i obowiązki opiekuna pracowni lub ICIM powinny być określone w osobnym dokumencie. Może to być regulamin pracowni lub ICIM. Dobrze jest, gdy obowiązki te są ujęte w dokumencie określającym przydział obowiązków dla pracownika. W zależności od stopnia złożoności i zaawansowania szkolnej infrastruktury, możliwe jest przyznanie dodatku lub godzin z puli do dyspozycji dyrektora na czynności administracyjne związane z utrzymaniem pracowni w dobrej kondycji.

Rola szkolnego lidera edukacji informatycznej

Szczególnie istotną rolę powinien pełnić nauczyciel określany mianem lidera lub koordynatora edukacji informatycznej. Jego kompetencje i pozycję określa dokument, przygotowany przez Radę ds. Edukacji Informatycznej i Medialnej w sierpniu 2003 r. Czytamy w nim:

Szkolny koordynator TI powinien mieć kompetencje nauczyciela prowadzącego wydzielone zajęcia informatyczne z technologii informacyjnej (rozdz. 4) lub informatyki (rozdz. 5). Ponadto jest doradcą pozostałych osób z personelu szkoły (nauczycieli, bibliotekarzy, administracji) w zakresie tworzenia infrastruktury TI i wykorzystania TI w nauczaniu różnych dziedzin oraz koordynatorem działań w tym zakresie w szkole. Przyjmuje także rolę lidera wewnątrzszkolnego doskonalenia nauczycieli w zakresie technologii informacyjnej.

Koordynator czy lider powinien aktywnie uczestniczyć wraz z dyrekcją szkoły w powstaniu dokumentu, określającego rozwój technologii informacyjnej w szkole jako element długofalowego procesu rozwoju szkoły. W dokumencie tym powinny znaleźć się postulowane cele oraz metody i sposoby ich realizacji. Każdy z postulowanych efektów powinien być natomiast określony również w kategoriach efektywnego i bezpiecznego funkcjonowania takich struktur.

Rola administratora szkolnej sieci komputerowej

Wymienione tutaj postulaty bezpiecznej szkoły pod względem funkcjonowania struktury informatycznej wymagają fachowego nadzoru i wysokich kompetencji osoby zarządzającej tą infrastrukturą. Ich realizacja wymaga również bardzo dużego nakładu pracy i czasu.

W wielu mniejszych niż szkoła firmach zatrudnia się administratorów sieci na pełnych etatach, a przecieź w szkołach często jest o wiele więcej sprzętu niż w innych firmach, komputery mają kilku użytkowników dziennie, a bezpieczeństwo dzieci jest dobrem nadrzędnym. Niestety, od momentu pojawienia się pierwszych pracowni komputerowych w szkole problem ten jest wciąż poruszany i wciąż nie rozwiązany. Opiekunowie pracowni komputerowych to głównie nauczyciele informaty-

ki, którzy w miarę swoich możliwości i kompetencji biorą na siebie rolę profesjonalnych administratorów, wykonując szereg prac technicznych zupełnie społecznie. Resort edukacji, wypowiadając się na ten temat, proponował różne rozwiązania, począwszy od możliwości wykorzystania stanowiska laboranta aż do przesunięcia problemu w stronę samorządów lokalnych.

Ważną rolą dyrektora jest przekonanie organu prowadzącego o takich właśnie potrzebach szkoły, związanych z utrzymaniem i prawidłowym funkcjonowaniem szkolnej infrastruktury informatycznej. Potrzebne są fundusze na rewitalizację sprzętu, utrzymania go we właściwej kondycji, ale także na właściwe i bezpieczne zarządzanie tą infrastrukturą. W praktyce można spotkać kilka rozwiązań:

- powierzenie obowiązków administracji siecią komputerową w ramach umowy zlecenia szkolnemu liderowi edukacji informatycznej;
- zatrudnienie zewnętrznej firmy komputerowej;
- zatrudnienie przez organ prowadzący (najczęściej samorząd gminy) administratora, który nadzoruje sieć podlegających mu szkół;
- powierzenie funkcji kierownika szkolnej infrastruktury informatycznej i przyznania odpowiedniego dodatku funkcyjnego;
- powierzenie obowiązków administratora kierownikowi gospodarczemu.

Wszystkie wymienione rozwiązania możliwe są do zrealizowania jedynie przez właściwy organ prowadzący i przeznaczaniu na ten cel odpowiednich środków.

Edukacja na rzecz bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w Internecie

Julia Barlińska

Zagrożenia internetowe – wyzwanie dla współczesnej edukacji

Dla dzieci i młodzieży z pokolenia e-generacji Internet jest nie tylko źródłem informacji czy centrum rozrywki, ale staje się także coraz ważniejszym, a niekiedy głównym i autonomicznym środowiskiem społecznego funkcjonowania. Dlatego kwestia bezpieczeństwa korzystania z nowoczesnych technologii przez najmłodszych staje się coraz ważniejszym zagadnieniem wychowawczym.

Współcześnie dostępne media poszerzają i przeobrażają przestrzeń życia dzieci i młodzieży, nadając dzieciństwu inną jakość. Czy wpływ ten ma charakter pozytywny? Wyniki badań pokazują, że nie zawsze. Wskazują, że współczesną areną dla zjawisk zagrażających bezpieczeństwu najmłodszych w coraz większym stopniu staje się cyberprzestrzeń. Wraz ze wzrostem dostępności nowoczesnych technologii zwiększa się także skala zagrożeń internetowych, które mogą mieć negatywny wpływ na prawidłowy rozwój i funkcjonowanie dzieci.

Korzystanie z Internetu przez dzieci może wiązać się z następującymi kategoriami zagrożeń:

- kontakt z niebezpiecznymi treściami,
- kontakty z niebezpiecznymi osobami,
- przemoc rówieśnicza (cyberprzemoc),
- uzależnienie od Internetu.

Niebezpieczne treści

Dzieci korzystające z Internetu narażone są na kontakt z materiałami, które mogą mieć szkodliwy wpływ na ich psychikę. Do niebezpiecznych treści zalicza się filmy, zdjęcia lub teksty o charakterze pornograficznym, prezentujące przemoc, promujące niezdrowe postawy i zachowania, tj. hazard, używki, anoreksję, uczestnictwo w sektach itp.

Cześć tych materiałów publikowanych jest w sieci nielegalnie (pornografia dziecięca, rasizm), inne – mimo wysokiej szkodliwości dla najmłodszych internautów – rozpowszechniane są zgodnie z prawem.

Niebezpieczne treści występują w Internecie w ogromnej liczbie. Materiały pornograficzne to najczęstsza kategoria treści publikowanych w tym medium, na które młodzi internauci trafiają coraz częściej zazwyczaj przypadkowo! Powszechność kontaktów dzieci z niebezpiecznymi treściami potwierdzają badania.

Skala zagrożenia¹

- 71% dzieci natrafiło w Internecie na materiały pornograficzne (63% przypadkowo).
- 51% dzieci napotkało materiały z brutalnymi scenami przemocy (61% przypadkowo).
- 28% dzieci trafiło na materiały propagujące przemoc i nietolerancję (74% przypadkowo).

Niebezpieczne kontakty

Zdecydowana większość młodych internautów korzysta z komunikatorów, czatów i portali społecznościowych. Dzieci zawierają w ten sposób nowe znajomości, co naraża

je na możliwość kontaktów z niebezpiecznymi osobami. Przez swoją niewiedzę i łatwowierność młodzi internauci niejednokrotnie stają się ofiarami przestępstw z użyciem sieci: oszustw, wyłudzeń, włamań komputerowych i innych.

Dzieci często podają obcym w sieci prywatne informacje oraz umawiają się z osobami poznanymi w Internecie na spotkania w rzeczywistym świecie. O internetowych znajomościach dzieci często nie informują nikogo, udając się na nie w pojedynkę lub z inną osobą nieletnią. Jest to szczególnie niebezpieczne w związku z coraz częstszym uwodzeniem dzieci w sieci.

Skala zagrożenia²

- Ponad 90% młodych internautów korzysta z serwisów komunikacyjnych.
- 68% dzieci korzystających z Internetu otrzymało propozycję spotkania od osób poznanych w sieci. 44,6% z nich skorzystało z takiej propozycji.
- Jedynie 23,6% dzieci informuje rodziców o spotkaniach z osobami poznanymi w sieci.
- Połowa dzieci spotyka się z internetowymi „znajomymi” w pojedynkę.

Cyberprzemoc

Cyberprzemoc to nowe oblicze przemocy rówieśniczej z wykorzystaniem różnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych, jak np.: poczta elektroniczna, czaty, komunikatory, strony internetowe, blogi, serwisy społecznościowe itd. Akty cyberprzemocy przyjmują różne formy: nękanie,

¹ Badanie pt. *Kontakty dzieci z niebezpiecznymi treściami w Internecie*, Gemius S.A., FDN, wrzesień 2006 (badani: 2559 dzieci w wieku 12–17 lat).

² Badania pt. *Dziecko w Sieci*, Gemius S.A., FDN, styczeń 2006 (badani: 1779 dzieci w wieku 12–17 lat).

straszenie, szantażowanie z użyciem sieci, publikowanie lub rozsyłanie ośmieszających, kompromitujących zdjęć, filmów oraz podszywanie się w sieci pod kogoś wbrew jego woli.

Skala zagrożenia³

- 47% młodych internautów doświadczyło w sieci wulgarnego wyzywania.
- 21% dzieci korzystających z Internetu doznało poniżania, ośmieszania i upokarzania.
- 29% dzieci deklaruje, że ktoś w sieci podawał się za nie wbrew ich woli.
- 16% młodych internautów doświadczyło straszenia i szantażowania.
- 14% dzieci zgłasza przypadki rozpowszechniania za pośrednictwem Internetu lub GSM kompromitujących je materiałów.

Uzależnienie od Internetu

Problem ten dotyczy rozmaitych aktywności, których podejmowanie w Internecie jest atrakcyjne i sprawia, że młodzi ludzie poświęcają mu coraz więcej czasu. Spędzanie w ten sposób wielu godzin dziennie zaburza ich rozwój, zwłaszcza w aspekcie kontaktów społecznych. Może prowadzić także do uzależnienia od tego medium.

O problemie uzależnienia od Internetu mówiło się do niedawna przede wszystkim w odniesieniu do osób dorosłych. Tymczasem praktyka szkół oraz organizacji pracujących z dziećmi i zajmujących się bezpieczeństwem dzieci w Internecie⁴ pokazuje, że problem ten coraz częściej dotyczy również dzieci.

Wiąże się to z coraz większą dostępnością mediów elektronicznych dla najmłodszych, powszechnością dostępu do sieci oraz coraz atrakcyjniejszą ofertą Internetu. Zjawisko uzależnienia od sieci wydaje się być związane przede wszystkim z grami sieciowymi, które w ostatnim czasie cieszą się wśród dzieci i młodzieży olbrzymią popularnością.

Skala zagrożenia⁵

Co prawda nie ma w Polsce badań wskazujących wprost na skalę problemu uzależnień od Internetu, ale dane dotyczące sposobów korzystania przez dzieci z tego medium wskazują duży potencjał tego problemu.

- W Polsce z Internetu korzysta 89% dzieci.
- Dzieci spędzają w sieci coraz więcej czasu. Od 2006 do 2007 r. średni czas poświęcany miesięcznie na korzystanie z Internetu wzrósł z 15 godzin 56 minut do 24 godzin 27 minut.
- Niemal co drugie dziecko (45%) korzysta z Internetu codziennie lub prawie codziennie.
- 70% internautów w wieku 7–14 lat korzysta z możliwości grania *online*.

Wzrastający poziom zagrożeń i skala niebezpiecznych sytuacji doświadczanych przez dzieci to tendencja niepokojąca. Współczesny młody człowiek żyje w otacza-

³ Badanie pt. *Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne*, Gemius S.A., FDN, luty 2007 (badani: 891 dzieci w wieku 12–17 lat).

⁴ Na przykład Helpline.org.pl.

⁵ Badania pt. *Eurobarometr 2008*, badanie Gemius SA, Megapanel PBI/Gemius, listopad 2007 (badani: 17 512 dzieci w wieku 7 lat i więcej).

jącej go przestrzeni medialnej, w której osoby dorosłe są częstokroć jedynie gośćmi czy wizytatorami – mniej zorientowanymi w obsłudze i potencjale elektronicznych mediów. Ten deficyt technicznych kompetencji dorosłych daje młodym ludziom zdecydowaną przewagę nad swoimi nauczycielami i rodzicami w sieci, utrudniając komunikację międzypokoleniową, a zwłaszcza rozmowy o Internecie. Sprawia to, że w trudnej sytuacji dzieci i młodzieży w pierwszej kolejności szukają wsparcia u rówieśników. Rodzice czy pedagodzy o niebezpiecznych sytuacjach dowiadują się niezmiernie rzadko.

Dlatego też przed rodzicami i szkołą stoi zadanie wzbogacenia dotychczasowych działań na rzecz bezpieczeństwa dzieci i młodzieży o brakujący i bardzo ważny, nowy wymiar ochrony przez zagrożeniami wynikającym z korzystania przez dzieci z nowoczesnych technologii.

Potrzeba ta dostrzeżona została m.in. przez resort edukacji, czego efektem jest dużo większy zakres problematyki bezpieczeństwa dzieci w sieci w zreformowanej podstawie programowej obowiązującej od września 2009 r. Tematyka ta od kilku lat jest również przedmiotem troski organizacji społecznych oraz przedstawicieli branży telekomunikacyjnej. Najszerzą ofertę w tym zakresie przygotowała Fundacja Dzieci Niczyje w ramach prowadzonej od 2005 r. kampanii *Dziecko w Sieci*.

Oferta edukacyjna kampanii *Dziecko w Sieci*

W ramach kampanii *Dziecko w Sieci* opracowywane są materiały edukacyjne pomocne przy realizacji zajęć z zakresu bezpieczeństwa dzieci w Internecie. Propozycje dydaktyczne kampanii skierowane są do profesjonalistów pracujących z dziećmi – nauczycieli, pedagogów, wychowawców, a także do rodziców zainteresowanych zwiększeniem bezpieczeństwa swoich dzieci w sieci.

Oferta edukacyjna kampanii tworzona jest w nawiązaniu do idei *blended learningu*, łącząc nauczanie bezpośrednie (tradycyjne) za pomocą scenariuszy zajęć z nauczaniem przez komputer poprzez kursy *e-learning* oraz serwis internetowy dla dzieci www.sieciaki.pl.

Scenariusze zajęć oraz kursy *e-learning* mogą być wykorzystywane podczas zajęć szkolnych, pozaszkolnych lub imprez edukacyjnych. Do prowadzenia zajęć wymagana jest jedynie podstawowa znajomość specyfiki Internetu.

Serwis edukacyjny www.dzieckowsieci.pl

Wszelkie informacje o propozycjach edukacyjnych opracowywanych w ramach kampanii *Dziecko w Sieci* udostępniane są w serwisie www.dzieckowsieci.pl. Daje on możliwość pobrania scenariuszy zajęć w wersji PDF oraz pobrania wszelkich potrzebnych do realizacji zajęć materiałów multimedialnych: prezentacji, filmów, kreskówek.

Serwis daje również możliwość ewaluacji zajęć przez nauczycieli oraz pobierania zaświadczeń o zrealizowanych zajęciach dydaktycznych.

Kursy *e-learning* kampanii *Dziecko w Sieci*

Kursy *e-learning* kampanii *Dziecko w Sieci* dostępne są za pośrednictwem autorskiej platformy *e-learning*, dostępnej pod adresem www.kursy.dzieckowsieci.pl. Warunkiem korzystania z kursów jest rejestracja na platformie.

Po zalogowaniu nauczyciel/opiekun grupy uczniów może m.in. śledzić postępy w realizacji kursów przez swoich podopiecznych oraz otrzymać zaświadczenie o prowadzeniu zajęć. Zaświadczenie drukuje się automatycznie po ukończeniu kursu przez uczniów.

Serwis www.sieciaki.pl

Sieciaki.pl to serwis internetowy adresowany do dzieci w wieku 6–12 lat, w którym mogą one znaleźć wiele cennych informacji o bezpiecznym i efektywnym korzystaniu z Internetu. Na fabule serwisu oparta jest część scenariuszy zajęć i kursów *e-learning*, przygotowanych w ramach kampanii *Dziecko w Sieci*.

Projekt www.sieciaki.pl jest przewidziany przede wszystkim do samodzielnego użytkowania przez dzieci, ale może być z powodzeniem wykorzystywany jako narzędzie edukacyjne podczas zajęć w szkolnej pracowni komputerowej.

Głównymi bohaterami serwisu jest grupa Sieciaków – dzieci dobrze znających zasady bezpieczeństwa w Internecie, które we współpracy z robotem Netrobi i Sztuczną Inteligencją zwalczają internetowe zło – Sieciuchy, na czele których stoi Czyste Zło. Serwis składa się z dwóch głównych przestrzeni: portalu społecznościowego oraz „wirtualnego świata”.

Serwis społecznościowy ma na celu nauczenie młodych internautów, jakich zasad bezpieczeństwa należy przestrzegać, korzystając z narzędzi komunikacyjnych, np. tworząc bezpieczny profil. Ponadto zarejestrowani użytkownicy mają dostęp do wielu ciekawych materiałów multimedialnych, mogą brać udział w licznych konkursach oraz korzystać z katalogu bezpiecznych stron – witryn sprawdzonych i certyfikowanych przez zespół Sieciaków.

Wirtualny świat to seria lokacji związanych z fabułą serwisu (np. *Gabinet Sztucznej Inteligencji* czy *Laboratorium wirusów*), gdzie poprzez udział w różnych grach i zabawach użytkownicy wypełniają sieciakowe misje, zdobywając punkty – bajty. Bajty można wymienić na atrakcyjne nagrody w sieciakowym sklepie.

Propozycje zajęć edukacyjnych kampanii *Dziecko w Sieci*

Oferta edukacyjna kampanii *Dziecko w Sieci* została opracowana dla trzech poziomów edukacji szkolnej:

- klasy I–III szkół podstawowych,
- klasy IV–VI szkół podstawowych,
- klasy I–III szkół gimnazjalnych.

Przygotowane zostały także specjalne materiały dla rodziców. Dodatkowym narzędziem edukacyjnym, pozwalającym utrwalić i rozszerzyć zdobytą wiedzę w toku zajęć, jest opisany wyżej serwis edukacyjny dla dzieci www.sieciaki.pl.

Poniżej scharakteryzowane zostały wybrane propozycje edukacyjne kampanii *Dziecko w Sieci*.

Oferta edukacyjna dla klas I–III szkół podstawowych

Zajęcia lekcyjne „Sieciaki”

Na potrzeby realizacji zajęć *Sieciaki* opracowany został scenariusz zajęć w dwóch wersjach: pełnej (2 x 45 min.) oraz skróconej (45 min.). Głównym celem zajęć jest podniesienie świadomości dzieci na temat tego, jak bezpiecznie i efektywnie korzystać z sieci, przekazując informacje o internetowych zagrożeniach, zasadach bezpiecznego używania Internetu oraz metodach reagowania na internetowe niebezpieczeństwa.

W scenariuszach proponowane są formy edukacji przez zabawę: burza mózgów, kreskówki, konkursy, ćwiczenia. W obydwu scenariuszach główny element zajęć stanowią kreskówki pt. *Sieciaki*:

- część I. *Nie podawaj swoich danych,*
- część II. *Zabezpiecz swój komputer,*
- część III. *Mów, jeśli coś jest nie tak.*

W kreskówkach przez pryzmat przygód Sieciaków (drużyny dzieciaków dbających o bezpieczeństwo w Internecie) prezentowane są zagrożenia internetowe (symbolicznie przedstawione jako złe Sieciuchy) oraz podstawowe zasady bezpiecznego korzystania z sieci.

Kurs e-learning „Poznaj bezpieczny Internet”

Kurs składa się z 8 modułów, w których dzieci poznają podstawowe zasady bezpieczeństwa w Internecie. Zadaniem użytkownika kursu jest zdobycie 7 stopni w tajemniczenia i dołączenie do drużyny Sieciaków. Kurs przewidziany jest na trzy jednostki lekcyjne. Szkolenie oparte jest na przygodach postaci z projektu *Sieciaki.pl*.

Oferta edukacyjna dla klas IV–VI szkół podstawowych

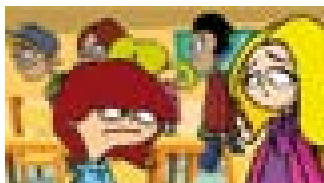
Zajęcia lekcyjne „3...2...1...Internet!”

Podstawowym celem zajęć *3...2...1 Internet!* jest prezentacja efektywnego korzystania z sieci jako alternatywy do następujących zachowań ryzykownych: cyberprzemocy, spotkań z osobami znanymi wyłącznie z Internetu, upubliczniania danych osobowych, piractwa w sieci, nadmiernego korzystania z Internetu.

Zajęcia opierają się na edukacji przez zabawę z wykorzystaniem: prezentacji multimedialnej, kreskówek, ćwiczeń indywidualnych oraz ćwiczeń grupowych.

Prezentację multimedialną wykorzystywaną w toku zajęć rozpoczyna zaproszenie do udziału w zajęciach, wygłoszone przez Krzysztofa Hołowczyca. Zapowiada i podsumowuje on kolejne pięć kreskówek, prezentujących dzieciom podstawowe zagrożenia związane z korzystaniem z Internetu. Każda kreskówka poświęcona jest innej formie zagrożenia, którą dzieci poznają przez pryzmat przygód Kuby, Ani, Sandry, Szymona i Piotrka – uczniów szkoły podstawowej.

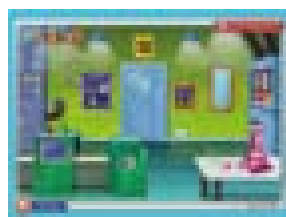
Prezentacja każdego odcinka jest podzielona na dwie części – przerwa następuje w sytuacji wyboru bohatera pomiędzy zachowaniem bezpiecznym a ryzykownym. Każdemu dylematowi bohatera kreskówki towarzyszy ćwiczenie indywidualne służące aktywizacji myślenia w kategoriach zalet i wad wyboru danego zachowania i diagnozie tendencji w grupie – tego, jaki wybór zachowań dominuje: bezpiecznych czy ryzykownych. Uczniowie w drodze głosowania podejmują decyzję, jak powinien się zachować bohater historii.

Podczas lekcji prezentowane są obydwie wersje w kolejności zależnej od wyników głosowania uczniów – najpierw zakończenie wybrane przez większość dzieci, następnie wariant alternatywny.

Ćwiczenia grupowe przeprowadzane po każdym odcinku kreskówki służą pogłębieniu i doprecyzowaniu zasad bezpiecznego i kulturalnego zachowania w danej sytuacji ryzykownej.

Kurs e-learning „Bezpieczna przygoda z Internetem”

Kurs przewidziany na trzy jednostki lekcyjne prezentuje zasady bezpieczeństwa w sieci oraz konsekwencje zachowań ryzykownych. Sieciaki: Ajpi, Spociak, Netka i Kompel w towarzystwie robota Netrobiego i Sztucznej Inteligencji zmagają się z zagrożeniami w Internecie i poznają podstawowe zasady bezpieczeństwa.

Kurs składa się z 7 modułów. Zadaniem użytkownika jest przejście 7 komnat, zdobycie 7 dysków wiedzy i dołączenie do drużyny Sieciaków.

Oferta edukacyjna dla klas I–III szkół gimnazjalnych

Zajęcia lekcyjne „Stop cyberprzemocy”

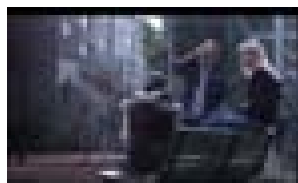
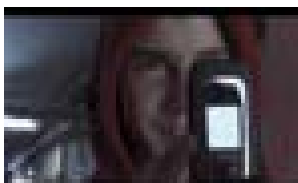
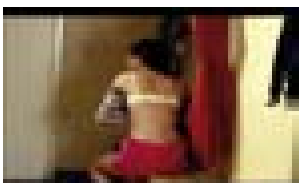
Propozycja edukacyjna *Stop cyberprzemocy* powstała w odpowiedzi na rosnącą skalę przemocy rówieśniczej w sieci.

Celem zajęć jest zaprezentowanie uczniom zjawiska cyberprzemocy oraz uwrażliwienie ich na specyfikę problemu, związaną przede wszystkim z możliwymi poważnymi konsekwencjami tego typu działań zarówno dla ich ofiar, jak i sprawców. Efektem zajęć powinno być również wypracowanie zasad bezpiecznego i kulturalnego korzystania z Internetu oraz reagowania w sytuacjach cyberprzemocy.

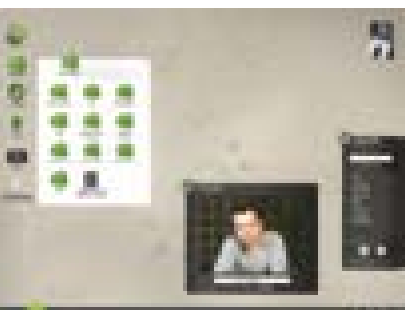
W toku zajęć młodzież powinna dowiedzieć się:

- jakie są formy cyberprzemocy,
- jakie mogą być odczucia oraz konsekwencje przemocy w sieci dla ofiar cyberprzemocy,
- jakie są możliwe konsekwencje przemocy w Internecie dla sprawców tego typu działań,
- jak powinna zachować się ofiara cyberprzemocy i gdzie może szukać pomocy,
- jak powinni zachowywać się świadkowie cyberprzemocy,
- jak się zachowywać, żeby zmniejszyć ryzyko zostania ofiarą cyberprzemocy.

W scenariuszu proponowane są następujące elementy pracy warsztatowej: prezentacja filmu, „burza mózgów”, praca w grupach, dyskusja moderowana przez nauczyciela. Czas zajęć to dwie godziny lekcyjne.

Podstawą zajęć jest film, który przedstawia przypadek przemocy rówieśniczej z użyciem mediów elektronicznych. Jego główna bohaterka została nagrana przez kolegów telefonem komórkowym w szatni po zajęciach WF. Film trafia do Internetu. Dziewczyna staje się przedmiotem żartów ze strony kolegów i koleżanek. Przestaje przychodzić do szkoły. Nie potrafi poradzić sobie z tą sytuacją. W filmie historia przedstawiona jest z perspektywy ofiary, jednego ze sprawców oraz świadka wydarzeń. Film trwa 2 minuty i stanowi wstęp do dyskusji w klasie na temat cyberprzemocy.

Kurs e-learning „Znajomi-nieznajomi.pl”

Użytkownik kursu wciela się w rolę administratora serwisu społecznościowego i rozwiązuje problemy jego użytkowników. Administrator jest w stałym kontakcie z szefem, który przekazuje mu polecenia i pomaga w trudnych sytuacjach.

Kurs przewidziany jest na 3 jednostki lekcyjne i składa się z 10 modułów, w których użytkownik zapoznaje się z najważniejszymi zagrożeniami związanymi z Internetem, ze szczególnym uwzględnieniem niebezpieczeństw związanych z serwisami społecznościowymi.

Materiały dla rodziców

W ramach oferty edukacyjnej kampanii *Dziecko w Sieci* zostały przygotowane także materiały dla rodziców. Są to przede wszystkim ulotki i foldery informujące o podstawowych zagrożeniach internetowych oraz zasadach bezpiecznego korzystania z sieci. Można je pobrać z serwisu www.dzieckowsieci.pl, wydrukować i przekazać rodzicom podczas wywiadówki lub spotkania z rodzicami poświęconego bezpieczeństwu dzieci w sieci. Są to m.in.:

- 1) *10 porad dla rodziców* – ulotka zawierająca porady, jak zapewnić dzieciom bezpieczeństwo w sieci;
- 2) *Umowa o bezpiecznym korzystaniu z Internetu* – umowa pomiędzy rodzicami a dzieckiem poruszająca najważniejsze kwestie dotyczące zasad korzystania z Internetu, opracowana w dwóch wersjach: dla dzieci młodszych i starszych. Zawarcie umowy i umieszczenie jej w widocznym miejscu obok komputera będzie przypominać dziecku o sposobach unikania i radzenia sobie z zagrożeniami w sieci;
- 3) *Stop cyberprzemocy* – ulotka zawierająca informacje o problemie cyberprzemocy oraz sposobach reagowania na zjawisko przemocy rówieśniczej w sieci.

Podsumowanie

Ewolucja tradycyjnych zagrożeń w kierunku niebezpieczeństw *online* stawia przed szkołą nowe wyzwania. Wychowanie dzieci i młodzieży do prawidłowego funkcjonowania w Internecie powinno owocować m.in. umiejętnością oceny konsekwencji swoich działań, poziomu bezpieczeństwa w kontaktach z innymi osobami w sieci, odpowiedzialnością za wykorzystywanie materiałów dostępnych w Internecie oraz publikowane w sieci treści.

Edukacja medialna powinna być rozumiana już nie tylko jako prezentacja klarownego kodeksu zasad co wolno, a czego nie wolno robić w Internecie, żeby nie wpaść w sidła internetowych zagrożeń – ale jako trening zachowań społecznych, wpisany w realia kontaktów zapośredniczonych przez Internet.

Najlepiej zatem realizować to założenie metodą kilkutorową – z wykorzystaniem tradycyjnej pracy warsztatowej, podczas której dorosły prowadzący służy konsultacją i wyjaśnieniem zasad bezpieczeństwa i konsekwencji ryzykownych działań oraz *e-learningu* – dającego możliwość edukacji na rzecz bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni w naturalnym dla tego tematu środowisku oraz udziałem w inicjatywach podnoszących społeczną świadomość na temat właściwego korzystania z nowoczesnych technologii⁶. Oferta edukacyjna kampanii *Dziecko w Sieci* może być pomocna w realizacji tych ważnych postulatów wychowawczych.

---

⁶ Coraz częściej tematyka bezpieczeństwa w Internecie jest przedmiotem rozmaitych inicjatyw społecznych, kampanii czy konkursów. Co roku w lutym w całej Europie obchodzony jest Dzień Bezpiecznego Internetu (DBI). W Polsce obchody DBI, organizowane w ramach programu *Saferinternet.pl*, polegają na organizowaniu przez szkoły w całym kraju rozmaitych inicjatyw związanych z bezpieczeństwem *online* (więcej www.dbi.pl).

III. Cyberprzemoc

– aspekty prawne i psychologiczne

Prawna ochrona dzieci przed cyberprzemocą. Analiza przepisów prawnych. Doświadczenia Helpline.org.pl

Justyna Podlewska, Weronika Sobierajska

Niniejszy artykuł jest opisem działań, doświadczeń i porad prawnych Helpline.org.pl – zespołu powołanego do przeciwdziałania i powstrzymywania przemocy wobec dzieci i młodzieży przy użyciu Internetu i telefonii komórkowej.

Najważniejsze i najczęściej występujące formy przemocy w Internecie zostaną omówione w aspekcie prawnym. Liczne formy cyberprzemocy zostały podzielone na pięć głównych kategorii. Poniżej znajduje się krótka charakterystyka poszczególnych kategorii oraz przykłady otrzymywanych przez zespół Helpline.org.pl zgłoszeń w zakresie każdej z nich. Każda z kategorii opatrzona jest również krótkim komentarzem prawnika oraz konsultanta zespołu Helpline.org.pl.

Mimo że w chwili obecnej polskie prawo nie zapewnia w pełni skutecznej ochrony małoletnich przed cyberprzemocą, to wykorzystując istniejące regulacje prawne można w pewnym zakresie chronić małoletnie ofiary przemocy w Internecie.

W przypadku cyberprzemocy dostępne są dwie drogi ochrony prawnej: **karna** i **cywilna**. Jest to istotne rozróżnienie ze względu na fakt, iż mnogość możliwości działań przemocowych przy użyciu nowych technologii powoduje, że przestępstwa zawarte w Kodeksie karnym nie obejmują ich swoim zakresem. W związku z tym, w niektórych przypadkach, niemożliwe jest skierowanie sprawy do postępowania karnego (zgłoszenia jako przestępstwa). W takich sytuacjach konieczne jest posłużenie się drogą cywilną, czyli drogą roszczeń odszkodowawczych.

Należy pamiętać, że:

- ⇒ w przypadku cyberprzemocy w stosunku do dzieci, czyli osób poniżej 18 roku życia, wszystkie działania prawne realizują rodzice lub opiekunowie prawni. Nie jest możliwe dochodzenie odpowiedzialności prawnej dziecka pokrzywdzonego cyberprzemocą bez współpracy z rodzicami.
- ⇒ Niezależnie od formy cyberprzemocy, jeżeli podejrzewamy, że sprawcą cyberprzemocy jest osoba poniżej 17 roku życia, działania w sprawie realizuje sąd rodzinny i nieletnich, właściwy ze względu na miejsce pobytu ewentualnego sprawcy cyberprzemocy. Tam należy złożyć informację o doświadczanej przez dziecko cyberprzemocy.
- ⇒ Jeżeli zgłosimy przestępstwo, a policja i prokuratura rozpoczną postępowanie, dziecko jako pokrzywdzony jest jednocześnie świadkiem przestępstwa i w związku z tym będzie przesłuchiwane.
- ⇒ W polskim prawie istnieje obowiązek zawiadomienia o przestępstwie. Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma spo-

feczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub policję. Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub policję (art. 304 § 1 i 2 k.p.k.). W przypadku cyberprzemocy przestępstwami ściganymi z urzędu są: włamania, groźby: karalna i bezprawna. Jeżeli posiada się wiedzę o tych przestępstwach, należy zawiadomić policję lub prokuraturę.

Poniżej znajduje się krótki komentarz do najczęściej występujących form cyberprzemocy, przedstawiający możliwości działania oraz sposoby dochodzenia odpowiedzialności prawnej sprawcy.

1. Naruszenie dóbr osobistych, a w szczególności nazwiska lub pseudonimu i wizerunku oraz czci

◆ Naruszenie wizerunku

Działania

- Upublicznianie wizerunku, nazwiska, pseudonimu osoby bez zgody, bez wiedzy lub wbrew woli ich właściciela.

Formy

- Umieszczenie zdjęcia lub filmu przedstawiającego kogoś na stronie internetowej, na blogu, w serwisie społecznościowym itp.
- Rozesłanie zdjęcia przedstawiającego kogoś lub filmiku z czyimś udziałem e-mailem, telefonem komórkowym.

Jak prawo chroni dzieci

Konstytucja

Art. 47.

Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.

Konwencja o Prawach Dziecka

Art. 8.

1. Państwa-Strony podejmują działania mające na celu poszanowanie prawa dziecka do zachowania jego tożsamości, w tym obywatelstwa, nazwiska, stosunków rodzinnych zgodnych z prawem, z wyłączeniem bezprawnych ingerencji.
2. W przypadku, gdy dziecko zostało bezprawnie pozbawione części lub wszystkich elementów swojej tożsamości, Państwa-Strony okażą właściwą pomoc i ochronę w celu jak najszybszego przywrócenia jego tożsamości.

Kodeks cywilny

Art. 23.

Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach.

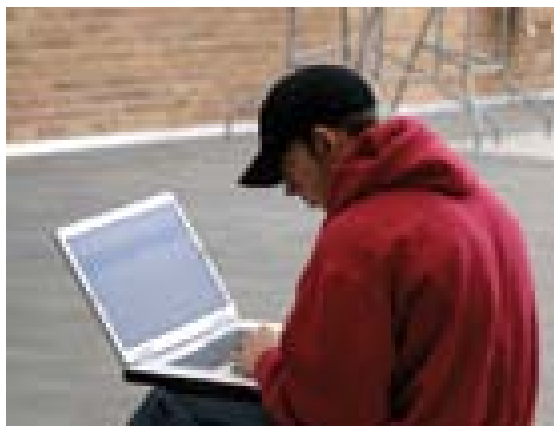
Art. 24.

- § 1. Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny.
- § 2. Jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych.
- § 3. Przepisy powyższe nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym w innych przepisach, w szczególności w prawie autorskim oraz w prawie wynalazczym.

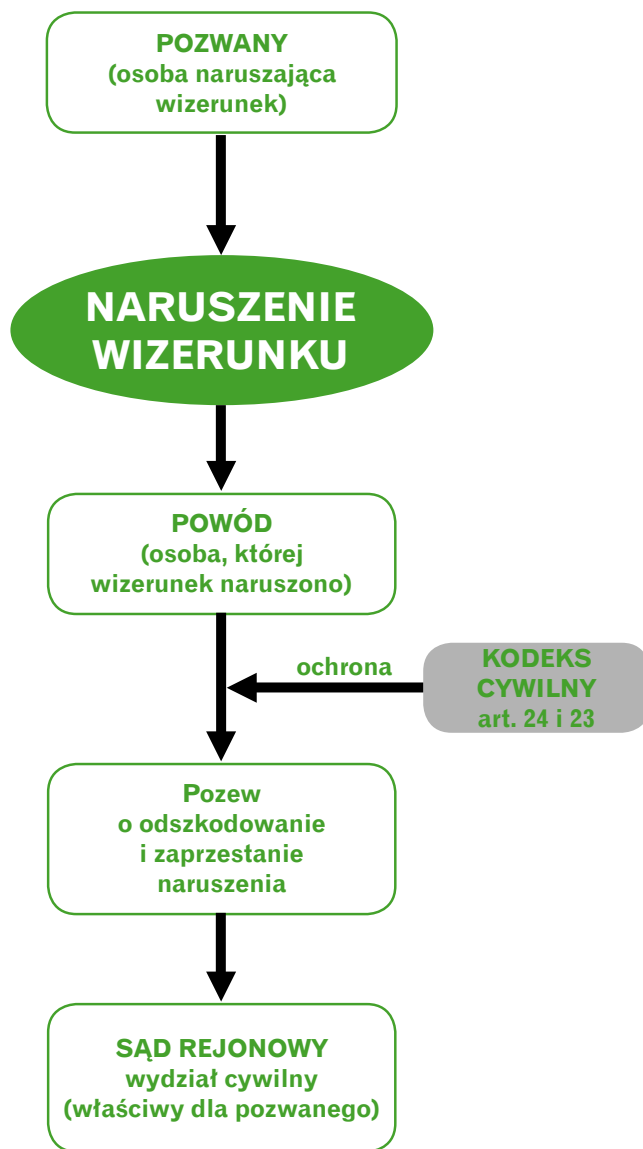
Przykłady

- ⇒ *Ktoś na naszej klasie założył konto i się pode mnie podszył i tam są moje zdjęcia z różnych wycieczek szkolnych i z basenu. Te zdjęcia są okropne! Wszyscy je oglądają i teraz śmieją się ze mnie. A w danych napisali, że jestem chętna i takie okropne rzeczy. Bardzo się wstydzę...*
- ⇒ *Dzwoniłam do Was w sprawie zrzucenia do Internetu mojego nagiego zdjęcia na serwis fotka.pl. Zrobił to chyba mój chłopak, bo tylko on miał to zdjęcie. A zerwaliśmy i teraz on się mści...*

Jedną z najpopularniejszych form cyberprzemocy zgłaszanych w Helpline.org.pl jest wykonywanie czyjegoś wizerunku. Mowa tu o sytuacji, gdy przedstawiające kogoś zdjęcie lub filmik z czyimś udziałem staje się narzędziem przemocy rówieśniczej. W posiadanie owych zdjęć i filmików prześladowcy mogą wchodzić na dwa sposoby: mogą sami je wykonać (najczęściej bez wiedzy i zgody, a czasem wbrew woli danych osób) lub zdobyć je poprzez skopiowanie z jakiegoś miejsca w Internecie. Młodzi internauci nieświadomi zagrożenia wiążącego się z umieszczaniem swoich zdjęć w Internecie często na różnych portalach społecznościowych, fotoblogach i w miejscach tym podobnych udostępniają do oglądania ich

© geewhiz – Fotolia.com

Schemat 1. Procedura postępowania w sprawie naruszenia wizerunku

dziesiątki. Tak zdobyte materiały są później umieszczane w Internecie, np. na specjalnie stworzonych profilach, kontaktach czy blogach, często opatrzone są niechcianymi i niemiłymi dla właściciela wizerunku komentarzami. Posiadanie materiałów takich jak zdjęcie czy film otwiera również furtkę do szeregu działań, mających na celu ośmieszenie dziecka.

Komentarz prawnika

W przypadku bezprawnego użycia wizerunku, imienia i nazwiska lub pseudonimu dziecka mamy do czynienia z naruszeniem jego dóbr osobistych. Drogą ochro-

ny prawnej jest droga cywilna. Jeżeli sprawcą jest osoba pełnoletnia możemy w imieniu naszego dziecka domagać się zaniechania naruszenia, usunięcia skutków naruszenia, a także zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny.

Uprawnienie to realizujemy przez sformułowanie pozwu do sądu cywilnego, właściwego **dla miejsca zamieszkania pozwanego**, czyli sprawcy naruszenia dóbr lub **dla miejsca dokonania naruszenia**. Oznacza to, że musimy dokładnie wiedzieć kim jest naruszający i gdzie mieszka, ponadto należy udowodnić naruszenie dóbr. Od pozwu należy wnieść opłatę. W przypadku spraw dotyczących dóbr osobistych, wysokość tej opłaty kształtuje się w granicach od 30 do 600 zł.

Pozew powinien obejmować następujące elementy:

1. Określenie sądu, do którego jest kierowany (Sąd Okręgowy, Wydział Cywilny w .....).
2. Dokładne oznaczenie stron i przedstawicieli ustawowych wraz z danymi obejmującymi miejsce zamieszkania.
4. Nazwę pisma – pozew o ochronę dóbr osobistych oraz o zapłatę kwoty ..... zł.
5. Określenie żądania pozwu oraz przytoczenie okoliczności, dowodów uzasadniających to żądanie.
6. Podpisy powoda, ewentualnie przedstawiciela ustawowego.
7. Wymienienie załączników (patrz wzór nr 1, str. 65).

Szczególnym rodzajem naruszenia wizerunku jest opublikowanie w Internecie zdjęcia lub filmu przedstawiającego nagie dziecko. W przypadku tym, co prawda, mamy do czynienia z naruszeniem wizerunku, należy jednak podkreślić, że opublikowanie w Internecie, w jakiegokolwiek formie, zdjęcia nagiego dziecka (osoby poniżej 18 roku życia) jest także przestępstwem rozpowszechniania pornografii z udziałem małoletniego z art. 202 § 3 k.k.: *Kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub publicznie prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub postugiwaniem się zwierzębem, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. Jest to przestępstwo ścigane z urzędu, zatem należy zgłosić je w formie zawiadomienia o przestępstwie do prokuratury.*

◆ Naruszenie czci (znieśławienie, znieważenie)

Działania

- Wszelkie zachowania uwłaczające czyjejs godności, stanowiące przejaw lekceważenia oraz pogardy.
- Znieważenie drugiej osoby w Internecie lub przy użyciu innych technologii komunikacyjnych.
- Pomówienie (oszczerstwo) o takie postępowanie lub właściwości, które mogą daną osobę poniżyć w opinii publicznej.
- Użycie wizerunku osoby w celu jej ośmieszenia, upokorzenia.
- Wypowiadanie pod adresem pokrzywdzonego znieważających go wulgaryzmów lub epitetów.

Formy

- Umieszczenie wizerunku osoby w celu jej ośmieszenia, np. na stronie internetowej, na blogu, w serwisie społecznościowym, rozesłanie e-mailem lub przez telefon komórkowy.
- Umieszczanie w Internecie lub przesyłanie drogą e-mailową, przy użyciu komunikatorów, serwisów społecznościowych, telefonu komórkowego itp. obrażających kogoś treści i opinii.
- Tworzenie kompromitujących i ośmieszających stron internetowych, blogów, fałszywych kont i profili w serwisach społecznościowych.
- Rozsyłanie drogą e-mailową lub przez telefon komórkowy różnego rodzaju kompromitujących materiałów.

Konwencja o Prawach Dziecka

Art. 8.

1. Państwa-Strony podejmują działania mające na celu poszanowanie prawa dziecka do zachowania jego tożsamości, w tym obywatelstwa, nazwiska, stosunków rodzinnych, zgodnych z prawem, z wyłączeniem bezprawnych ingerencji.
2. W przypadku, gdy dziecko zostało bezprawnie pozbawione części lub wszystkich elementów swojej tożsamości, Państwa-Strony okażą właściwą pomoc i ochronę w celu jak najszybszego przywrócenia jego tożsamości.

Kodeks karny

Art. 212.

- § 1. Kto pomawia inną osobę, grupę osób, instytucję, osobę prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności, podlega grzywnie, karze ograniczenia albo pozbawienia wolności do roku.
- § 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.
- § 3. W razie skazania za przestępstwo określone w § 1 lub 2 sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego.
- § 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 odbywa się z oskarżenia prywatnego.

Art. 216.

- § 1. Kto znieważa inną osobę w jej obecności albo choćby pod jej nieobecność, lecz publicznie lub w zamiarze, aby zniewaga do osoby tej dotarła, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.
- § 2. Kto znieważa inną osobę za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.
- § 3. Jeżeli zniewagę wywołało wyzywające zachowanie się pokrzywdzonego albo jeżeli pokrzywdzony odpowiedział naruszeniem nietykalności cielesnej lub zniewagą wzajemną, sąd może odstąpić od wymierzenia kary.

§ 4. W razie skazania za przestępstwo określone w § 2 sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego.

§ 5. Ściganie odbywa się z oskarżenia prywatnego.

Przykłady

⇒ *Dostałam wczoraj link do takiego filmiku na youtube. Moja koleżanka napisała mi, że dużo osób ode mnie ze szkoły dostało na GG taki link. A na tym filmiku jest jak jedna dziewczyna od nas ze szkoły robi siku. Jest mi jej bardzo szkoda. Czy mogę jej jakoś pomóc?*

⇒ *Podobno jedna dziewczyna umieściła na swoim blogu opowieść o mnie. Píše tam nieprawdziwe rzeczy, które mnie obrażają, a najgorsze jest, że podaje tam moje dane i mój nr GG, żeby inni mogli mi pisać, jaka jestem głupia...*

Dla dzieci, zwłaszcza tych nastoletnich, niezwykle ważną rolę odgrywa wygląd oraz pozycja w grupie społecznej. Osoby w tym wieku często nie potrafią zachowywać zdrowego dystansu do mankamentów swojej urody czy swoich ograniczeń. Zabiegając o akceptację wśród rówieśników, szukają samoakceptacji. Dlatego też ogromnie krzywdzące są dla młodych ludzi sytuacje ośmieszania ich w oczach zarówno ich kolegów, jak i osób dorosłych. Naśmiewanie się z czyichś wad, takich jak otyłość czy trądzik, przezywanie kogoś, wymyślanie nieprawdziwych, kompromitujących historii na czyjś temat, to często występujące w szkole formy przemocy psychicznej. Umieszczenie jednak takich treści w cyberprzestrzeni stwarza w dzieciach poczucie globalności ich upokorzenia, a jednocześnie potęguje ich rozpacz w związku z bezradnością wobec tych praktyk. W związku z bardzo dużą wrażliwością dzieci wobec tego rodzaju form krzywdzenia, nie można ich lekceważyć, mimo że czasem wydają się nam dorosłym mało szkodliwe czy wręcz absurdalne.

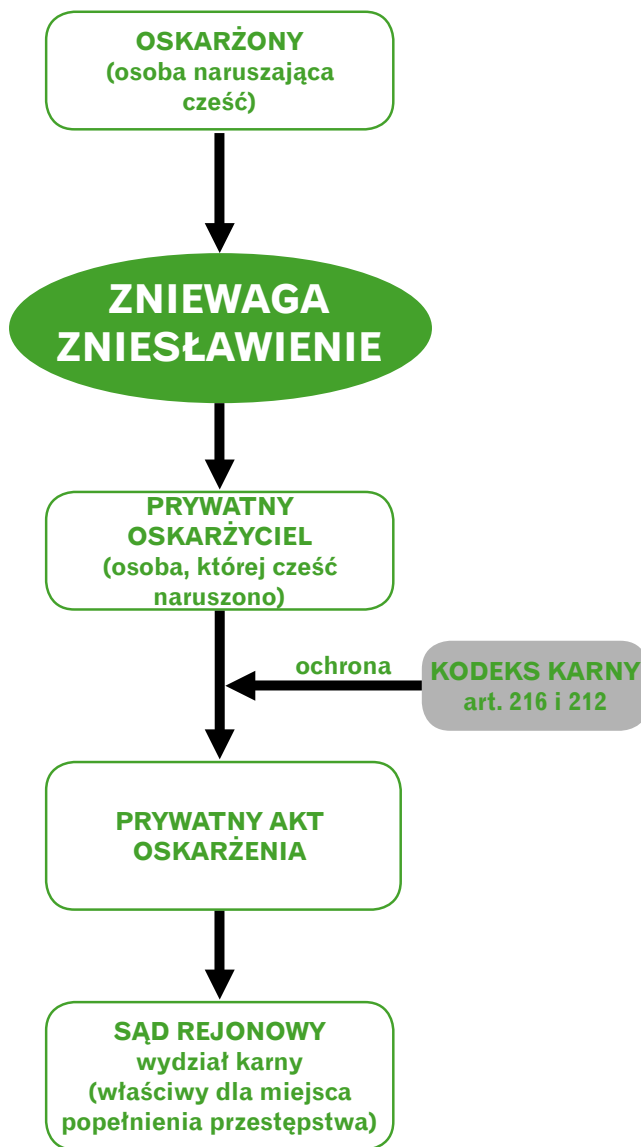
Komentarz prawnika

Opisane powyżej formy cyberprzemocy można określić jako przestępstwo zniewagi lub zniewagi opisane w Kodeksie karnym. Zatem w tym przypadku do ochrony dziecka wykorzystać należy drogę karną.

Podkreślić należy, że oba te przestępstwa są prywatnoskargowe, co oznacza, że osoba pokrzywdzona lub jej przedstawiciel prawny muszą sformułować prywatny akt oskarżenia i złożyć go w sądzie rejonowym, wydziale karnym właściwym ze względu na miejsce popełnienia przestępstwa.

W tym przypadku należy również mieć wiedzę o tym, kto jest sprawcą przestępstwa, a także posiadać jego dokładne dane oraz dowody popełnionego przestępstwa. Dowodami w tego rodzaju sprawie mogą być materiały z Internetu zgrane na płytę lub inny nośnik, ewentualnie wydrukowane, z podaniem adresów danych stron internetowych, na których były prezentowane. Dowodem mogą być również zeznania świadków, którzy słyszeli lub widzieli okoliczności nagrania i samo nagranie.

Jeżeli sprawcą cyberprzemocy jest osoba poniżej 17 roku życia, działania w sprawie realizuje sąd rodzinny i nieletnich – tam składamy zawiadomienie o czynie zabronionym (patrz wzór nr 2, str. 68).

Schemat 2. Procedura postępowania w przypadku zniewagi i zniesławienia

2. Włamania

Działania

- Włamanie do miejsca w Internecie strzeżonego hasłem lub innym zabezpieczeniem.

Formy

- Włamania na:
  - konto e-mailowe,
  - profil w serwisie społecznościowym,
  - na bloga,
  - inne miejsce strzeżone hasłem lub innym zabezpieczeniem w celu uzyskania jakichś informacji.
- Włamanie (jak wyżej) oraz wprowadzanie zmian typu: zmiana hasła, dokonanie zmian w treści czy w wyglądzie strony/profilu, dodanie lub usunięcie zdjęć, niszczenie, uszkodzanie.

Jak prawo chroni dzieci

Konwencja o Prawach Dziecka

Art. 16.

1. Żadne dziecko nie będzie podlegało arbitralnej lub bezprawnej ingerencji w sferę jego życia prywatnego, rodzinnego lub domowego czy w korespondencję ani bezprawnym zamachom na jego honor i reputację.
2. Dziecko ma prawo do ochrony prawnej przeciwko tego rodzaju ingerencji lub zamachom.

Kodeks karny

Art. 267.

- § 1. Kto bez uprawnienia uzyskuje informację dla niego nie przeznaczoną, otwierając zamknięte pismo, podłączając się do przewodu służącego do przekazywania informacji lub przełamując elektroniczne, magnetyczne albo inne szczególne jej zabezpieczenie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.
- § 2. Tej samej karze podlega, kto w celu uzyskania informacji, do której nie jest uprawniony, zakłada lub posługuje się urządzeniem podsłuchowym, wizualnym albo innym urządzeniem specjalnym.
- § 3. Tej samej karze podlega, kto informację uzyskaną w sposób określony w § 1 lub 2 ujawnia innej osobie.
- § 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1–3 następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Art. 268a.

- § 1. Kto, nie będąc do tego uprawnionym, niszczy, uszkodza, usuwa, zmienia lub utrudnia dostęp do danych informatycznych albo w istotnym stopniu zakłóca lub uniemożliwia automatyczne przetwarzanie, gromadzenie lub przekazywanie takich danych, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.
- § 2. Kto, dopuszczając się czynu określonego w § 1, wyrządza znaczną szkodę majątkową, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.
- § 3. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Przykłady

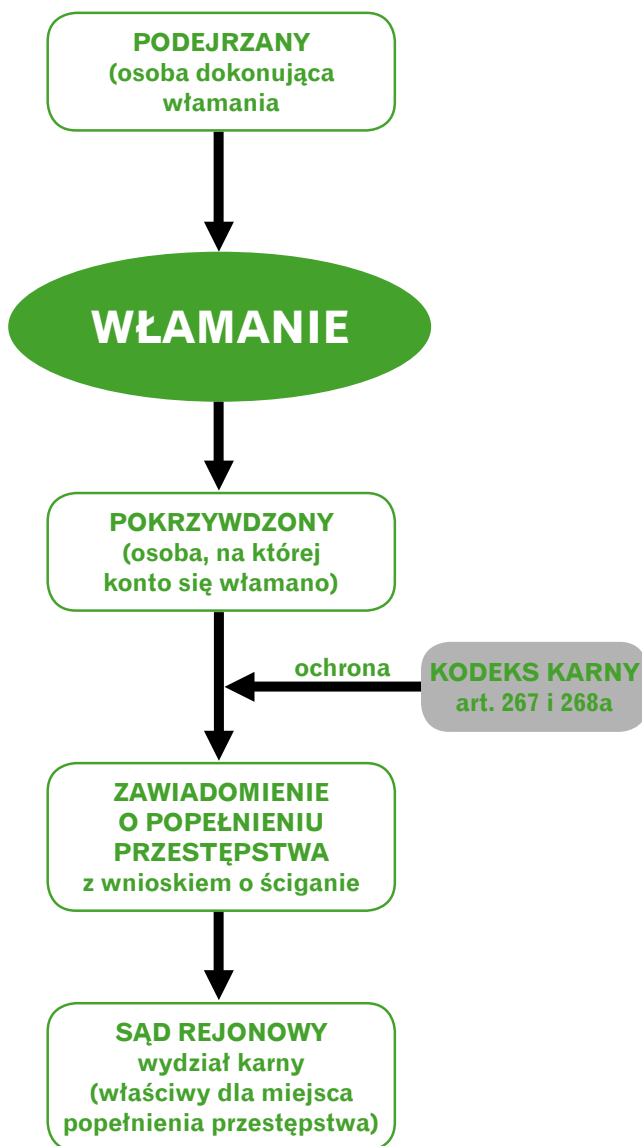
- ⇒ *Ktoś włamał się na mojego bloga i wszystko tam popsuł. Moje zdjęcia są przerobione, że jestem gruby i mam pryszczki i są jeszcze kłamiwe teksty o mnie, które obrażają mnie i moją rodzinę. Ktoś zmienił też moje hasło i teraz nie mogę tego usunąć...*
- ⇒ *Ktoś się włamał na moje epulsa i ukradł moje epulsary!! Bardzo ciężko na nie pracowałam i teraz nie wiem co mam zrobić. To niesprawiedliwe.*
- ⇒ *W ostatnim czasie najwyraźniej ktoś włamuje się na skrzynkę e-mailową mojej córki. Jej znajomi otrzymują rzekomo od niej różne wiadomości (w tym też o treści nieprzyzwoitej), podczas gdy to nie ona jest ich adresatem. Dzwoniła do mnie dziś mama jednej z koleżanek córki i była oburzona takim postępowaniem. Trudno mi było jej wytłumaczyć, że to nie moja córka. Co możemy zrobić?*
- ⇒ *W ubiegłym roku spotykałam się z pewnym 18-letnim chłopakiem. Na początku wszystko było dobrze, ale szybko okazało się, że on jest bardzo zazdrosny o mnie. Już minęło kilka miesięcy od kiedy nie jesteśmy razem, a on wciąż mi pisze, że nigdy ze mnie nie zrezygnuje. Jakiś czas temu zauważyłam, że na mojej skrzynce e-mailowej pojawiają się wiadomości, które oznaczone są jako przeczytane, choć ja nie otwierałam ich. Myślałam, że to jakieś problemy z portalem. Wczoraj dostałam informację od naszego wspólnego znajomego, że Paweł robi mi jakieś świństwa i że włamuje się na moje Gadu-Gadu i skrzynkę e-mailową, i wszystko czyta. Co mogę zrobić, żeby się od niego uwolnić!?*

Wśród otrzymywanych przez Helpline.org.pl zgłoszeń o cyberprzemocy istotną część stanowią zgłoszenia dotyczące włamań. Przez włamanie rozumiemy taką sytuację, gdy bezprawnie zostaje przełamane w Internecie zabezpieczenie: hasła, kody dostępu itp. Włamanie na czyjeś konto jest kolejną formą cyberprzemocy, gdyż godzi w ważne dla dzieci prawo do prywatności. Młodzi internauci często dużo pracy wkładają w przygotowanie swojego bloga czy konta w serwisie społecznościowym. Często jest on niczym ich wizytówka, dlatego są bardzo zaangażowani w to, by był on jak najbardziej atrakcyjny i oryginalny. Podobnie jest z kontami w serwisach społecznościowych, które stają się przestrzenią spotkań z rówieśnikami – nie widać tam czyjegoś stroju ani makijażu, widać natomiast czyjś interfejs. Dlatego sytuacje włamania i niszczenia czy dokonywania zmian w tego rodzaju miejscach wiążą się z bardzo dużymi emocjami dzieci. W kategorii włamań mieści się również szereg działań związanych z nieuprawnionym dostępem na konto e-mailowe, czy na komunikatory. Włamania te najczęściej dokonywane są w celu zdobycia informacji o dziecku, co spotyka się z poczuciem naruszenia prywatności oraz ze sprzeciwem dzieci podobnym jak u dorosłych.

Komentarz prawnika

W sytuacjach opisanych powyżej naruszeń prawa wykorzystujemy drogę karną. Opisanie przypadki wyczerpują znamiona przestępstwa z artykułów: 267 i 268a k.k. Są to przestępstwa publicznoskargowe, co oznacza, że pokrzywdzony lub jego przedstawiciel

musi złożyć zawiadomienie na policję lub do prokuratury, właściwej ze względu na miejsce popełnienia czynu, o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. Instytucje te zajmą się wyjaśnieniem okoliczności sprawy. W zawiadomieniu nie trzeba określać sprawcy, gdyż rolą policji i prokuratury jest znaleźć sprawcę i udowodnić mu winę. Nie oznacza to jednak, że jesteśmy zwolnieni z obowiązku podania faktów i okoliczności czynu. Należy w zawiadomieniu podać wszystkie okoliczności czynu, dowody, jeśli się takie posiada oraz podać osoby, które mogłyby być świadkami. Należy liczyć się także z faktem, że pokrzywdzone przestępstwem małoletnie dziecko będzie przestęchiwane. Oba te prze-

Schemat 3. Procedura postępowania w przypadku włamania

stępstwa są przestępstwami ściganymi na wniosek pokrzywdzonego. Aby rozpoczęły się działania prawne, rodzic/opiekun prawny pokrzywdzonego musi w zawiadomieniu złożyć wyraźny wniosek o ściganie. Dziecku, jako pokrzywdzonemu i świadkowi tego przestępstwa, nie będzie przysługiwała ochrona z art. 185 a i b k.p.k., czyli jednorazowe przesłuchanie w przyjaznym pokoju przesłuchań w toku całego postępowania (patrz wzór nr 3, str. 70).

3. Groźby

Działania

- Grożenie komuś popełnieniem przestępstwa (np. pozbawieniem życia) przez Internet.
- Kierowanie do dziecka, za pomocą narzędzi dostępnych w Internecie, gróźb w celu zmuszenia go do określonego działania w taki sposób, że groźba ta wzbudza obawę, że zostanie popełniona.

Formy

- Przesyłanie gróźb drogą e-mailową lub za pomocą innych narzędzi dostępnych w Internecie, takich jak czat, komunikatory, forum.
- Grożenie innej osobie przy użyciu Internetu lub telefonu komórkowego, stosując słowo, pismo, gest lub inne zachowanie oddziałujące na psychikę odbiorcy.

Jak prawo chroni dzieci

Konwencja o Prawach Dziecka

Art. 19.

1. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem.

Kodeks karny

Art. 190.

- § 1. Kto grozi innej osobie popełnieniem przestępstwa na jej szkodę lub szkodę osoby najbliższej, jeżeli groźba wzbudza w zagrożonym uzasadnioną obawę, że będzie spełniona, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.
- § 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Art. 191.

- § 1. Kto stosuje przemoc wobec osoby lub groźbę bezprawną w celu zmuszenia innej osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli sprawca działa w sposób określony w § 1 w celu wymuszenia zwrotu wiarytelności, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Przykłady

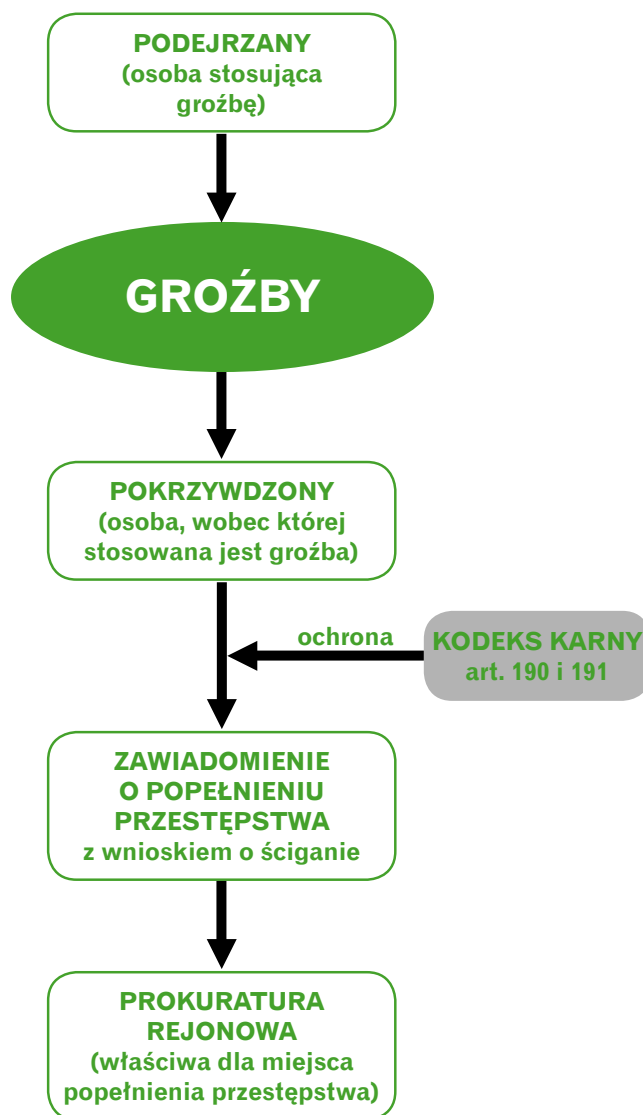
- ⇒ *Ostatnio dostaję na GG różne groźby. Na początku nie przejmowałam się tym i zablokowałam tę osobę, ale ona teraz wciąż pisze do mnie z nowych numerów i raz napisała mi gdzie mieszkam, i że przyjdzie pod mój dom kiedyś i mnie zleje. Teraz się boję wychodzić sama...
Kiedyś rozmawiałam z jednym Krzyśkiem na czacie i myślałam, że to mój przyjaciel. On się chyba później we mnie zakochał. Ale ja nie chciałam, żeby to było coś więcej. Niestety, wysłał mi kiedyś kilka bardzo prywatnych zdjęć i teraz on pisze, że jeśli nie spotkam się z nim, to on wyśle te zdjęcia moim rodzicom i nauczycielom na naszej klasie. Wiem, że byłam głupia, ale teraz nie wiem, co zrobić...*
- ⇒ *Od jakiegoś czasu dostaję bardzo dziwne e-maile od jakiegoś anonima. Na początku to były zdjęcia umarłych ludzi z podpisem „już niedługo też cię to czeka”. A teraz ktoś zrobił fotomontaż mojego zdjęcia z naszej klasy i leżę na nim w trumnie, a pod spodem jest napis „trzeba było uważać”. I ten ktoś wie, gdzie chodzę do szkoły, bo na tym zdjęciu w tle był umieszczony nasz szkolny budynek. Boję, że to nie jest już tylko głupi żart, że to może naprawdę jakiś psychol...*

Groźenie komuś przy użyciu narzędzi dostępnych w Internecie jest wśród dzieci o tyle popularne, o ile wiąże się z poczuciem anonimowości i bezkarności. Młodzi internauci często nie zdają sobie sprawy z tego, że istnieje możliwość identyfikacji nadawcy danego komunikatu, że nie pozostaną bezkarni tylko dlatego, że w Internecie nikt ich nie znajdzie. Policja posiada specjalistyczne narzędzia, które umożliwiają identyfikację i dotarcie do twórców niedozwolonych treści.

Komentarz prawnika

W przypadku gdy dziecko jest ofiarą działań, które możemy określić jako groźby popełnienia przestępstwa (groźby karalne), jak w przykładzie 1 i 3, lub groźby w celu zmuszenia odbiorcy do określonego zachowania (groźby bezprawne), jak w przykładzie 2, należy zawiadomić policję lub prokuraturę właściwą ze względu na miejsce popełnienia czynu. Zgłoszenie powinno posiadać formę zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. Groźbą bezprawną jest zarówno groźba, o której mowa w art. 190 k.k., jak i groźba spowodowania postępowania karnego lub rozgłoszenia wiadomości uwłaczającej czci zagrożonego lub osoby mu najbliższej. Nie stanowi groźby zapowiedź spowodowania postępowania karnego, jeżeli ma ona jedynie na celu ochronę prawa naruszonego przestępstwem (art. 115 § 12 k.k.). W przypadku groźby bezprawnej, która jest przestępstwem wnioskowym, należy dołączyć wniosek o ściganie.

Dalsze działania poprowadzą prokuratura i policja. Należy liczyć się z tym, że dziecko będzie przesłuchiwane. W tym wypadku przysługuje mu ochrona z art. 185a i 185b k.p.k., czyli jednorazowe przesłuchanie w toku całego postępowania w przyjaznym pokoju przesłuchań. Wzór zawiadomienia o przestępstwie jest analogiczny jak w przypadku włamania.

Schemat 4. Procedura postępowania w przypadku gróźb

4. Wulgaryzmy

Działania

- Używanie w Internecie wulgarnych zwrotów (w miejscach dostępnych powszechnie, czyli niewymagających np. znajomości hasła i logowania się).
- Umieszczenie w Internecie nieprzyzwoitego zdjęcia, rysunku, obrazu (w miejscach dostępnych powszechnie).

Formy

- Nagminne używanie w Internecie, w miejscach komunikacji wielu osób (np. chat, forum) nieprzyzwoitych słów.
- Umieszczanie w Internecie, w miejscu powszechnie dostępnym zdjęć i obrazów o treści nieprzyzwoitej czy obsceniczej.

Jak prawo chroni dzieci

Kodeks wykroczeń

Art. 141.

Kto w miejscu publicznym umieszcza nieprzyzwoite ogłoszenie, napis lub rysunek albo używa słów nieprzyzwoitych, podlega karze ograniczenia wolności, grzywny do 1500 zł albo karze nagany.

Przykład

⇒ *Mój 10-letni syn jest uczestnikiem forum dyskusyjnego „Klub Myszki Miki”. Od pewnego czasu ktoś pojawia się na tym forum i zostawia bardzo wulgarne komentarze i wpisy. Nie tylko bluźga, ale czasem nawet przeklina innych uczestników. Administracja forum nie reaguje wystarczająco szybko i komentarze te są widoczne dla dzieci czasem nawet kilka dni. To niedopuszczalne, zwłaszcza że uczestnicy forum mają średnio 9–11 lat...*

Wśród otrzymywanych w Helpline.org.pl zgłoszeń i pytań od dzieci i młodzieży należy wyróżnić także te, dotyczące niestosownego „zachowania się” w Internecie. Dzieci, zwłaszcza ci najmłodsi użytkownicy Internetu, często czują się zawstydzone lub zażenowane tym, co w Internecie zobaczą lub przeczytają. Zdarza się, niestety, że dziecko trafia w Internecie na treści nieprzyzwoite, do których należą również wulgarne wypowiedzi, przewiski, tzw. bluźganie. Bywa jednak również, że ktoś staje się obiektem takich wyzwisk. Wśród starszej już młodzieży jest to często, znaną z podwórka, formą słownych potyczek, którą traktuje się z przyzwyczajeniem. Często jednak przewiski takie są dla odbiorców szokujące oraz bardzo krzywdzące i przejmujące.

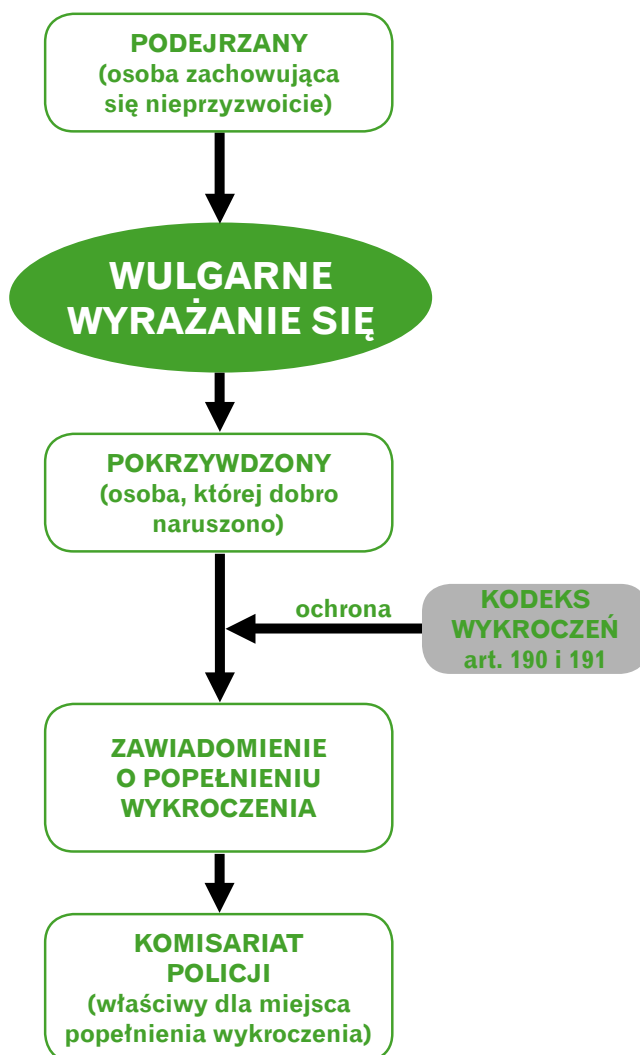
© sonya etchison – Fotolia.com

Komentarz prawnika

Takie działania to olbrzymi problem, występują one często w Internecie. Jest to wykroczenie i należy zgłosić je na policję. Należy jednak pamiętać, że jeżeli potencjalnymi sprawcami są małoletni, to sprawą zajmie się sąd rodzinny i nieletnich. Rodzice lub opiekunowie dziecka

mogą sami bezpośrednio zgłosić zachowania małoletniego w sądzie rodzinnym i nieletnich lub zgłoszenia dokona policja, jeżeli wykryje, że sprawcami są małoletni (patrz wzór nr 4, str. 72).

Schemat 5. Procedura postępowania w przypadku wulgaryzmów

5. Nękanie

Działania

- Złośliwe niepokojenie jakiejś osoby w celu dokuczenia jej poprzez wykorzystanie Internetu.

- Wielokrotne powtarzanie jakiegoś działania w Internecie skierowanego na jakąś osobę wbrew jej woli.

Formy

- Wielokrotne wysyłanie komuś w Internecie lub przy użyciu telefonu komórkowego niechcianych lub uprzykrzających informacji, obrazów, linków itp., zwłaszcza gdy dokonuje się tego, korzystając z różnych form internetowej komunikacji naraz.
- Bardzo częste wysyłanie komuś e-maili i informacji za pomocą komunikatorów, czatów, pomimo wyraźnej niezgody odbiorcy.
- Wpisywanie bardzo dużej liczby niechcianych komentarzy pod zdjęciami czy wypowiedziami danej osoby w internecie.

Jak prawo chroni dzieci

Kodeks wykroczeń

Art. 107.

Kto w celu dokuczenia innej osobie złośliwie wprowadza ją w błąd lub w inny sposób złośliwie niepokoi, podlega karze ograniczenia wolności, grzywny do 1500 zł albo karze nagany.

Przykład

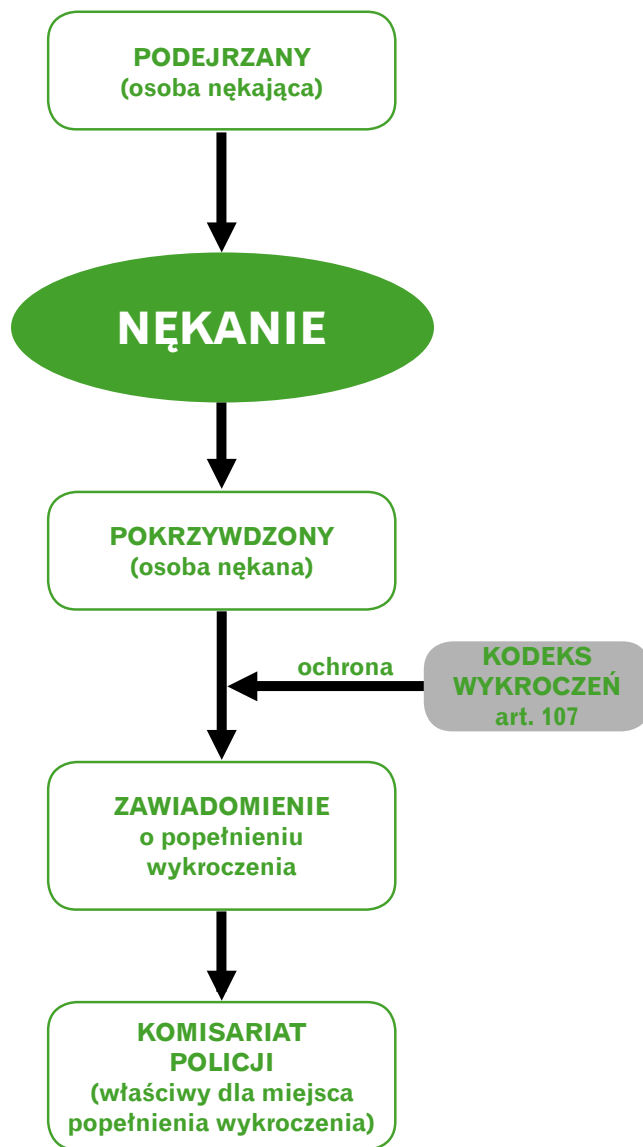
⇒ *Jestem mamą 11-letniego Kamila. Od jakiegoś czasu syn otrzymuje na adres e-mailowy mnóstwo wiadomości o niemilej treści typu: „Wiesz, że w klasie nikt Cię nie lubi”, „Ale mi Ciebie szkoda, że jesteś taki brzydki” i wiele podobnych. Podobne komunikaty syn otrzymuje na Gadu-Gadu. Pomimo że blokujemy numery tych kont, ktoś najwyraźniej zakłada wciąż nowe. Podejrzewam, że odpowiedzialni są za to dwaj chłopcy z klasy syna, ale nie wiem tego na pewno. Proszę o informację, co mogę zrobić w tej sytuacji.*

Nękanie jest formą cyberprzemocy wiążącą się z nachalnością i uporem nadawcy, który przez liczbę i intensywność nadawanych komunikatów chce osiągnąć postawiony sobie cel. Czasem zależy mu na tym, by kogoś przekonać do jakiejś czynności, czasem chodzi o przestraszenie kogoś, a jeszcze innym razem o dokuczenie. Internet daje wiele możliwości kontaktu z daną osobą oraz sposobów oddziaływania na nią. „Bombardowanie” e-mailami, komunikatami na Gadu-Gadu, Skypie, komentarzami do zdjęć i informacjami zostawianymi na kontach w serwisach społecznościowych wywołuje u odbiorców poczucie przytłoczenia, osaczenia i strach bądź złość.

Dzieci chcą unikać kontaktu z osobą nękającą, jednocześnie jednak nie chcą zrezygnować ze swoich aktywności w Internecie i miejsc kontaktu z przyjaciółmi i znajomymi. Zrozumiały dylemat dziecka będzie mu dużo prościej rozstrzygnąć przy wsparciu i pomocy osób dorosłych.

Komentarz prawnika

W tym przypadku wymienione powyżej działania należy zgłosić na policję. Opisane formy cyberprzemocy są wykroczeniem. Procedura jest analogiczna jak w przypadku wulgaryzmów (patrz wzór nr 4, str. 72).

Schemat 6. Procedura postępowania w przypadku nękania

Forma	Działanie	Ochrona	Podstawa	Oskarżenie	Możliwości działania	Samobrończe
Naruszenie dóbr osobistych – naruszenie wizerunku	<p>Robienie komuś zdjęć, nakręcanie filmików</p> <p>Upublicznianie czyjegoś zdjęcia lub filmu z czyjejś udziałem (wizerunek danej osoby) bez zgody, bez wiedzy lub wbrew jej woli:</p> <ul style="list-style-type: none"> • umieszczenie w Internecie (na stronie, blogu, na portalu społecznościowym itp.) • rozesłanie e-mailem 	<p>Kodeks cywilny art. 23 i 24</p> <p>Konstytucja art. 47</p> <p>Konwencja o Prawach Dziecka art. 8</p>	<p>–</p> <p>Prawo do prywatności. Naruszenie dóbr osobistych (prawo do wizerunku)</p>	<p>–</p> <p>Prywatnoskargowe</p>	<p>–</p> <p>1. Możliwość żądania: <ul style="list-style-type: none"> • zaniechania działania • usunięcia skutków • ułożenia oświadczenia przez sprawcę • zadośćuczynienia pieniężnego </p> <p>2. zwrócenie się do administratorów i właścicieli stron</p> <p>3. dochodzenie odszkodowania przed Sądem Cywilnym</p>	<p>Samo robienie zdjęć lub filmu nie jest zakazane!</p> <p>1. Zezwolenia nie wymaga rozpowszechnianie wizerunku: 1) osoby powszechnie znanej, osoby publicznej 2) osoby stanowiącej jedynie szczegółową całość, takiej jak zagrożenie, krajobraz, publiczna impreza</p> <p>2. Trzeba znać dane sprawcy! (ustalenie podmiotu i miejsca popełnienia czynu)</p>
Naruszenie czci (zniesławienie, znieważenie)	<p>Upublicznienie ośmieszającego (przerobionego, w kompromitujących okolicznościach itp.) zdjęcia lub filmiku z czyjś udziałem</p> <ul style="list-style-type: none"> • umieszczenie w Internecie (na stronie, na blogu, na portalu społecznościowym itp.) • rozesłanie e-mailem 	<p>Kodeks cywilny art. 23 i 24 + Kodeks karny art. 216</p>	<p>Zniewaga</p>	<p>Prywatnoskargowe</p>	<p>1. Zwrócenie się do administratorów i właścicieli stron</p> <p>2. Złożenie prywatnego aktu oskarżenia do rejonowego sądu karnego</p>	<p>1. Gdy ktoś czuje się dotknięty czyimiś słowami lub opiniami</p> <p>2. Zachowanie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uwłaczające godności człowieka • stanowiące przejaw lekceważenia oraz pogardy <p>3. Wypowiedziane pod adresem pokrzywdzonego znieważających lub wulgaryzmów lub epitetów (tylko z winy umyślnej!)</p>
Naruszenie czci (zniesławienie, znieważenie)		<p>Kodeks cywilny art. 23 i 24 + Kodeks karny art. 212</p>	<p>Zniesławienie</p>	<p>Prywatnoskargowe</p>	<p>Jak wyżej</p>	<p>1. Pomówienie (oszczerstwo) o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć osobę w opinii publicznej (ważny aspekt upublicznienia, który trzeba udowodnić)</p>

Forma	Działanie	Ochrona	Podstawa	Oskarżenie	Możliwości działania	
Pornografia dziecięca	Upublicznianie zdjęć i filmów z udziałem nagich dzieci poniżej 18 roku życia	Kodeks karny art. 202	Przestępstwo przeciw wolności seksualnej. Przestępstwo rozpowszechniania pornografii z udziałem nieletniego	Publicznoskargowe	Złożenie zawiadomienia o przestępstwie na policję lub do prokuratury	Zawsze pornografia dziecięca
Wulgaryzmy	Stosowanie wulgaryzmów, które nie wyczerpują przesłanek zniewagi lub zniesławienia	Kodeks wykroczeń art. 141	Wykroczenie przeciwko obywatelności publicznej	Publicznoskargowe	Powiadomienie policji o popełnieniu wykroczenia	
Wiąmanie	Wiąmanie: <ul style="list-style-type: none"> na konto e-mailowe na profil w serwisie społecznościowym na blog w inne miejsce zastrzeżone hasłem lub innym zabezpieczeniem Wiąmanie (jak wyżej) + Wprowadzenie zmian na: <ul style="list-style-type: none"> koncie e-mailowym profilach serwisów społecznościowych blogach stronach internetowych itd. 	Kodeks karny art. 267 i 268a	Przestępstwo przeciw ochronie informacji Przestępstwo przeciw ochronie informacji – dokonywanie zmian	Wnioskowe ścigane z urzędu Wnioskowe ścigane z urzędu	Wniosek o ściganie Wniosek o ściganie	1. Uzyskiwanie przez kogoś informacji dla niego nieprzeznaczonych: <ul style="list-style-type: none"> otwieranie zamkniętego pisma lub podłączenie się do przewodu przetłamanie zabezpieczenia (np. hasła) 2. Zmiany w danych informatycznych: <ul style="list-style-type: none"> niszczenie uszkodzenie usuwanie zmienianie utrudnianie dostępu (np. zmiana hasła)
Nekanie	Złośliwe niepokojenie kogoś przy użyciu narzędzi dostępnych w Internecie, takich jak: <ul style="list-style-type: none"> komunikatory czaty forum e-mail 	Kodeks wykroczeń art. 107	Wykroczenie przeciwko osobie	Prywatnoskargowa	Powiadomienie policji o popełnieniu wykroczenia	

Wzór nr 1

Miejscowość, data .....

**Sąd Rejonowy
Wydział II Karny**

W .....

Oskarżyciel prywatny: .....

Przedstawiciel ustawy małej pokrzywdzonej: .....

Oskarżony: .....

**Akt oskarżenia
w sprawie z oskarżenia prywatnego**

Wnoszę:

1. Akt oskarżenia przeciwko ..... oskarżonemu o to, że w dniu ..... stworzył i umieścił w Internecie blog „Prawdziwa miłość”, na którym w nieprawdziwy i uwłaczający sposób opisał swój związek z małą pokrzywdzoną, czym ją znieważył, tj. o czyn z art. 216 Kodeksu karnego.
2. Zwolnienie oskarżyciela prywatnego z kosztów postępowania.

Uzasadnienie

Oskarżony poznał małą pokrzywdzoną będąc w ostatniej klasie liceum ogólnokształcącego ..... na wspólnej wycieczce szkolnej trwającej od ..... do .....

Przez około 6 miesięcy mała pokrzywdzona i oskarżony „chodzili ze sobą”. W trakcie trwania związku mała pokrzywdzona często skarżyła się, że oskarżony jest apodyktyczny, że chce o wszystkim decydować sam, m.in. o tym, jak wspólnie mają spędzać czas. Pokrzywdzona zerwała z oskarżonym wszelkie kontakty w ..... r. Przyjaciółka pokrzywdzonej ..... wielokrotnie słyszała, kiedy oskarżony mówił, że zniszczy pokrzywdzonej życie, że ją załatwi.

Dowód: Zeznania przyjaciółki .....

W dniu ..... pokrzywdzona wróciła ze szkoły zapłakana i powiedziała, że koleżdy na boisku śmiali się z niej i krzykali, że jest fatwa i ma fajne ciało. Tak sytuacja trwa do chwili obecnej. Pokrzywdzona uzyskała informację, że w Internecie znajduje się blog na jej temat.

Okazało się, że oskarżony stworzył w Internecie blog o nazwie „Prawdziwa miłość”, na którym opisał swój związek z pokrzywdzoną. Opisał ich rzekome intymne przeżycia, umieścił na nim zdjęcia swoje oraz pokrzywdzonej, a także zdjęcia samej pokrzywdzonej, również fotomontaż, na których pokrzywdzona jest nago lub w erotycznych pozach i strojach. Przez okres 6 miesięcy dodawał obraźliwe wpisy na temat jej urody, inteligencji oraz jej seksualności. Wszystkie te komentarze przedstawiają pokrzywdzoną w negatywnym świetle i są nieprawdziwe.

Dowód: Screen blogu

Wybrane wpisy z blogu

Fotomontaże zamieszczone na blogu

Oskarżony wysłał link do wszystkich wspólnych znajomych i kolegów z klasy pokrzywdzonej.

Dowód: Screen poczty e-mail

Pokrzywdzona odmawia uczęszczania do szkoły, wstydzi się wychodzić z domu. W chwili obecnej jest pod opieką psychologa.

Dowód: Opinia psychologa

Rodzice pokrzywdzonej próbowali rozmawiać z oskarżonym, aby zlikwidował blog i sprostował nieprawdziwe informacje. Oskarżony odmówił podjęcia jakichkolwiek działań.

Z uwagi na powyższe wnoszę o ukaranie oskarżonego jako winnego przestępstwa z art. 216 kodeksu karnego na karę grzywny. Jednocześnie wnoszę o zobowiązanie oskarżonego do umieszczenia przeprosin w Internecie pod adresem ww. blogu.

Osoby podlegające wezwaniu na rozprawę:

1. Oskarżyciel prywatny: .....

(imię, nazwisko, adres)

2. Oskarżony: .....

3. Świadkowie:

.....

(imię, nazwisko, adres)

.....

(imię, nazwisko, adres)

Dołączane dowody:

1. Screen blogu
2. Wybrane wpisy z blogu
3. Fotomontaże zamieszczone na blogu
4. Screen poczty e-mail
5. Zaświadczenie od psychologa

Załączniki:

1. Screen blogu
2. Wybrane wpisy z blogu
3. Fotomontaże zamieszczone na blogu
4. Screen poczty e-mail
5. Zaświadczenie od psychologa
6. Odpis aktu oskarżenia

Uwagi:

1. *Prywatny akt oskarżenia należy złożyć w sądzie rejonowym, w wydziale karnym właściwym ze względu na miejsce popełnienia przestępstwa.*
2. *Należy podać wszystkie dane oskarżonego.*
3. *Pismo należy uzasadnić i przedstawić dowody winy oskarżonego.*
4. *W przypadku zniewagi dokonanej w Internecie bardzo ważne jest zabezpieczenie dowodów. Należy zanotować datę i czas otrzymania materiału, treść wiadomości oraz, jeśli to możliwe, dane nadawcy (nazwę użytkownika, adres e-mail, numer telefonu komórkowego itp.) lub adres strony www, na której pojawiły się znieważające treści czy profil.*
5. *Pokrzywdzony, mimo iż jest niepełnoletni, będzie uczestnikiem postępowania jako świadek.*

© Naria P. – Fotolia.com

Wzór nr 2

Miejscowość, data .....

Sąd Rejonowy
Wydział Rodzinny i Nieletnich
w .....

Przedstawiciel ustawy/rodzic dziecka .....
(imię, nazwisko, adres)

Przedstawiciel ustawy małoletniego pokrzywdzonego: .....
(imię, nazwisko, adres)

Zawiadomienie o czynie zabronionym

Zawiadamiam, że ..... ur. .... w dniu .....
(imię i nazwisko, adres)
umieściła w Internecie, na portalu YouTube.com film pt. „Zboczeniec”, na którym małoletnia pokrzywdzona wykonuje potrzeby fizjologiczne oraz w dniu ..... umieściła na portalu Wrzuta.pl zdjęcie pt. „Idiota”, na którym małoletnia pokrzywdzona dłubie w nosie, co spowodowało ośmieszenie jej na forum szkoły.

Uzasadnienie

W dniu ..... córka zaprosiła do domu swoją najlepszą przyjaciółkę .....
(imię i nazwisko)
dziewczynka nocowała u nas. Obie dziewczynki spędziły cały wieczór w pokoju córki, bawiły się telefonami komórkowymi, robiły sobie zdjęcia i kręciły filmy. Córka pokazała mi zdjęcia i filmy, które koleżanka przesała jej e-mailem. Były to zdjęcia w różnych sytuacjach oraz krótkie filmiki, m.in. kiedy córka korzysta z toalety.

Kilka dni po tych wydarzeniach córka wróciła ze szkoły zaptakana, nie chciała o tym ze mną rozmawiać. Po kilku dniach córka powiedziała, że nie chce chodzić do tej szkoły i że dzieci jej nie lubią i śmieją się z niej oraz nazywają ją głupkiem, zboczeńcem i wariatką.

Udałam się do szkoły, aby porozmawiać z wychowawcą, który potwierdził, że córka jest obiektem obraźliwych wyzwisk, że dzieci się z niej śmieją i że jest izolowana w grupie rówieśniczej. Polecił mi spotkanie z psychologiem szkolnym. Pani psycholog powiedziała mi, że zdjęcia córki oraz film z jej udziałem ktoś umieścił w Internecie i z tego powodu jest ona obiektem agresji rówieśników. Kiedy zobaczyłam film

i zdjęcie poinformowałam panią psycholog, kto jest autorem filmu i kto mógł go zamieścić w Internecie.

W szkole odbyło się spotkanie z moją córką, jej przyjaciółką i jej rodzicami, w obecności psychologa szkolnego. Przyjaciółka powiedziała, że umieściła film w Internecie bo był śmieszny i nie uważa, żeby to był problem. Rodzice ją poparli i powiedzieli, że cała ta sytuacja jest wymyślona przez moją córkę. Odmówili wszelkich form polubownego rozwiązania sprawy.

Mając na uwadze powyższe fakty, wnoszę o podjęcie działań prawnych przez Sąd.

Ponadto wnoszę o przeprowadzenie następujących dowodów:

1. Przesłuchanie psychologa szkolnego .....
(imię, nazwisko, adres szkoły)
2. Przesłuchanie wychowawcy córki .....
(imię, nazwisko, adres szkoły)
3. Przesłuchanie małoletniej ..... autorki zamieszczenia filmu
(imię i nazwisko, adres)
4. Dołączenie zdjęć (5 szt.)
5. Zabezpieczenie telefonu komórkowego małoletniej ....., na którym znajdują się filmy z udziałem mojej córki.

.....
Podpis osoby składającej zawiadomienie

Załączniki:

1. Zdjęcia (5 szt.)
2. Odpisy pisma i załączników

Uwagi:

1. Jeżeli sprawcą cyberprzemocy jest osoba niepełnoletnia, informacje o przemocy należy złożyć w sądzie rodzinnym i nieletnich właściwym dla miejsca jej zamieszkania.
2. Należy opisać, jakie działania miały miejsce wobec naszego dziecka.
3. Należy wskazać dane personalne sprawcy lub osoby, którą podejrzewamy o dokonanie czynu.
4. Opis sytuacji, która miała miejsce, należy sporządzić zgodnie z tym, co się wydarzyło (ważne jest, by zaznaczyć np. kiedy i gdzie miało miejsce zdarzenie, kto mógł je widzieć/wiedzieć o nim, kto mógł popełnić przestępstwo).
5. Ważne jest, aby przedstawić dowody, czyli świadków, zrobić screen strony forum z zamieszczonymi zdjęciami. Można też wnioskować, aby sąd zażądał dowodów od osoby, która je posiada. Dowody należy dostarczać na nośniku, na którym je utrwalono.
6. Jeżeli zgłaszamy przestępstwo, którego ofiarą jest nasze dziecko, musimy liczyć się z faktem, że będzie brało udział w postępowaniu jako świadek.

Wzór nr 3

Miejscowość, data.....

Prokuratura Rejonowa

w .....

.....
(imię i nazwisko)

.....
(adres)

Przedstawiciel ustawy małoletniej pokrzywdzonej: .....

.....
(imię, nazwisko, adres szkoły)

Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa

Składam zawiadomienie podejrzenia popełnienia przestępstwa włamania do poczty e-mail oraz na blog na szkodę mojej małoletniej córki

....., ur. .... przez .....
(imię i nazwisko) (imię i nazwisko sprawcy)

W dniu ..... córka poinformowała mnie, że ktoś czyta jej wiadomości i z jej konta wysyła wiadomości do jej przyjaciółek z obraźliwymi i wulgarnymi treściami. Również na blogu córki pojawiły się treści, których ona nie umieszczała, i nie chce, aby one się tam znalazły. Córka podejrzewa, że ktoś włamał się na jej konto e-mail oraz na blog i je wykorzystuje do dokonywania czynów zabronionych. Matka przyjaciółki mojej córki.....spotkała się ze mną, aby poinformować mnie, że jej córka otrzymuje obraźliwe e-maile od mojej córki i żąda zaprzestania takich działań. Ani ja, ani córka nie mamy na ten fakt wpływu i nie jesteśmy w stanie kontrolować tej sytuacji.

Córka ma problemy w szkole z powodu tych włamań, dzieci odnoszą się do niej wrogo od momentu rozesłania obraźliwych e-maili przez włamywacza.

Dowód: Opinia psychologa szkolnego

Wnoszę o ściganie sprawcy.

Wnoszę również o przeprowadzenie następujących dowodów:

1. Przesłuchanie .....
2. Dołączenie do akt sprawy opinii psychologa
3. Przeprowadzenie ekspertyzy komputera córki

Załączniki:

Odpisy pisma

.....
Podpis osoby składającej zawiadomienie

Uwagi:

1. Zawiadomienie należy złożyć do prokuratury rejonowej właściwej ze względu na miejsce popełnienia przestępstwa.
2. Nie jest konieczne wskazywanie nazwy przestępstwa, które zostało popełnione, należy jednak opisać, jakie działania miały miejsce.
3. Nie jest konieczne wskazywanie danych personalnych sprawcy, jeżeli ich nie znamy, jeżeli wiemy jednak, kto jest sprawcą, musimy to ujawnić.
4. Opis sytuacji, która miała miejsce, należy sporządzić zgodnie z tym, co się wydarzyło (ważne jest, by zaznaczyć np. kiedy i gdzie miało miejsce zdarzenie, kto mógł je widzieć/wiedzieć o nim, kto mógł popełnić przestępstwo).
5. Jeżeli zgłaszamy przestępstwo, którego ofiarą jest nasze dziecko, musimy liczyć się z faktem, że będzie brało udział w postępowaniu jako świadek.

Wzór nr 4

Miejscowość, data .....

Komenda Policji
w .....

.....
(imię i nazwisko)
.....
(adres)

Zawiadomienie o popełnieniu wykroczenia

Składam zawiadomienie podejrzenia popełnienia wykroczenia poprzez umieszczenie na forum dyskusyjnym „Klub Myszki Miki” treści o charakterze wulgarnym, wyzwisk itd. przez uczestnika forum o nicku „Piotruś Pan”.

Uzasadnienie

Mój 10-letni syn jest uczestnikiem forum dyskusyjnego w Internecie „Klub Myszki Miki”. W dniu ..... przyszedł do mnie i zapytał, co to znaczy „popierdolony popapraniec”. Powiedział mi, że od pewnego czasu ktoś wpisuje na forum takie słowa. Weszłam na forum i zobaczyłam, że od około tygodnia regularnie ta sama osoba o nicku „Piotruś Pan” wchodzi na forum i wyzywa dzieci, umieszcza we wpisach same wulgarnie sformułowania i treści obelżywe. Na wpis, aby się wycofała, zareagowała jeszcze większą liczbą wulgarnych wpisów. Również administrator, którego o tym fakcie poinformowałam, nie potrafi poradzić sobie z tym problemem.

Wnoszę zatem, aby policja przeprowadziła dochodzenie oraz wykryła i ukarała sprawcę.

Załączniki:
Odpisy pisma

.....
Podpis osoby składającej zawiadomienie

Uwagi:

1. Zawiadomienie należy złożyć do Prokuratury Rejonowej właściwej ze względu na miejsce popełnienia przestępstwa.
2. Nie jest konieczne wskazywanie nazwy przestępstwa, które zostało popełnione, należy jednak opisać, jakie działania miały miejsce.
3. Nie jest konieczne wskazywanie danych personalnych sprawcy, jeżeli ich nie znamy, jednak jeżeli wiemy, kto jest sprawcą, musimy to ujawnić.
4. Opis sytuacji, która miała miejsce, należy sporządzić zgodnie z tym, co się wydarzyło (ważne jest, by zaznaczyć np. kiedy i gdzie miało miejsce zdarzenie, kto mógł je widzieć/wiedzieć o nim, kto mógł popełnić przestępstwo).

Psychologiczne aspekty cyberprzemocy

Katarzyna Fenik

Do Helpline.org.pl w czasie pierwszego roku jego działania wpłynęło ponad 500 zgłoszeń związanych z cyberprzemocą – to prawie 1/3 wszystkich zgłoszeń wymagających podjęcia interwencji przez konsultantów. Za pomocą poczty e-mail (helpline@helpline.org.pl), czatu (na stronie www.helpline.org.pl), telefonu (0 800 100 100, w godz. 11–16) dzieci, ich rodzice oraz profesjonaliści konsultują się z Helpline.org.pl w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa dzieci w Internecie. Zgłoszenia do Helpline.org.pl dają wiedzę o zjawisku cyberprzemocy, reakcjach ofiar, sprawców i potrzeb związanych z interwencją.

Jak rozumieć cyberprzemoc?

Jeśli młody człowiek podejmuje działania o charakterze cyberprzemocy, ośmieszając, nękać czy poniżając innego, jego zachowanie godzi w społeczną zasadę, która mówi, że należy szanować innych.

Motywacja do stosowania cyberprzemocy przez młodych ludzi związana jest z czynnikami rozwojowymi. Chcąc zrealizować potrzebę przynależności dążą do tego, by być atrakcyjnym dla grupy lub silnej postaci w grupie. Potrzeba akceptacji przez rówieśników lub ze strony silnej i/lub atrakcyjnej jednostki w grupie powoduje, iż młody człowiek nie uruchamia swojej oceny moralnej, tylko naśladuje działania grupy lub jednostki, nawet jeśli tamią one społecznie akceptowane normy.

Innym ważnym czynnikiem sterującym zachowaniem młodych ludzi jest obawa przed byciem ofiarą. Aby nie zostać ofiarą, przyjmuje się rolę sprawcy. Sprawca ma siłę, moc, nie boi się, budzi poczucie zagrożenia u innych.

Doświadczenie cyberprzemocy w życiu dziecka

Dziecko – ofiara przemocy wirtualnej to często ofiara wcześniejszej przemocy rówieśniczej – osoba wyróżniająca się czymś na tle grupy, w jakiś sposób inna.

Helpline.org.pl jest wspólnym projektem Fundacji Dzieci Niczyje i Fundacji Orange. Celem Helpline.org.pl jest pomoc dzieciom i młodzieży w sytuacjach zagrożenia w Internecie. Konsultanci helpline'u udzielają porad także rodzicom, opiekunom i osobom pracującym zawodowo z dziećmi i młodzieżą.

Helpline.org.pl działa w dni powszednie w godzinach od 11 do 16. Kontakt z konsultantami jest możliwy:

- pod bezpłatnym numerem telefonu 0 800 100 100,
- za pośrednictwem livechatu z poziomu strony www.helpline.org.pl,
- za pomocą e-maila helpline@helpline.org.pl.

Projekt współfinansowany jest przez Komisję Europejską w ramach programu *Safer Internet*.

Młodzi ludzie oceniają siebie według wartości nadanej przez grupę, której są członkami – klasę, forum, portal społecznościowy. Osoba wyśmiewana przez grupę lub przez znaczącego członka grupy przeżywa wstyd i upokorzenie. Czuje koncentrację uwagi na sobie – w czasie gdy atakują ją rówieśnicy, a także w sytuacji interwencji nauczycieli. Przeżywa to jako stygmatyzację i potwierdzenie bycia ofiarą – kimś słabym, samotnym, innym niż wszyscy.

Doświadczenie przemocy rówieśniczej w życiu dziecka to nagromadzenie silnych, bardzo trudnych uczuć i myśli. Dziecko skrzywdzone w wyniku działań rówieśników odczuwa silną izolację od grupy, poczucie osamotnienia, niejednokrotnie rozpacz. Grupa rówieśnicza, która jest w okresie adolescencji najważniejszą grupą odniesienia, krzywdzi. Ofiara czuje więc, że jest poza grupą. W takiej sytuacji często pojawia się chęć powstrzymania sprawcy, cofnięcia czasu, aby krzywdzenie nigdy nie miało miejsca. Dziecko przeżywa skrajne emocje, bo wie, że niemożliwe jest cofnięcie czasu – zawężenie sytuacyjne emocji dziecka często jest przyczyną myśli i prób samobójczych. Cyberprzemocy towarzyszy upublicznienie aktu nękania – w tej sytuacji ofiara ma potrzebę zniknięcia, schowania się.

Dziecko – jako sprawca cyberprzemocy

Sprawcą cyberprzemocy często bywa osoba, która ma niskie kompetencje społeczne – nie jest w stanie za pomocą sobie dostępnych, społecznie akceptowanych metod komunikacji zwrócić na siebie uwagę, której potrzebuje, i zrealizować ważnych dla siebie potrzeb. Chce być dowartościowana przez grupę, zwrócić na siebie uwagę natychmiast – nie umie bowiem odraczać gratyfikacji.

Ważnym aspektem stosowania cyberprzemocy jest też poczucie anonimowości w sieci, rozumiane przez sprawcę jako bezkarność.

Jak dzieci wyrażają potrzeby związane z interwencją?

Potrzeby dzieci wyrażane przy zgłoszeniach dotyczących cyberprzemocy to zazwyczaj w przypadku ofiary – „cofnąć czas”, „jak najszybciej usunąć te treści”, a sprawcy – „jakoś to odkręcić”.

Warto pamiętać, że ofiara, sprawca, świadek potrzebują reakcji dorosłych na każde zachowanie o charakterze cyberprzemocy!

Każde dziecko, które doświadczało cyberprzemocy – ofiara, sprawca i świadek potrzebują reakcji ze strony dorosłych. Muszą usłyszeć, że cyberprzemoc jest krzywdzeniem kogoś. Nie jest żartem działanie, które powoduje czyjeś cierpienie. Dorosli powinni także informować o konsekwencjach, które grożą sprawcom przemocy, oraz sugerować reakcje ze strony dzieci – świadków sytuacji.

Ze zgłoszeń cyberprzemocy do Helpline.org.pl

Chłopiec, który jest ofiarą cyberprzemocy ze strony kilku chłopców w szkole, pisze o swojej desperacji – włamując się na strony internetowe usuwa wpisy dotyczące jego osoby (zwłaszcza imienia).

...Może to dlatego, że mam takie głupie imię, no bo kto nazywa się Zygmunt jak ma 15 lat!!! Może coś wymyślicie – siedziałem cały tydzień i usuwałem wszystkie te wpisy. Mam już gdzieś, że robię coś złego.

Dziewczynka, która prowadziła blog (internetowy pamiętnik z możliwością zostawiania komentarza przez czytelników), opisywała swoje pierwsze zauroczenie nauczycielem angielskiego. Koleżanka upubliczniła te informacje w klasie, wyśmiewając jej uczucia. Mama Karoliny pracuje za granicą, dziewczynka przeżywa rozstanie z nią, osamotnienie i brak zrozumienia ze strony innych. Wielokrotnie mama zwracała uwagę dziewczynce, żeby nie pisała wszystkiego co myśli – „jak na spowiedzi”, bo ktoś może wykorzystać jej ufność i otwartość.

Pewnie dzwonię za późno i też już nie możecie nic zrobić, mój świat się skończył. Gdyby mama tu była i wiedziała... Zresztą i tak byłaby moja wina. Tyle razy mówiła, że to nie spowiedź...

16-letni Wiktor opublikował na portalu społecznościowym swoje krytyczne uwagi dotyczące nauczycieli. Kolega, który próbował go sobie podporządkować, namawiając do kłamania w jego obronie i dokonywania wspólnych kradzieży, zemścił się na nim za odmowę, przekazując nauczycielom zapisy. Wiktor został zawieszony w prawach ucznia. Napisał do Helpline.org.pl:

Jezu!!! Gdybym wiedział, że trzeba przytakiwać – pewnie bym inaczej skończył. Czemu się na mnie uwzięli!? Przecież wszyscy gadają na nauczycieli...

Znany na swoim osiedlu jako bardzo dobry piłkarz 14-letni Piotrek dał swoje nagie zdjęcie dziewczynie. Po rozstaniu wykorzystała zdjęcie – wstawiła je do serwisu, w którym można umieszczać zdjęcia bez zgody i wiedzy. Przekazała link do tego miejsca w Internecie koleżankom i kolegom Piotrka. Chłopiec kontaktował się z Helpline.org.pl kilka razy, wstydząc się zgłosić sprawę – w końcu napisał:

Zdecydowałem się to zgłosić. Wstyd mi strasznie, ale dajcie to na policję; i tak wszyscy widzieli moje zdjęcie, wszyscy, którzy mnie znają na osiedlu.

Młodzież w sieci – podłoże zachowań agresywnych i antyspołecznych

Julia Barlińska

Dzięki Internetowi zachodzi radykalna zmiana przestrzeni społecznej i kontekstu społecznego, w którym znajduje się jednostka¹. Efekt ten jest szczególnie silny w przypadku młodych internautów, dla których Internet jest często podstawowym środowiskiem zaspokajania potrzeb społecznych. Poza wieloma pozytywnymi zastosowaniami sieci – stymulującymi rozwój młodego człowieka, przestrzeń wirtualna w coraz większym stopniu staje się współczesną areną agresji rówieśniczej i cyberprzemocy.

Cyberprzemoc

Cyberprzemoc – przemoc z użyciem technologii informacyjnych i komunikacyjnych wykorzystuje różne funkcje Internetu, jak np.: poczta elektroniczna, czaty, komunikatory, strony internetowe, blogi, serwisy społecznościowe itd. oraz przyjmuje różne formy: nękanie, straszenie, szantażowanie z użyciem sieci, publikowanie lub rozsyłanie ośmieszających, kompromitujących zdjęć, filmów oraz podszywanie się w sieci pod kogoś wbrew jego woli.

W tradycyjnym podejściu do dzieci i młodzieży w Internecie młodzi internauci byli ukazywani zazwyczaj jako ofiary negatywnych konsekwencji rozwoju technologii informacyjnych. Ostatnie doniesienia medialne oraz zgłoszenia do organizacji specjalizujących się w bezpieczeństwie internetowym (Helpline.org.pl) ukazują nowe spektrum zjawisk funkcjonowania młodych ludzi w sieci – zachowań agresywnych i antyspołecznych, których młodzi ludzie są nie tylko ofiarami i świadkami, ale przede wszystkim sprawcami.

Ogromny zasięg wirtualnej nagonki wskazuje na konieczność analizy zjawiska cyberprzemocy i poznania jej przyczyn w celu podjęcia skutecznych działań profilaktycznych. Przyczyn występowania zachowań wrogich w sieci możemy dopatrywać się natomiast w cechach internautów, których większość stanowią młodzi ludzie, oraz w specyfice medium, jakim jest Internet.

E-generacja – młodzież w sieci

Szereg cech charakterystycznych dla okresu dojrzewania w interakcji ze środowiskiem Internetu wydaje się sprzyjać łatwości ujawniania wrogich zachowań w sieci. Takie cechy młodych ludzi, jak np. ograniczona zdolność do przyjmowania perspekty-

---

¹ Nowak Krejtz 2006 str. 5.

wy innej osoby warunkującej wystąpienie empatii w relacji z drugą osobą, nie w pełni ukształtowana zdolność i gotowość do podejmowania refleksji nad sobą i własnym zachowaniem, relatywizm moralny oraz skłonność do testowania granic zasad moralnych mogą potencjalnie nasilać skłonność do agresji w sieci. Nie bez znaczenia jest także uleganie wpływom norm grupy rówieśniczej, często promujących zachowania antyspołeczne na zasadzie prostej opozycji wobec tego, co przekazywane i oczekiwane przez dorosłych. Wpływ rówieśników w Internecie może być znacząco silniejszy z racji braku realnej obecności dorosłych w sieci – koniecznej dla egzekwowania zachowań zgodnych z powszechnie przyjętymi normami społecznymi. Podsumowując, cechy charakterystyczne dla tego wieku rozwojowego sprawiają, że młodzież często poszukuje w Internecie okazji do nieetycznych czy bezmyślnych zachowań.

Cechy Internetu

Internet ma cechy, które mogą nieomal w każdym wyzwolić pewne formy agresywnych zachowań. Jeśli chcemy obniżyć poziom wrogości w sieci i sami trzymać się daleko od ringu, musimy wiedzieć, gdzie biją źródła owych kłopotów². Internet jest czynnikiem silnie modyfikującym zachowania społeczne i leżące u ich źródeł mechanizmy psychologiczne. Specyficzne warunki panujące w sieci – zapośredniczenie kontaktów przez komputer sprawia, że człowiek inaczej postrzega siebie i innych.

Podstawową własnością interakcji za pośrednictwem sieci jest anonimowość, która sprawia, że ludzie zachowują się w sposób, w jaki nie zachowaliby się w sytuacji bezpośredniego kontaktu z drugim człowiekiem. Najpierw krzywdzą czy obrażają, a dopiero później zastanawiają się nad tym, co zrobili.

W świetle najnowszych badań anonimowość w Internecie – rozumiana jest dwojako: jako nieidentyfikowalność własna (specyficzny kontekst podmiotowości własnej) oraz nieznanomość (niska dostępność przesłanek na temat uczestnika interakcji)³. Eskalacji zachowań agresywnych sprzyja także skąpa ilość informacji zwrotnych na temat naszych zachowań względem uczestnika interakcji w sieci.

Anonimowi „Inni” w Internecie

Osoby istnieją w Internecie w inny sposób niż w społeczeństwie realnym⁴. Podstawową różnicą jest brak fizycznej obecności w sieci i – co za tym idzie – podstawowego dla komunikacji kanału niewerbalnego. Kontakt internetowy z racji wciąż dominującej komunikacji tekstowej oraz ubogiego i schematycznego charakteru zastępczych komunikatów niewerbalnych (emotikonki) jest uboższy o łatwo interpretowalne i bezpośrednie komunikaty, zawierające informacje zwrotne o samopoczuciu innej osoby, tj.: ekspresja mimiczna, gestykulacja, dystans fizyczny, modulacja głosu, kontakt wzrokowy itp. Komunikaty te w trakcie spotkania twarzą w twarz potencjalnie blokują działania mogące sprawić przykrość drugiej osobie i sprzyjać przerwaniu interakcji. Ponadto w środowisku Internetu w miejsce fizycznej obecności innych ludzi występuje interfejs komputera, który dodatkowo obciąża

² Wallace 2005, str. 176.

³ Mazurek 2006.

⁴ Nowak, Krejtz 2006, str. 6.

zasoby poznawcze, utrudniając nam refleksję nad własnym zachowaniem. *Pewne cechy oprogramowania komputera stymulują impulsywność*⁵ – łatwiej jest nacisnąć klawisz „Wyślij”, zanim kolejna, bardziej trzeźwa myśl zdąży przynieść refleksję i powstrzymać nas od wysłania niefortunnej wiadomości.

Reasumując, wobec „niewidzialnego” partnera interakcji w sieci łatwiej zachować się okrutnie, gdyż nie widzimy skutków wyrządzonej krzywdy. Na łatwość angażowania się w zachowania agresywne w sieci wpływa nie tylko sposób postrzegania innych, ale także percepcja własnej osoby.

Konsekwencje nieidentyfikowalności własnej

*Swoista autonomia cyberprzestrzeni wobec „rzeczywistego świata” jest jednym z fundamentalnych doświadczeń internautów*⁶. Anonimowość pseudonimu sieciowego, bycie niewidocznym dla innych oraz zwiększone poczucie ego z racji samotnego przebywania przed ekranem komputera sprzyjają poczuciu anonimowości w przestrzeni wirtualnej. Skutkuje to brakiem konieczności dbania o autoprezentację i opinie innych ludzi. Ponadto w indywidualistyczno-anarchistycznej kulturze Internetu wiele zakazów powstrzymujących wrogie zachowania nie obowiązuje, co dodatkowo sprzyja łatwiejszemu usprawiedliwianiu niebezpiecznych, nieodpowiedzialnych i krzywdzących czynów. Sprawia to, iż w wirtualnej przestrzeni ludzie robią bądź mówią rzeczy, których nie zrobiliby lub nie powiedzieli w realnym kontekście społecznym. Zjawisko to, nazwane internetowym efektem odhamowania⁷, polega na braku odczuwania ograniczeń – „hamulców” charakterystycznych dla kontaktów bezpośrednich. Czynniki hamujące zachowania nieaprobowane tracą swoją siłę, co może sprzyjać cyberprzemocy.

Wrażenie anonimowości i pewnej nierealności w Internecie jest jednak iluzją. Niejednokrotnie skuteczne reakcje organów ścigania na przestępstwa internetowe dowiodły, że nieidentyfikowalność jest pozorna – także w sytuacjach cyberprzemocy. Natomiast realności konsekwencji zachowań w przestrzeni wirtualnej najpełniej dowodzą cierpienia ofiar cyberprzemocy.

W wyniku rozwoju nowoczesnych technologii zasada szacunku w relacjach z innymi nabrała nowego wymiaru – dotyczy także relacji wirtualnych. Aby móc skutecznie przestrzegać zasady szacunku, młodzi ludzie, oprócz poznawania możliwości, Internetu powinni uczyć się także o związanych z nim zagrożeniach – w tym specyfice kontaktów pośredniczonych przez Internet nasilających potencjalnie zachowania antyspołeczne.

Bibliografia

- Bjørnstad T., Ellingsen T. (2005), *Onlinres. A report about youth and the Internet*, SAFT.
- Carr J. (2005), *Internet a wykorzystywanie seksualne dzieci i pornografia dziecięca*, „Dziecko krzywdzone – teoria, badania, praktyka. Zagrożenia dzieci w Internecie”, nr 13, s. 11–27.
- Clarke D. (2005), *Zachowania prospołeczne i antyspołeczne*, Gdańsk: GWP.

⁵ Wallace 2005, str. 168.

⁶ Mazurek 2006, str. 87.

⁷ Joinson 2003.

- Gołąb A., Reykowski J. (1985), *Studia nad rozwojem standardów ewaluacyjnych: zmiany w motywacji zachowań prospołecznych*, Wrocław: Ossolineum.
- Jarymowicz M., red. (2001), *Pomiędzy afektem a intelektem poszukiwania empiryczne*, Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Joinson A.N. (2003), *Understanding the Psychology of Internet behavior*, New York: Palgrave Macmillan.
- Mazurek P. (2006), *Anatomia internetowej anonimowości*, w: D. Batorski, M. Marody, A. Nowak red., *Społeczna przestrzeń internetu*, Warszawa: Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej „Academia”, s. 79–90.
- Nowak A., Krejtz K. (2006), *Internet z perspektywy nauk społecznych*, w: D. Batorski, M. Marody, A. Nowak (red.), *Społeczna przestrzeń internetu*, Warszawa: Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej „Academia”, s. 5–19.
- Patchin J.W., Hinduja S. (2007), *Cyberbullying: An Exploratory Analysis of Factors Related to Offending and Victimization, Deviant behavior*.
- Piaget J. (1966), *Studia z psychologii dziecka*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwa Naukowe.
- Palmer T. (2005), *Ciemna strona Internetu – ofiary pornografii dziecięcej*, „Dziecko krzywdzone – teoria, badania, praktyka. Zagrożenia dzieci w Internecie”, nr 13, s. 28–44.
- Vasta R., Haith Marshall M., Miller Scott A. red. (1995), *Psychologia dziecka*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Wallace P. (2005), *Psychologia Internetu*, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Willard N.E. (2007), *Cyberbullying and Cyberthreats. Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats, and Distres*, Eugene: Center for Safe and Responsible Internet Use.
- Wojciszke B., Baryła W. (2002), *Potoczne rozumienie moralności*, w: M. Lewicka (red.), *Jednostka i społeczeństwo. Podejście psychologiczne*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 49–66.
- Wojtasik Ł. (2005), *Wykorzystywanie seksualne dzieci w Internecie – perspektywa krajowa*, „Dziecko krzywdzone – teoria, badania, praktyka. Zagrożenia dzieci w Internecie”, nr 13, s. 6–10.
- Zajac J.M. (2006), *Zapośredniczone kontakty społeczne w sytuacjach zadaniowych*, w: Ł. Jonak, P. Mazurek, M. Olcoń, A. Przybylska, A. Tarkowski, J.M. Zajac, (red.), *Re: internet – społeczne aspekty medium*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, s. 153–174.

Źródła on-line:

- Domaszewski Z. (2007), *Cyberbullying: Plaga internetowej przemocy*. Pobrano 6 września 2007, z <http://gospodarka.gazeta.pl/gospodarka/1,42904,3901940.html>
- Gemius, Fundacja Dzieci Niczyje (2007). *Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne*. Pobrano 4 marca 2007, z http://www.saferinternet.pl/raporty/przemoc_rowiesnicza_a_media_elektroniczne.html
- Livingstone, Bober (2005), *UK Children Go Online. Final report of key project findings*. Pobrano 6 lutego 2006, z <http://personal.lse.ac.uk/bober/UKCGOfinalReport.pdf>.
- Strzelecka M. (2007), *Kłamstwa Internetu*, „Gazeta Wyborcza”, Pobrano 24 lipca 2007 r., z http://www.saferinternet.pl/wiadomosci_z_prasy/klamstwa_internetu.html

IV. Aneks

W części „Aneks” znajdziecie Państwo m.in. ulotki, plakaty oraz scenariusze zajęć, które mogą być pomocne w działaniach edukacyjnych realizowanych przez szkołę. Materiały te w wersji elektronicznej pobrać można ze strony www.dzieckowsieci.pl.

Serwisy internetowe przedstawiające problem cyberprzemocy oraz zagadnienia bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w Internecie

---

Serwis programu Dziecko w Sieci Fundacji Dzieci Niczyje poświęconego problematyce bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w Internecie. Skierowane są zarówno do dzieci i młodzieży, jak również do ich rodziców i nauczycieli oraz specjalistów zajmujących się problematyką bezpieczeństwa dzieci *online*.

www.dzieckowsieci.pl

Strona związana z kampanią *Dziecko w Sieci* i innymi projektami realizowanymi przez Fundację Dzieci Niczyje na rzecz bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w sieci. Podstawowym celem strony jest zwrócenie uwagi dorosłych i dzieci na zagrożenia wynikające z nierozważnego korzystania z Internetu. Na stronie wiele uwagi poświęcono problemowi cyberprzemocy.

Strona podzielona jest na 5 części. Pierwsza skierowana jest do dzieci, które znajdą tu podstawowe zasady bezpiecznego korzystania z Internetu oraz odnośniki do materiałów multimedialnych oraz innych serwisów dziecięcych poświęconych problematyce bezpieczeństwa *online*.

W kolejnej sekcji rodzice znajdą informacje na temat podstawowych aktywności dzieci i młodzieży w Internecie, porady, jak rozmawiać z dziećmi oraz jak postępować w przypadku, gdy ich dziecko doświadczyło lub doświadcza cyberprzemocy.

Nauczyciele i specjaliści pracujący z dziećmi mają możliwość pobrania ze strony scenariuszy zajęć edukacyjnych dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych. Na stronie znajduje się też platforma *e-learning*, na której udostępniane są kursy o tematyce bezpieczeństwa w sieci.

Dział „O problemie” zawiera charakterystykę problematyki podejmowanej w ramach programu *Dziecko w Sieci*. Znajdują się w nim podstawowe informacje na temat Internetu, artykuły i badania, wykłady, słowniczek pojęć internetowych, a także informacje, jak reagować w przypadku zauważenia zagrożenia dzieci w Internecie.

W ostatniej części znajdują się informacje na temat kampanii medialnej i innych projektów realizowanych w ramach programu *Dziecko w Sieci*.

www.saferinternet.pl

Strona programu Saferinternet.pl – polskiej edycji programu Komisji Europejskiej *Safer Internet*, realizowanego przez narodowe konsorcjum FDN-NASK. Znajdują się na niej informacje o dotychczas zrealizowanych oraz planowanych w ramach programu przedsięwzięciach związanych z problematyką bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w Internecie, jak obchody Dnia Bezpiecznego Internetu, konferencje, szkolenia, kampanie medialne itp.

Na stronie znaleźć można także liczne raporty, analizy, relacje z konferencji oraz odnośniki do innych projektów realizowanych w ramach programu.

www.sieciaki.pl

Sieciaki.pl to serwis dla dzieci mający na celu edukację najmłodszych internautów w zakresie bezpiecznego korzystania z sieci. Projekt powstał z myślą o 9–14-latkach. Jego fabuła opowiada o przygodach grupy Sieciaków, czyli dzieci o specjalnych internetowych umiejętnościach, znających zasady bezpiecznego poruszania się w sieci. Sieciaki z pomocą robota Netrobiego walczą z internetowym złem, którego uosobieniem są Sieciuchy.

Atrakcyjna szata graficzna, wiele materiałów multimedialnych, ciekawe konkursy z nagrodami i inne atrakcje mają na celu zachęcenie dzieci do regularnego korzystania z serwisu. Projekt Sieciaki.pl realizowany jest przez Fundację Dzieci Niczyje w ramach programu Saferinternet.pl.

www.cyberprzemoc.pl

Strona dla młodzieży poświęcona problemowi przemocy rówieśniczej w Internecie. Serwis powstał w ramach kampanii społecznej Komisji Europejskiej *Keep it fun. Keep Control*, realizowanej w Polsce w ramach programu Saferinternet.pl pod hasłem *Baw się w Sieci. Bezpiecznie*. Użytkownicy serwisu znajdą w nim przekazy reklamowe oraz materiały multimedialne dotyczące przemocy rówieśniczej w sieci, zasady bezpieczeństwa i informacje o tym, jak reagować na cyberprzemoc.

www.helpline.org.pl

Serwis internetowy projektu Fundacji Dzieci Niczyje oraz Fundacji Orange, realizowanego w ramach programu Saferinternet.pl. Celem Helpline.org.pl jest niesienie pomocy młodym Internautom, którzy znaleźli się w sytuacji zagrożenia w Internecie lub korzystając z telefonów komórkowych. Strona skierowana jest do dzieci, młodzieży, rodziców i profesjonalistów.

Na stronie prezentowane są trzy możliwe sposoby kontaktu z konsultantami Helpline.org.pl: rozmowa za pomocą *livechatu*, drogą mailową (helpline@helpline.org.pl) oraz telefoniczną pod bezpłatnym numerem 0 800 100 100. Ponadto dzieci i młodzież znajdą porady, jak unikać niebezpiecznych sytuacji w sieci oraz co zrobić w przypadku wystąpienia zagrożenia.

Z kolei rodzice dowiedzą się, jak rozmawiać ze swoimi dziećmi, aby uświadomić im niebezpieczeństwa wynikające z nierozważnego korzystania z Internetu, oraz znajdą porady, jak postępować, gdy ich dziecko znalazło się w sytuacji zagrożenia. Profesjonaliści natomiast uzyskują informację, jak pomóc swoim podopiecznym i ich rodzinom.

W każdej części znajduje się lista polecanych stron internetowych o tematyce bezpieczeństwa w Internecie, odpowiednich dla każdej z grup.

www.dyzurnet.pl

Serwis internetowy projektu Dyzurnet.pl, który przyjmuje zgłoszenia dotyczące nielegalnych treści znalezionych w Internecie. Projekt powołany został przez NASK i funkcjonuje w ramach programu *Safer Internet* w Polsce. Do zadań Dyzurnet.pl należy m.in.: analiza treści wskazanych przez użytkowników, wykonanie dokumentacji technicznych, przesłanie informacji do policji, prokuratury, administratorów serwisów internetowych, czy też zagranicznych punktów kontaktowych. Nielegalne treści znalezione w Internecie można zgłaszać do Dyzurnet.pl za pomocą formularza na stronie www.dyzurnet.pl lub nagrywając wiadomość pod numerem 0801 615 005.

www.cyberbullying.org

Strona w języku angielskim – pierwsza poświęcona problemowi cyberprzemocy, założona przez Billa Belsey’a, kanadyjskiego nauczyciela, prezydenta organizacji Bullying.org. Na stronie dostępna jest definicja cyberprzemocy oraz przykłady tego typu sytuacji. Autor strony podaje konkretne sposoby na radzenie sobie z cyberprzemocą oraz przytacza szereg informacji dotyczących tego problemu wraz z linkami do najnowszych artykułów oraz badań.

www.stopcyberbullying.org

Amerykańska strona opisująca problem przemocy rówieśniczej w sieci. Na stronie można skontaktować się drogą mailową z Parry Aftab, prawniczką oraz światową ekspertką w dziedzinie przestępstw w Internecie. Strona [stopcyberbullying.org](http://www.stopcyberbullying.org) podzielona jest na kilka części, a każda z nich zawiera informacje związane z cyberprzemocą, jak definicje, formy, przyczyny czy sposoby radzenia sobie z problemem.

Poza tym w serwisie podane są informacje na temat cyberprzemocy – jak ją rozpoznać i jak jej zapobiegać dla dzieci w trzech przedziałach wieku (7–10 lat, 11–13 lat, 14–17 lat). Dzieci mogą się tam również zapoznać z zasadami netykiety. Na stronie znajdują się działy przeznaczone dla rodziców, nauczycieli oraz pracowników wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania.

www.netbullies.com

Kolejna amerykańska strona poświęcona problemowi cyberprzemocy. Serwis podzielony jest na dziesięć podrozdziałów. Zawiera informacje dla dzieci i młodzieży dotyczące tego, jak unikać i jak reagować na cyberprzemoc. Ciekawe porady dotyczące problemu przemocy rówieśniczej z użyciem mediów elektronicznych znajdują w nim również nauczyciele i rodzice.

Powiedz **STOP**

cyberprzemocy!

Zrobiła mi kamórką film i wrzuciła go do Internetu...

Cała szkoła się śmiała, myślałam o najgorszym...

Kim jesteś w sieci? Komunikujesz się z kimś?
Odkrywasz straszne i niegodne wiadomości?
Ktoś grozi Ci SMS-ami lub mailami?

Jesteś ofiarą lub świadkiem cyberprzemocy? Nie bój się działać!

Poproś o pomoc rodziców, nauczyciela lub inną osobę, której ufasz. Możesz także skorzystać z www.bezpieczniej.pl lub polskojęzycznego komputera lub telefonu 8 800 100 100. Pomóżmy Nie Jesteś sam!

 Fundacja Orange

połączenie bezpłatne
0 800 100 100
helpline.org.pl

**możesz liczyć na Helpline.org.pl :)
pomoc wnet**

jeśli ktoś nęka Cię w sieci, nabija się z Ciebie,
wysyła Ci obraźliwe e-maile, sms-y, zadaje Ci
na czacie, w mailu lub przez komunikator jakieś
krępujące pytania, wypytuje Cię o prywatne
dane, **nalega na spotkanie...**

Pomyśl...

zanim dasz się namierzyć

Zastanów się, które informacje o sobie rzeczywiście warto zamieścić w Sieci. Zapraszasz do domu znajomych i wrzucasz do netu swój adres? Być może nie tylko oni Cię odwiedzą. Zawsze kontroluj dostęp do twoich danych osobowych i prywatnych informacji.

żeby nie dać się skrzywdzić

Uważaj na siebie. Jeżeli czujesz się zagrożony z powodu czyjegoś zachowania lub treści, które znalazłeś w Sieci, zgłoś to koniecznie zaufanej osobie dorosłej lub szukaj pomocy w Helpline.org.pl (bezpłatny tel. 0 800 100 100).

żeby nie krzywdzić

Pamiętaj, że nawet pozornie niewinny żart z użyciem Internetu czy telefonu komórkowego może kogoś bardzo skrzywdzić. Nie publikuj ani nie przesyłaj dalej w Sieci materiałów, które kogoś ośmieszają i traktuj innych internautów tak, jak byś chciał, żeby oni traktowali Ciebie.

zanim dołączysz

Portale społecznościowe mogą powiększyć grono Twoich znajomych, ale mogą także sprawić, że będziesz dostępny dla osób, które nie mają wobec Ciebie dobrych intencji. Sprawdź w jaki sposób działa portal, do którego chcesz dołączyć i jaki poziom prywatności Ci zapewnią.

zanim się umówisz

Bądź ostrożny, jeżeli nowy znajomy z Sieci chce się z Tobą spotkać w realu. Jeżeli zdecydujesz się na spotkanie, umów się w miejscu publicznym, w ciągu dnia i pójź na nie z kimś, komu ufasz. Wcześniej powiedz o tym spotkaniu rodzicom.

zanim zaufasz

Kontakty w Sieci z nieznanymi mogą być bardzo niebezpieczne. Niektórzy udają w Sieci kogoś, kim naprawdę nie są, żeby ukryć swoje złe intencje. Bądź czujny – czytaj między wierszami.

żeby pomóc

Nie pozostawaj obojętny, jeżeli widzisz, że Twój kolega ze szkoły czy podwórka jest przedmiotem drwin, obelg czy innego krzywdzącego zachowania w Sieci. Zaoferuj pomoc i pomyśl, czy nie należałoby poinformować o tej sytuacji nauczyciela, rodziców lub innej zaufanej osoby dorosłej, która mogłaby pomóc.

Główny Partner

Fundacja Orange

FUNDACJA
DAJEMY
DZIECIOM
SIĘ

...aby surfować bezpiecznie

Stop cyberprzemocy!!!

Informacja dla rodziców

Cyberprzemoc to:

- nękanie, straszenie, szantażowanie w sieci,
- rejestrowanie niechcianych filmów i zdjęć,
- publikowanie w Internecie lub przy użyciu telefonu komórkowego ośmieszających zdjęć, filmów i informacji,
- podszywanie się w sieci pod inną osobę.

Cyberprzemoc dotyczy zazwyczaj dzieci i młodzieży stając się nową odmianą problemu przemocy rówieśniczej. Badania pokazują, że różnych form przemocy w sieci doświadcza co drugie dziecko w Polsce (FDN/Gemius 2007)!

Cyberprzemoc może przytrafić się KAŻDEMU, również Twojemu dziecku.

Dziecko, które staje się ofiarą cyberprzemocy, często czuje się osamotnione i bezradne wobec działań swoich rówieśników. Często boi się i wstydzi tego, co mu się przytrafiło. Nie potrafi sobie poradzić z nową, trudną sytuacją i silnymi emocjami, które temu towarzyszą.

Dziecku, które doświadczyło cyberprzemocy, bardzo potrzebna jest pomoc ze strony dorosłych.

Co możesz zrobić?

- **Porozmawiaj z dzieckiem** i dowiedz się, co się dzieje. Postaraj się zdobyć jak najwięcej informacji na temat jego problemu. Postaraj się dowiedzieć, kim jest sprawca - Twoje dziecko może tego nie wiedzieć. Wspólnie zastanówcie się, co można zrobić w tej sytuacji. Poszukaj psychologicznej pomocy dla dziecka.
- **Skontaktuj się z profesjonalistami** - możesz potrzebować wsparcia psychologa i pomocy prawnika. Pomocy możesz szukać u konsultantów Helpline.org.pl (tel. 0 800 100 100).
- **Zabezpiecz dowody cyberprzemocy.** Zachowaj wszystkie wiadomości, treści (filmy, zdjęcia, sms-y, komentarze) i informacje dotyczące sprawy.
- **Skontaktuj się ze szkołą.** Wspólnie z pedagogiem, dyrektorem szkoły spróbujcie ustalić możliwości działania.

*Niczego nie zauważyłem,
a coś takiego mi zrobili.
Nie wiem, jak mam się
pokazać w szkole,
wszyscy się ze mnie śmieją.
Każdy ma ten filmik na komórce.
Chciałbym cofnąć czas...
Adam, 14 lat*

Rozwiązaniem sytuacji może być:

- spotkanie pedagoga szkolnego z ofiarą cyberprzemocy w celu omówienia sytuacji i poznania potrzeb dziecka,
- spotkanie pedagoga szkolnego ze sprawcą w celu omówienia sytuacji i ustalenia sposobu rozwiązania problemu,
- spotkanie rodziców ofiary i sprawcy cyberprzemocy w obecności pedagoga szkolnego i/lub dyrektora szkoły/placówki.

Dziecko, które doświadcza cyberprzemocy, może szukać pomocy u konsultantów Helpline.org.pl, kontaktując się z nimi *on line* ze strony www.helpline.org.pl lub telefonicznie pod bezpłatnym numerem 0 800 100 100.

Czasem dziecko odmawia przyjęcia pomocy. Spróbuj je namówić na kontakt z konsultantami Helpline.org.pl.

Z pomocy Helpline.org.pl mogą korzystać również rodzice:

- gdy nie wiedzą, jak rozmawiać z dzieckiem o bezpieczeństwie w Internecie,
- gdy mają podejrzenie, że ich dziecko padło ofiarą cyberprzemocy.

Pamiętaj!

Czasem dzieci świetnie ukrywają, że mają trudność z czymś, co spotkało je w Internecie - zawsze warto, by po takim doświadczeniu dziecko porozmawiało z psychologiem.

Cyberprzemoc nie musi mieć logicznej przyczyny. Pomóż dziecku zrozumieć, że to nie ono jest odpowiedzialne za tę sytuację. Odpowiada za nią sprawca.

Co możesz zrobić, by przeciwdziałać cyberprzemocy?

- Rozmawiaj z dzieckiem na temat cyberprzemocy. Poinformuj je o tym, jak unikać takich sytuacji oraz jak ewentualnie na nie reagować.
- Przekaż dziecku, by nigdy nie krzywdziło swoich rówieśników w sieci oraz żeby nie pozostawało obojętne wobec krzywdy innych i zawsze zgłaszało dorosłym zaobserwowane przypadki cyberprzemocy.
- Zadbaj, by szkoła Twojego dziecka realizowała zajęcia z zakresu profilaktyki przemocy w Internecie.
- Poinformuj dziecko o bezpłatnej ofercie projektu Helpline.org.pl.

Jeśli masz wątpliwości związane z problemem cyberprzemocy, skontaktuj się z konsultantami Helpline.org.pl!!!

Tel. 0 800 100 100
helpline@helpline.org.pl
czat na stronie www.helpline.org.pl

Helpline.org.pl informuje:

Jak zabezpieczyć dowody przemocy wobec dziecka w Internecie

W przypadku podejrzenia przemocy wobec dziecka w Internecie niezmiernie ważne jest szybkie zabezpieczenie dowodów. Mogą one pomóc w ustaleniu sprawcy przemocy i zapobiec jej kontynuacji. W przypadku podejrzenia przestępstwa dowody będą cennym materiałem dla organów ścigania oraz instytucji wymiaru sprawiedliwości.

W Internecie najczęściej pozostaje ślad wszystkiego, co zostało w nim opublikowane. Nawet jeśli określone treści zostaną usunięte z sieci, to są one zachowywane jeszcze przez jakiś czas w archiwach serwerów, na których były publikowane. Jest więc możliwość ich odzyskania. W przypadku, gdy treści będące dowodem przemocy wobec dziecka nadal znajdują się w Internecie, należy zadbać o ich zabezpieczenie.

Dowodami, w zależności od charakteru przemocy online wobec dziecka, mogą być:

- wiadomości e-mailowe,
- wiadomości sms i mms,
- wpisy na stronach internetowych,
- komentarze do wpisów lub do zdjęć w serwisach społecznościowych, na blogach, w fotogaleriach itp.,
- zdjęcia, grafiki,
- treści rozmów prowadzonych przy użyciu komunikatorów lub czatów.

W zależności od okoliczności zdarzenia i typu treści, które chcemy zachować, można wykorzystać jeden ze sposobów zabezpieczania dowodów.

1. Zachowywanie wiadomości

W przypadku przemocy przy użyciu telefonu komórkowego ważne jest, by nie usuwać sms-ów, mms-ów, historii połączeń, które wskazują na jej wystąpienie. W przypadku przemocy w Internecie również - jeśli to możliwe - warto zachować treści, które na nią wskazują. W niektórych sytuacjach - gdy krzywdzące kogoś treści są opublikowane w miejscu widocznym dla wielu osób (np. komentarze pod zdjęciami w serwisie społecznościowym, wpisy na forum klasowym) - konieczne jest ich usunięcie. Wówczas przed usunięciem tych treści należy je zabezpieczyć.

Fundacja
Orange

2. Wykonanie screenów (zrzut całego ekranu)

Dobrym sposobem na zabezpieczenie dowodów jest wykonanie tzw. *screena*. *Screen* jest czymś w rodzaju zdjęcia tego, co aktualnie widać na monitorze komputera. Aby go wykonać, należy nacisnąć klawisz Print Screen (pozornie nic się nie dzieje), a następnie otworzyć dokument typu Word lub Paint i wybrać opcję: wklej. Dokument ze *screenami* należy zapisać na dysku komputera.

3. Archiwizowanie treści rozmów

Korzystając z komunikatorów i czatów, warto uruchomić autoarchiwizację - opcję automatycznego zapisywania wszystkich prowadzonych przez użytkownika rozmów. Umożliwia ona śledzenie historii poszczególnych kontaktów, a także prosty i szybki dostęp do określonych zapisów. Jeśli dany komunikator lub czat nie posiada funkcji archiwizacji wiadomości, warto wówczas kopiować treści rozmów i zapisywać je w dowolnym edytorze tekstu.

4. Wykonanie zrzutu animacji ekranu

Innym sposobem na dokumentowanie tego, co dzieje się w Internecie, jest korzystanie z programów do tzw. zrzutów z ekranu. Przy pomocy tego typu oprogramowania można dokonywać zapisu obrazu widocznego na monitorze. Zapis ten przypomina ostatecznie film przedstawiający wszystkie wykonywane czynności (prowadzone rozmowy, przeglądane strony itd.). Warto upewnić się, że oprogramowanie, z którego korzystamy, jest legalne.

5. Wydruk

Dowodem przemocy w sieci może być również wydruk witryny internetowej, na której opublikowane są określone treści. Przy wykonywaniu wydruków należy zwrócić uwagę, by obejmowały one całe okno witryny - łącznie z paskiem tytułowym i znajdującym się na nim adresem strony. Wydruki stron warto opisać, podając dokładną godzinę ich wykonania.

6. Zapis rozmów

Aby zabezpieczyć treści prowadzonych przy użyciu Internetu rozmów lub innych dowodów w formie tekstu, można skopiować je z danego miejsca w Internecie i zapisać w dowolnym edytorze, np. w Wordzie. W tej postaci zapisany plik należy zachować na dysku komputera. Korzystając z tej formy zachowywania dowodów należy pamiętać, by w kopiowanym tekście nie dokonywać żadnych zmian. Ważne jest, by dokumentowany tekst był kompletny i zawierał wszystkie wypowiedzi, np. rozmowy na czacie. W przypadku tego typu zabezpieczania dowodów należy skopiować i zachować link do strony, na której treści te się znalazły.

Jeśli masz wątpliwości związane z problemem cyberprzemocy wobec dziecka w Internecie, skontaktuj się z konsultantami Helpline.org.pl

Tel. 0 800 100 100
helpline@helpline.org.pl
czat na stronie www.helpline.org.pl

STOP cyberprzemocy

**Scenariusz zajęć edukacyjnych
dla uczniów szkół gimnazjalnych**

Stop Cyberprzemocy

Wraz z rozwojem mediów elektronicznych oraz wzrostem ich popularności obserwujemy wśród dzieci i młodzieży wrastającą skalę tzw. cyberprzemocy, czyli przemocy z użyciem Internetu oraz telefonów komórkowych.

Z badań przeprowadzonych w Polsce w 2007 roku wynika, że różnych form przemocy w Sieci doświadcza ponad połowa młodych internautów. Wysoką skalę i wagę problemu potwierdzają też coraz częstsze doniesienia medialne o tego typu zdarzeniach.

Dzieci często podejmują działania określane mianem cyberprzemocy nie mając świadomości możliwych konsekwencji. Tymczasem specyfika mediów elektronicznych sprawia, że intensywność i zasięg doznawanej przez ofiary krzywdy przekracza czasami ich możliwości poradzenia sobie z taką, nawet pozornie błahą, sytuacją i może prowadzić do prawdziwej tragedii.

Zapobieganie cyberprzemocy wymaga uświadomienia najmłodszym, na czym polega ten problem i jakie może mieć konsekwencje zarówno dla ofiary jak i sprawcy. Dzieci muszą też wiedzieć jak się zachować w sytuacji doświadczania przemocy w Sieci, gdzie szukać pomocy.

Niniejsza propozycja edukacyjna opracowana została w ramach kampanii „Dziecko w Sieci”. Film edukacyjny oraz scenariusze zajęć lekcyjnych będą pomocne nauczycielom w przeprowadzeniu zajęć poświęconych problemowi cyberprzemocy w szkołach gimnazjalnych.

Koncepcja oraz opracowanie merytoryczne: Łukasz Wojtasik
Konsultacje merytoryczno-metodyczne: Julia Barlińska
Opracowanie graficzne: Kasia Dippel

© FDN 2008

Charakterystyka zajęć „Stop Cyberprzemocy”

Propozycja edukacyjna „Stop Cyberprzemocy” powstała w ramach kampanii „Dziecko w Sieci” w odpowiedzi na rosnącą skalę przemocy rówieśniczej w Sieci.

Odbiorcy:

Zajęcia adresowane są do uczniów wszystkich klas szkół gimnazjalnych.

Cel zajęć:

Celem zajęć jest zaprezentowanie uczniom zjawiska cyberprzemocy oraz uwrażliwienie ich na specyfikę problemu, związaną przede wszystkim z możliwymi poważnymi konsekwencjami tego typu działań zarówno dla ich ofiar jak i sprawców. Efektem zajęć powinno być również wypracowanie zasad bezpiecznego i kulturalnego korzystania z Sieci oraz reagowania w sytuacjach cyberprzemocy.

W toku zajęć dzieci powinny dowiedzieć się:

- Jakimi są formy cyberprzemocy
- Jakimi mogą być odczucia oraz konsekwencje przemocy w Sieci dla ofiar cyberprzemocy
- Jakimi są możliwe konsekwencje przemocy w Sieci dla sprawców tego typu działań
- Jak powinna zachować się ofiara cyberprzemocy i gdzie może szukać pomocy
- Jak powinni zachowywać się świadkowie cyberprzemocy
- Jak się zachowywać, żeby zmniejszyć ryzyko zostania ofiarą cyberprzemocy

Forma zajęć:

- Prezentacja filmu
- „Burza mózgów”
- Praca w grupach
- Dyskusja moderowana przez nauczyciela

Czas zajęć:

Czas zajęć to dwie godziny lekcyjne. W nawiasach, przy kolejnych punktach scenariusza podany został optymalny czas ich realizacji.

Prowadzenie zajęć:

Zajęcia mogą się odbywać w ramach godziny wychowawczej, zajęć informatycznych lub w innym dogodnym czasie. Mogą być prowadzone przez pedagoga szkolnego, wychowawcę, nauczyciela informatyki, innych nauczycieli, lub wolontariuszy - np. studentów kierunków pedagogicznych lub psychologicznych.

Wymagana wiedza:

Do prowadzenia zajęć wymagana jest jedynie podstawowa znajomość specyfiki Internetu i telefonów komórkowych. Zalecane jest dokładne zapoznanie się prowadzącego z niniejszym podręcznikiem. Pomocne będzie również odwiedzenie serwisów internetowych: www.helpline.org.pl, www.dzieckowsieci.pl.

Charakterystyka zajęć „Stop Cyberprzemocy”

Wymagany sprzęt:

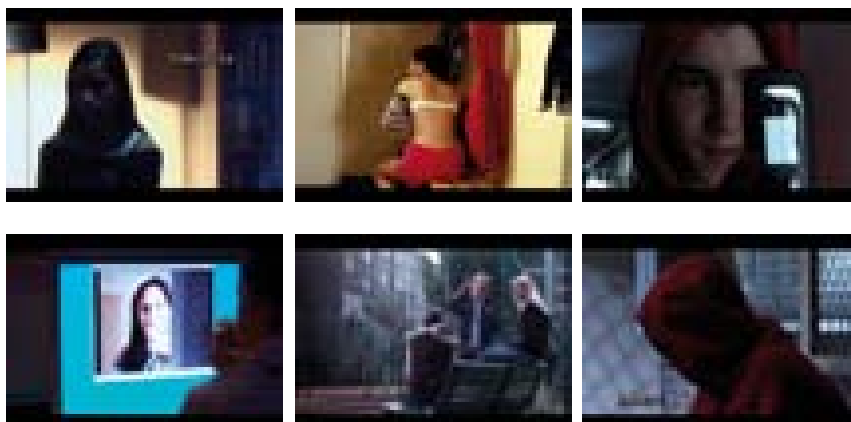
Integralnym elementem zajęć jest projekcja filmu DVD. Do przeprowadzenia zajęć wymagany jest więc sprzęt umożliwiający odtworzenie filmu z płyty DVD. Mogą to być:

- odtwarzacz DVD podłączony do telewizora
- komputer lub odtwarzacz DVD podłączony do projektora multimedialnego oraz głośników.

Film „Stop Cyberprzemocy”

Film „Stop Cyberprzemocy” potrzebny do przeprowadzenia zajęć pobrać można ze strony www.dzieckowsieci.pl. Film przedstawia przypadek przemocy rówieśniczej z użyciem mediów elektronicznych.

Dominika została nagrana przez kolegów telefonem komórkowym w szatni po zajęciach WF. Film trafia do Internetu. Dziewczyna staje się przedmiotem żartów ze strony kolegów i koleżanek. Przystaje przychodzić do szkoły. Nie potrafi poradzić sobie z tą sytuacją. W filmie historia przedstawiona jest z perspektywy ofiary, jednego ze sprawców (Robert) oraz świadka wydarzeń (Michał).

Zgłoszenie realizacji zajęć.

Po realizacji wszystkich zajęć planowanych na terenie szkoły lub innej placówki realizatorzy proszeni są o wypełnienie sprawozdania z realizacji zajęć na stronie www.dzieckowsieci.pl. Na podstawie formularza realizatorzy zajęć mogą otrzymać zaświadczenie o czynnym udziale w kampanii „Dziecko w Sieci”.

Scenariusz zajęć „Stop Cyberprzemocy”

Pierwsza część (45 min.):

Cel:

- Zrozumienie konsekwencji cyberprzemocy dla jej ofiar.
- Poznanie zasad postępowania w przypadkach cyberprzemocy.
- Zaprezentowanie oferty pomocowej Helpline.org.pl.

Metoda:

- projekcja filmu;
- burza mózgów;
- analiza historii;
- praca w grupach;
- dyskusja.

1. Wprowadzenie (5 min.)

- Nauczyciel informuje uczniów, że zajęcia poświęcone są bezpieczeństwu w Sieci. Tłumaczy, że mówiąc o Sieci ma na myśli nie tylko Internet, ale również telefony komórkowe.
- Prowadzący pyta uczniów o to, do jakich celów używają Internetu oraz telefonów komórkowych. Uczniowie spontanicznie odpowiadają. Nauczyciel przyporządkowuje odpowiedzi do trzech podstawowych zastosowań Internetu: komunikacji, zdobywania informacji, rozrywki.
- Nauczyciel zwraca uwagę na fakt, iż oprócz zalet korzystania z elektronicznych mediów wiążą się z nimi również zagrożenia. Zapowiada, że przedmiotem zajęć będzie dyskusja na temat przemocy rówieśniczej w Sieci, czyli przemocy przy użyciu Internetu i telefonów komórkowych.

2. Ofiary cyberprzemocy (40 min.)

2.1. Prezentacja filmu (5 min.)

- Nauczyciel prosi uczniów o uważne obejrzenie filmu. Zwraca uwagę, że film powstał na podstawie prawdziwych historii, które zdarzają się w szkołach. Mówi, że w filmie zobaczą wydarzenia oraz usłyszą wypowiedzi swoich rówieśników, do których będzie odnosić się dalsza część zajęć.

2.2. Analiza filmu (10 min.)

- Po obejrzeniu filmu nauczyciel zaprasza uczniów do dyskusji, której celem jest ukazanie specyfiki cyberprzemocy i jej konsekwencji dla ofiary. Uczniowie ustalają, jakich form przemocy doświadczyła Dominika - bohaterka prezentowanego filmu i zastanawiają się, jak mogą się czuć w takich sytuacjach ofiary cyberprzemocy.

Moderując dyskusję nauczyciel akcentuje kolejne etapy historii Dominiki:

- Dominika została sfilmowana wbrew swojej woli;
- Film został rozesłany przy użyciu telefonu komórkowego;

Scenariusz zajęć „Stop Cyberprzemocy”

- Ktoś zamieścił film w Internecie;
- Dominika dostawała wulgarne SMSy.

Nauczyciel pyta uczniów czy doświadczyli, byli świadkami lub słyszeli o podobnych historiach. Ewentualne wypowiedzi wykorzystuje w rozmowie o sytuacji ofiar cyberprzemocy.

Pożądane wnioski dyskusji/komentarz nauczyciela:

- Świadomość, że ktoś dysponuje ośmieszającym filmem lub zdjęciem bywa bardzo trudna do zniesienia i krzywdząca.
- Rozsyłanie i publikowanie kompromitujących materiałów w Sieci powoduje u ofiar strach i wstyd.
- Wulgarne SMSy, wiadomości e-mail itp. potrafią bardzo krzywdzić, a zwłaszcza, jeżeli są otrzymywane od osób z najbliższego otoczenia (szkoła, klasa).
- Ofiary przemocy rówieśniczej często nie potrafią sobie same poradzić z taką sytuacją.
- Wbrew pozorom, przemoc w Sieci potrafi być bardziej dotkliwa niż przemoc w realnym świecie.

2.3. Analiza historii (10 min.)

- Nauczyciel dzieli uczniów na 4 grupy. Każdej grupie przekazuje kartkę z opisaną historią przypadku cyberprzemocy. Każda historia jest inna.

Uczniowie pracują w grupach. Zapoznają się z historią i opracowują odpowiedzi na 2 pytania, które nauczyciel zapisuje na tablicy:

- Jak się czuł/a bohater/ka prezentowanej historii i co mogło się z nim/nią dalej dziać?
- Jak powinna się zachować ofiara prezentowanej historii?

Historia Kasi

Zbyszek nagrał kamerą w telefonie Kasię - swoją koleżankę z klasy - jak całuje się z chłopakiem. Następnie rozesał MMSem film do swoich kolegów z klasy. Niektórzy z nich wysyłali go dalej. Jeszcze tego samego dnia ktoś opublikował film w Internecie. Film cieszył się duża popularnością. Na stronie z filmem zaczęły się pojawiać przykre dla dziewczyny komentarze.

Historia Agnieszki

Agnieszka po powrocie do domu ze szkoły usiadła przed komputerem. Chciała sprawdzić pocztę, ale nie mogła zalogować się do swojego konta. Jej hasło nie działało. Następnego dnia w szkole okazało się, że ktoś się włamał na konto Agnieszki i podając się za nią wysłał kilku kolegom z jej klasy upokarzające, wulgarne maile. Adresaci tych wiadomości obrazili się na Agnieszkę i nie chcieli z nią rozmawiać. Od kilku z nich Agnieszka dostała bardzo nieprzyjemne, SMSy. Wiele osób z klasy miało do Agnieszki pretensje za jej zachowanie wobec kolegów.

Scenariusz zajęć „Stop Cyberprzemocy”

Historia Tomka

Tomek bardzo często rozmawia na GG ze swoimi znajomymi ze szkoły i osobami, które zna tylko z Internetu. Od jakiegoś czasu dostaje od kogoś, kto ukrywa się pod różnymi nieznanymi Tomkowi „nikami” nieprzyjemne, ośmieszające go wiadomości. Odpisywał żeby go nie obrażać i starał się ustalić, kto do niego pisze, jednak bezskutecznie. W końcu Tomek sam zaczął odpowiadać w nieprzyjemny sposób anonimowemu nadawcy. Wiadomości przychodziło jednak coraz więcej i ktoś Tomkowi nawet groził śmiercią.

Historia Krzyśka

Krzysiek od kilku miesięcy ma w sieci bloga, w którym często zamieszcza zdjęcia. W zeszłym tygodniu dodał kilka fotek ze swoich urodzin. Kilka dni później dostał w mailu od nieznajomej osoby jedno ze zdjęć urodzinowych zmontowanych tak, że przedstawiało Krzyśka w wulgarny i poniżający sposób. W mailu była też wiadomość, że to samo zdjęcie niedługo zawiśnie w ulubionym serwisie społecznościowym Krzyśka.

2.4. Postępowanie w przypadkach cyberprzemocy (15 min.)

- Nauczyciel prosi wybrane osoby z każdej kolejnej grupy o przeczytanie historii. Następnie cała grupa odpowiada na pytania:

- Jak się czuł/a bohater/ka prezentowanej historii i co mogło się z nim/nią dalej dzieć ?
- Jak powinna się zachować ofiara prezentowanej sytuacji?

W odpowiedzi na pierwsze pytanie warto zwrócić uwagę na negatywne emocje, których zazwyczaj doznają ofiary cyberprzemocy takich jak strach, poczucie osaczenia, odrzucenia i niesprawiedliwości. Warto również pokazać możliwe zachowania będące konsekwencjami tych emocji, jak nieprzychodzenie do szkoły, ograniczenie kontaktów ze znajomymi, ucieczka z domu a w skrajnych przypadkach nawet próby samobójcze.

Przy odpowiedzi na drugie pytanie nauczyciel kieruje pracą klasy tak, aby w wypowiedziach uczniów pojawiły się najważniejsze zasady postępowania w przypadkach cyberprzemocy. Zasady zapisywane są na dużej kartce lub na tablicy. Ważne, aby pojawiły się wśród nich m.in.:

- Szukać pomocy u zaufanej osoby dorosłej (nauczyciela, rodziców);
- Nie odpowiadać na zaczepki w Sieci;
- Blokować w komunikatorach i poczcie elektronicznej kontakt z niepożądanymi osobami;
- Wymagać natychmiastowego skasowania filmu lub zdjęcia zarejestrowanego wbrew woli ofiary;
- Prosić administratora serwisu o usunięcie kompromitujących materiałów z Sieci;
- Zachowywać dowody przemocy (zachowywanie SMS-ów, historii GG, zrobienie screenshot'a itp.).

Scenariusz zajęć „Stop Cyberprzemocy”

- Jeżeli uczniowie nie wskażą w swoich odpowiedziach na możliwość kontaktu z Helpline.org.pl nauczyciel dopisuje do listy zasad punkt:

- Szukać pomocy u konsultantów Helpline.org.pl

Nauczyciel informuje uczniów o ofercie pomocowej Helpline.org.pl. W miarę możliwości prezentuje uczniom stronę www.helpline.org.pl i pokazuje, jak za pomocą komunikatora, poczty elektronicznej lub telefonu zgłosić przypadek cyberprzemocy:

- komunikator na stronie www.helpline.org.pl;
- telefon 0800-100-100;
- poczta e-mail: helpline@helpline.org.pl.

- Omawiając historię Agnieszki i Krzyśka warto zapytać klasę, czy można było jakoś uniknąć sytuacji w której znaleźli się jej bohaterowie. Należy zwrócić przy tej okazji uwagę na konieczność dbania o to by hasła, którymi się posługują internauci były trudne do odgadnięcia i pilnie strzeżone (historia Agnieszki) oraz, że nie należy publikować w Sieci swoich zdjęć (historia Krzyśka).

Przed ewentualną przerwą nauczyciel podsumowuje dotychczasowe ustalenia i zapowiada, że w drugiej części kontynuowana będzie tematyka przemocy w Sieci.

Druga część (45 min.):

Cel:

- Ustalenie katalogu form cyberprzemocy.
- Zaprezentowanie uczniom konsekwencji groźących sprawcom cyberprzemocy.
- Uświadomienie uczniom roli świadków cyberprzemocy.
- Wypracowanie zasad bezpieczeństwa.

Metoda:

- burza mózgów;
- dyskusja;
- praca w grupach.

3. Formy cyberprzemocy (10 min.)

- W celu podsumowania pierwszej części zajęć oraz uporządkowania wiedzy o cyberprzemocy nauczyciel prosi uczniów o wskazanie, jakie działania z wykorzystaniem Sieci i telefonów komórkowych mogą być krzywdzące dla innych. Prosi uczniów o przypomnienie sobie form cyberprzemocy z filmu i prezentowanych historii, następnie zapisuje na tablicy lub papierze ustalone z uczniami formy. Ważne, aby wśród odpowiedzi znalazł się możliwie wyczerpujący katalog sytuacji definiowanych, jako cyberprzemoc.

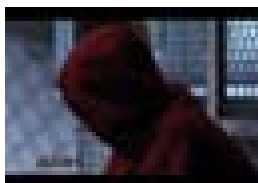
Scenariusz zajęć „Stop Cyberprzemocy”

Formy cyberprzemocy:

- rejestrowanie niechcianych zdjęć lub filmów telefonem komórkowym;
- publikowanie ośmieszających zdjęć i filmów w Internecie;
- rozsyłanie ośmieszających materiałów przy użyciu telefonu (SMS, MMS);
- wysyłanie wulgarnych SMSów;
- wyzywane, straszenie, obrażanie w Sieci i przez telefon komórkowy;
- grożenie komuś w Sieci i przez telefon komórkowy;
- włamania na blog lub konto pocztowe;
- podszywanie się w Sieci pod inną osobę i działanie na jej niekorzyść.

4. Sprawcy cyberprzemocy (10 min.)

- Nauczyciel zapowiada, że kolejna część zajęć dotyczy będzie odpowiedzialności za przemoc w Sieci.
- Nauczyciel odtwarza fragment filmu z wypowiedzią sprawcy (Robert).

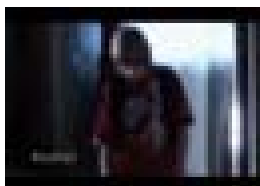

- Zwraca uwagę uczniów, że sprawcami cyberprzemocy nie są zazwyczaj niebezpieczni przestępcy, ale zwykli nastolatki. Odwołuje się do historii z filmu. Najpierw prosi uczniów o wskazanie sprawców przemocy wobec Dominiki. Wysłuchuje odpowiedzi. W podsumowaniu zwraca uwagę klasy na fakt, że sprawcą jest nie tylko osoba, która zarejestrowała film, ale również ci, którzy go sobie przesyłali, którzy publikowali go w Internecie i ci, którzy przesyłali dziewczynce wulgarnie wiadomości. Podkreśla, że wszystkie te osoby są odpowiedzialne za krzywdę dziewczyny.
- Nauczyciel zwraca uwagę na wypowiedź „*To miał być żart ... nie wiedzieliśmy, że tak bardzo ją skrzywdzimy...*” Następnie pyta uczniów, czy takie działania można uznać za żart.
- Prowadzący podkreśla, że nawet pozornie śmieszna lub błacha sytuacja może doprowadzić ofiarę przemocy rówieśniczej do cierpienia. Tłumaczy, że „niewinne” intencje nie są wytłumaczeniem i nie zwalniają z odpowiedzialności za przemoc.
- Nauczyciel odwołuje się ponownie do wypowiedzi sprawcy „*Teraz my mamy problem...*” Pyta uczniów, jakie konsekwencje grożą sprawcom cyberprzemocy.

Scenariusz zajęć „Stop Cyberprzemocy”

- Prowadzący w podsumowaniu zwraca uwagę na możliwość następujących konsekwencji:
  - wezwanie do szkoły rodziców;
  - obniżenie oceny zachowania;
  - możliwość przeniesienia do innej szkoły;
  - odpowiedzialność karna (w sytuacjach łamania prawa, np.: groźby karalne, publikowanie nielegalnych treści, zniesławienie).
- Nauczyciel zwraca uwagę na ostatni fragment wypowiedzi sprawcy „*Chciałbym to jakoś odkręcić.*” Pyta uczniów, czy można odwrócić sytuację przedstawioną w filmie. Przy tej okazji wyeksponowane zostać powinny te cechy cyberprzemocy, które często wpływają na nieodwracalność jej skutków, jak:
  - szybka i duża popularność materiałów publikowanych w Sieci;
  - brak możliwości usunięcia tego typu materiałów z Internetu;
  - doznanie uczucia trwałego cierpienia przez ofiarę.
- Nauczyciel zwraca uwagę uczniów na fakt, że mimo często nieodwracalnych skutków cyberprzemocy osoba, która uświadomi sobie, że kogoś skrzywdziła w Sieci nie powinna pozostawać bierna. Nawiązując do sytuacji z filmu prowadzący zajęcia pyta się klasy, co może/powinien zrobić Robert (sprawca), lub osoby, które znajdują się w podobnej sytuacji. Ważne, aby efektem dyskusji były m.in. następujące wnioski:
  - sprawca powinien przeprosić ofiarę swojego „żartu” i zapewnić ją o nie podejmowaniu takich działań w przyszłości;
  - w kontakcie z administratorami serwisów internetowych powinien podjąć próbę usunięcia krzywdzących treści z Sieci;
  - powinien reagować w sytuacji kontynuowania krzywdzących działań przez inne osoby.

5. Rola świadków cyberprzemocy (5 min.)

- Nauczyciel przypomina wypowiedź świadka z filmu (Michał) i pyta, jak należy się zachować w sytuacji podobnej, do tej przedstawionej w filmie. Wysłuchuje odpowiedzi uczniów. Nauczyciel prowokuje dyskusję, dotyczącą tego czy pomoc kolegom ze szkoły jest obowiązkiem.

Scenariusz zajęć „Stop Cyberprzemocy”

- Nauczyciel podkreśla, że nie można pozostawać obojętnym wobec krzywdy kolegów z klasy, szkoły czy podwórka. Akcentuje, że reakcja jest obowiązkiem, a zaniechanie działania stawia świadka po stronie sprawców!

6. Zasady odpowiedzialnego korzystania z Internetu i telefonów komórkowych (20 min.)

Na zakończenie zajęć nauczyciel proponuje uczniom stworzenie kodeksu bezpiecznego i odpowiedzialnego korzystania z Internetu i telefonów komórkowych. Dzieli uczniów na cztery grupy przyporządkowując im po jednym obszarze bezpieczeństwa:

1. Co robić żeby nie zostać ofiarą cyberprzemocy?
2. Jak korzystać z Internetu i telefonu żeby nie krzywdzić innych?
3. Co robić będąc świadkiem cyberprzemocy?
4. Co robić będąc ofiarą cyberprzemocy?

6.1. Praca w grupach (10 min.)

Zadaniem uczniów jest wypracowanie zasad odnoszących się do przyporządkowanego swojej grupie aspektu bezpieczeństwa.

6.2. Dyskusja na forum (10 min.)

Nauczyciel zaprasza grupy do zaprezentowania wypracowanych zasad bezpieczeństwa. Zasady zapisywane są na dużej kartce lub tablicy. Ważne by wśród zasad znalazły się m.in. następujące zapisy:

Co robić żeby nie zostać ofiarą cyberprzemocy?

- Dbać o prywatność swoich danych osobowych;
- Zapewniać swoim profilom w Sieci status prywatny;
- Chronić swoje hasła i loginy;
- Nie zamieszczać w Sieci swoich zdjęć i filmów;
- Nie wymieniać się z kolegami telefonami komórkowymi.

Jak korzystać z Internetu i telefonu żeby nie krzywdzić innych?

- Traktować innych z szacunkiem (nie wyzywać, nie obrażać, nie straszyć itp.)
- Nie zamieszczać w Internecie materiałów (filmów, zdjęć, tekstów), które mogą kogoś skrzywdzić;
- Zawsze pytać o zgodę, jeżeli chcemy komuś zrobić zdjęcie lub nakręcić film z jego udziałem;
- Nie rozsyłać za pomocą telefonu komórkowego zdjęć, filmów oraz tekstów, które mogą komuś sprawić przykrość.

Scenariusz zajęć „Stop Cyberprzemocy”

Co robić, będąc świadkiem cyberprzemocy?

- Nie przysyłać dalej krzywdzących materiałów, które otrzymujemy w Sieci;
- Zawsze pomagać kolegom i koleżankom, którzy padli ofiarą cyberprzemocy;
- Informować o krzywdzie kolegi lub koleżanki kogoś dorosłego - nauczyciela, pedagoga szkolnego, rodziców;
- Polecić ofierze cyberprzemocy kontakt z Helpline.org.pl lub skontaktować się osobiście.

Co robić będąc ofiarą cyberprzemocy?

- Nie odpowiadać na zaczepki w Sieci;
  - Domagać się skasowania filmów i zdjęć nagranych wbrew naszej woli;
  - Natychmiast szukać pomocy u kogoś dorosłego - nauczyciela, pedagoga szkolnego, rodziców;
  - Zachowywać dowody przemocy;
  - Interweniować u dostawców usług internetowych;
  - Szukać pomocy w Helpline.org.pl.
- Stworzony kodeks bezpieczeństwa można powiesić w pracowni komputerowej lub zaprezentować na łamach gazetki szkolnej

oraz

Fundacja
Orange

polecają

Zajęcia edukacyjne dla gimnazjalistów **„Stop Cyberprzemocy”**

Film „Stop cyberprzemocy” można obejrzeć w internecie pod adresem

---

Procedury reagowania na cyberprzemoc w szkole

Standardy bezpieczeństwa szkolnej
infrastruktury informatycznej

Edukacja na rzecz zapobiegania przemocy
rówieśniczej w Sieci

Prawne i psychologiczne aspekty cyberprzemocy

Jak reagować na cyberprzemoc. Poradnik dla szkół.

Przemoc rówieśnicza z użyciem mediów elektronicznych stała się w ostatnich latach poważną kwestią społeczną. Badania pokazują, że przypadków przemocy w sieci doświadcza ponad połowa uczniów w Polsce. Specyfika Internetu i telefonów komórkowych powoduje, że nawet pozornie błahe akty cyberprzemocy stanowią dla ich ofiar poważny problem, z którym często nie potrafią sobie poradzić. Problem ten w oczywisty sposób dotyka szkół.

Niniejszy poradnik adresowany jest głównie do nauczycieli, pedagogów szkolnych oraz dyrektorów szkół podstawowych i gimnazjalnych. Autorzy prezentują w nim specyfikę przemocy rówieśniczej w Sieci, metody i standardy zapobiegania zjawisku oraz procedurę reagowania na przypadki wystąpienia cyberprzemocy w szkole.

Poradnik jest elementem programu „Dziecko w Sieci” realizowanego przez Fundację Dzieci Niczyje w ramach europejskiego programu Safer Internet.

Wydany został dzięki współpracy Fundacji Dzieci Niczyje z Centrum Metodycznym Pomocy Psychologiczno Pedagogicznej, organizacją Save the Children Sweden, oraz Fundacją Orange.

Więcej: www.dzieckowsieci.pl